

Filozofie, ekonomie, politologie, sociologie, psychologie, historiografie

MARATHON

6/2024

číslo 190

**Teoretický časopis věnovaný otázkám postavení
člověka ve světě, ve společnosti, v současném dění**

Obsah

1. Úvodní poznámka.....	2
2. Hlavní materiály.....	4
Dialektika teorie a praxe Miroslava Tomše.....	4
Poziční investování a teorie mechanismů.....	6
3. Co nového na knižním trhu.....	20
3 x Z aneb knižní okénko 18.....	20
4. Velké drobnosti.....	39
Z hospodské historie ekonomických Pátečníků.....	39

MARATHON

Internet: <http://www.valencik.cz/marathon>

Vydává:

Radim Valenčík

**jménem Otevřené společnosti příznivců
časopisu MARATHON**

Vychází od listopadu 1996

Registrační značka: MK ČR 7785

ISSN 1211-8591

Redigují:

Vladimír Prorok

e-mail: prorok@vse.cz

Pavel Sirůček

e-mail: sirucek@vse.cz

Radim Valenčík

e-mail: valencik@seznam.cz

Redakce a administrace:

Radim Valenčík, Ostrovní 16

110 00 Praha 1

MARATHON is a bi-monthly Internet magazine founded in Prague at the end of 1996. Its aim is to help to clarify, from central and east European perspective, the reasons of present entanglement of the world developments, and participate in the search for prospective solutions.

About 30 authors contribute to the magazine on a regular basis and more write for it occasionally. So far MARATHON has been published in Czech with occasional documentation annexes in English or German. English summaries of articles are envisaged based on specific interests of readers.

Themes most often treated in the magazine include human capital, investments in education and other forms of human capital, nature and consequences of globalization, new approaches in economic theory (an attempt for synthesis of seemingly disparate concepts of K. Marx, J. Schumpeter, M. Friedman, G. Becker and R. Reich with regard to role played by innovations and the search for new space for economic growth), etc. Several specific projects of human capital investments have been developed on the basis of concepts analysed in MARATHON.

The magazine can be accessed at www.valencik.cz

E-mail contact: valencik@seznam.cz

Do rukou se vám dostává 6. číslo časopisu Marathonu za rok 2024. Jako obvykle, nejdřív některá základní sdělení:

- Časopis je dostupný prostřednictvím sítě INTERNET na www.valencik.cz

- Časopis vychází jednou za dva měsíce, vždy 15. dne prvního z dvojice měsíců, které jsou po sobě. Nejbližší řádné číslo (01/2025) bude vydáno a objeví se na Internetu 15. ledna 2025.

- Rozsah časopisu je zpravidla 40 stran tohoto formátu, což odpovídá přibližně 120 stranám standardního formátu.

- Příspěvky, případně připomínky a náměty, vzkazy redakci apod. lze rovněž zasílat na e-mailovou adresu: valencik@seznam.cz.

- V srpnu 1997 byl Marathon registrován ministerstvem kultury ČR

1. Úvodní poznámka

Šesté letošní číslo obsahuje:

- Dva hlavní články: První je z pera **Pavla Sirůčka** a je věnován jednomu z našich největších českých ekonomů s poselstvím aktualizovaným na současnou dobu. Druhý, obsáhlý, z pera **Radim Valenčíka**, je věnován pokrokům v teorii pozičního investování.

- Tradiční *3 x Z aneb knižní okénko* **Pavla Sirůčka**.

- K tomu je připojena malá reminiscence na stručnou historii setkávání, kdy se v diskusích u piva rodily některé nosné myšlenky.

27. ročník vědecké konference *Lidský kapitál a investice do vzdělání*

Tradičně zařazujeme tradiční pozvánku na konferenci s tradičním ale vždy inovovaným tématem:

LIDSKÝ KAPITÁL A INVESTICE DO VZDĚLÁNÍ 2024

27. ročník mezinárodní vědecké konference

Lidský kapitál a investice do vzdělání: Jak budoucnost ovlivňuje současnost?

Termín: 22. listopadu 2024 od 9.00 hodin

Místo: Vysoká škola finanční a správní, a.s., Estonská 500, vchod z ulice Kodaňské, možnost účasti v on-line prostoru Microsoft Teams

Pořádá: Fakulta ekonomických studií VŠFS

Podmínka účasti: Přihlášení do 15. listopadu 2024, účast je bez účastnického poplatku

K obsahu a zaměření konference podrobněji

Každý člověk vychází při svém aktuálním rozhodování z toho, že do konkrétní situace, ve které se nachází, promítá představu budoucího vývoje. Činí tak více či méně intuitivně, resp. adekvátně situaci, svým znalostem, vědomostem apod. Vzdělání hraje z tohoto hlediska klíčovou roli. Jak zefektivnit naše rozhodování s využitím kvalifikované představy budoucnosti, jakým chybám v rozhodování se vyhnout a co z toho vyplývá pro roli a obsah vzdělání? Co je úkolem vzdělání: je to podpora kreativity, týmovosti, cílevědomosti apod.? Jaká je role jednotlivých vědních disciplín při předvídání budoucího vývoje a jejího promítnutí do současného rozhodování. Je možné zvyšovat psychickou odolnost vůči změnám vnějšího prostředí na bázi profesní přípravy? Jaká je

současnost **vzdělávací politiky** a jak ovlivňuje její budoucnost? Jak rychle roste význam **vzdělanostního kapitálu**? Je hlavním trendem rovnost šancí či individualizace a svoboda volby versus potřeba standardizace?

Aktuálně

V současné době probíhá intenzivní fáze přípravy konference. **Podrobnější informace a materiály z předcházejících ročníků jsou zde:**

<https://www.vsfs.cz/?id=1392-lidsky-kapital-a-investice-do-vzdelani>

Z konference bude vydán postkonferenční sborník. V rámci **intenzivní fáze přípravy budeme postupně zveřejňovat materiály vzniklé při přípravě konference**. Pokud máte zájem o zaslání tezí, připomínek, anotace Vašeho příspěvku apod. tak, aby na některý z těchto materiálů mohli reagovat ostatní účastníci, rozešleme Váš materiál v některém z dalších informačních mailů.

Podtémata a náměty k diskuzi

1. Každé naše rozhodování vychází z představy o budoucnosti, kterou následně promítáme do současnosti. Odsud vyplývá **první podtéma konference: Jaké teoretické nástroje nám umožní popsat optimální rozhodnutí založené na dvou předpokladech:**

- Co nejpřesnější představě o budoucnosti.
- Co nejpřesnějším promítnutím této představy do současnosti.

Tato oblast uvedené problematiky se bezprostředně dotýká nástrojů teorie her, mj. rozlišení krátkozraké a nikoli krátkozraké rovnováhy, umožňuje objasnit některé zdánlivé paradoxy v oblasti tzv. „ultimátních her“.

2. **Druhé podtéma** souvisí s tím, co bychom s určitou nadsázkou (nebo i bez nadsázky) mohli nazvat „**přemnožení černých labutí**“. Pojem „černá labuť“ zavedl N. S. Taleb ve stejnojmenné knize. Označuje mimořádně nepravděpodobnou, ovšem mimořádně významnou událost s většinou velmi negativními dopady. Se kterými „černými labutěmi“ jsme se v nedávné době setkali a s jakými se můžeme setkat? Je jejich výskyt opravdu tak nečekaný, nebo se slovy Sira Humpreyho Applebyho jedná o „očekávané nečekané události“? Můžeme některé „černé labutě“ předpovědět, resp. lze navrhnout metodiku, která by nám při současném rozhodování napomohla vyrovnat se s fenoménem „černých labutí“?

3. **Třetí podtéma** se vztahuje k mimořádně závažnému impaktu budoucnosti do naší současnosti v oblasti finančních trhů, produktů, derivátů a nástrojů používaných na těchto trzích. Jedná se případy, kdy potřebujeme znát co nejpřesněji současnou hodnotu budoucích aktiv, resp. to, jakou skutečnou hodnotu budou mít v budoucnu současná aktiva. V tomto případě jde zpravidla o velké finanční prostředky jak z hlediska možných zisků, tak i ztrát, které můžeme při chybném odhadu utrpět. Jak se rozhodovat v době, která se může vyznačovat značnými turbulencemi na finančních trzích? Jakou máme oporu v teoretických nástrojích a jak tyto nástroje zdokonalit?

4. Ať již si to uvědomujeme, **každý z nás žije budoucností a prožívá své současné bytí pod přímým vlivem očekávané budoucnosti**, což je **čtvrté podtéma**. Naše prožitky včetně existenciální dimenze našeho žití jsou nasycené přenosem prožitků z očekávaných a představovaných budoucích situací na situace nynější, na činnosti, které vykonáváme, a prostředky, které k těmto činnostem používáme. Naše pocity spojené s těšením se na něco či obáváním se něčeho mají svůj původ v očekávané a představované budoucnosti, která má na náš aktuální život značný vliv.

5. Jak je vidět z předcházejících bodů, má to, jak si představujeme budoucí vývoj, mimořádně velkou roli v našem životě, a to v celé škále toho, co je pro nás důležité: Od intimních prožitků až po peníze, za které lze koupit téměř vše. Ne náhodou se proto již dávno zrodil obor, který se snaží uchopit budoucí vývoj nikoli technikami spojenými s vdechováním výparů ze skalní pukliny či použitím křišťálové koule apod., ale prostřednictvím nástrojů, kterými disponuje věda, v daném případě **prognostika**. Jaké nástroje to jsou? Jaké jsou naše možnosti v této oblasti? Které prognostické nástroje se nejvíce osvědčily? Které směry rozvoje prognostiky v současné době jsou nejperspektivnější? Odpověď na tyto otázky je **páté podtéma**.

6. **Šesté podtéma** se týká jednoho z nejčastějších omylů, kterého se dopouštíme při poznávání budoucnosti: **Setrvačné vidění reality a setrvačné uvažování v nesetrvačných (přelomových) situacích**. Kde se s touto „pastí na rozum“, do které se může rozum chytit, setkáváme nejčastěji? A jak se této „pasti na rozum“ vyhnout? O jakou přelomovou změnu v současné době jde? Máme o ni dostatečnou představu, nebo si ji ani neuvědomujeme?

7. Nepochybně by se nám žilo podstatně lépe a mnohem efektivněji bychom se vyrovnávali s problémy, pokud bychom se alespoň částečně shodli na perspektivní (až za horizont řešení a vyřešení současných problémů vidící), realistické (o dostatečné společenské síly spolupráce, včetně její institucionalizované podoby) a přitažlivé (smysl našeho žití naplňující) vize. **Lze takovou vizi vytvořit?** Jak a na jakém základě? Je to významné **podtéma**, v pořadí již **sedmé** a v určitém smyslu slova shrnující předcházející.

Jedná se o aktuální témata, kterým je vhodné ve vzájemných kontextech věnovat dostatečnou pozornost.

2. Hlavní materiály

Dialektika teorie a praxe Miroslava Tomse¹

Pavel Sirůček

V roce 2024 by se dožil osmdesáti let marxistický ekonom, ekonometr, ekonomický historik a odborný publicista M. Toms (1944-88). Náležel k výjimečným mozkům a od studentských let byl považován za vědeckou hvězdu. Lze spekulovat, zda by se nestal prvním českým, skutečně vážným adeptem na Nobelovu cenu za ekonomii. Umírá však v 43 letech, přičemž zanechává rozsáhlé originální dílo. Tomsova „rudá neoklasika“ zůstává dodnes v mnohém nedoceněná.

Krátký, plodný a intenzivní život vědce

Ing. Miroslav Toms, DrSc. se narodil 30. 9. 1944 v Kroměříži, zemřel na rakovinu mozku 4. 4. 1988 v Praze. V letech 1961-66 se vzdělával na Vysoké škole ekonomické v Praze (VŠE) a již jako nesmírně talentovaný student publikoval první odbornou studii. Titul kandidáta a posléze doktora ekonomických věd získává na Ekonomickém ústavu ČSAV (EÚ ČSAV), kde trvale působil od roku 1965. Od poloviny 70. let byl zástupcem ředitele, v 80. letech tento ústav řídil. EÚ ČSAV byl založen roku 1953 jako jeden z nových ústavů ČSAV a zrušen byl na začátku 90. let po sloučení se Sociálně ekonomickým ústavem ČSAV z Ústí nad Labem. Toms byl náročným školitelem vědeckých aspirantů i značně netradičním učitelem na VŠE.

Koncem 60. let se M. Toms angažoval v aktivitách Klubu mladých ekonomů, včetně neodvysílaného pořadu plánovaného na 22. 8. 1968, ve kterém hovořili V. Klaus, J. Klacek a právě M. Toms. Akademický rok 1969-70 Toms strávil na Michiganské univerzitě v USA. Přednášel o teorii růstu socialistické ekonomiky založené na Marxových schématech reprodukce a modelech růstu M. Kaleckého aj.

Vědec Toms kolem sebe záhy dokázal soustředit žáky a následovníky, kterými mnohdy byli jeho vrstevníci či dokonce starší kolegové. Vedle nadání a talentu pro vědeckou práci Toms vynikal zaujetím, pílí i pracovitostí – jakoby tušil, že mu nebude vyměřen dlouhý život. Překvapoval bezvýhradnou posedlostí vědeckým poznáním, živelným zájmem o ekonomickou problematiku, znalostí jazyků a sečtělostí. Vlastní výtvoř rád prokládal vhodnými citáty z literatury či faktografickými daty. Udivoval znalostmi díla Marxe a soudobých západních ekonomických teorií. Prokazoval nevšední schopnost teoretické abstrakce v nejširších souvislostech i nápadité využívání faktografie.

Ke konstituování Tomsovy ekonomické školy však nikdy nedošlo. Kolegové, resp. hrdí členové Tomsova kruhu přitom dodnes fascinovaně vzpomínají na plodné a bouřlivé diskuze denní i noční. Pracovat s Tomsem bylo nesmírně vzrušující a přinášelo intelektuální radost. Útržky vzpomínek na neopakovatelného M. Tomse lze nalézt na <https://radimvalencik.pise.cz>.

J. Klacek završuje vzpomínání na vědce M. Tomse takto: „Když během diskusí, trvajících často dlouho do noci, říkal: „Bratře, myšlení bolí“, nebyla to stížnost. Intenzivní myšlení bylo jeho niternou potřebou a celoživotním koníčkem současně. Považuji za privilegium své odborné dráhy, že jsem se na něm mohl účastnit“ (PE 1989/4).

Vědecko-výzkumná orientace a rané studie

Toms se zabýval marxistickou politickou ekonomikou, makroekonomickým modelováním a ekonometrií. Páteří jeho odborné činnosti byla intenzifikace ekonomického rozvoje. Bývá označován za nejerudovanějšího metodologa výzkumů reprodukce a její efektivity. Jeho odkaz čítá 135 odborných textů, z nichž bylo přes padesát otištěno v nejprestižnějším ekonomickém časopise *Politická ekonomie (PE)*, v jehož redakční radě pracoval. Rozprava nad Tomsovou koncepcí měření efektů se stala předmětem *PE* 1984/6, jeho osobnosti generačního významu a vědeckému odkazu se věnovala *PE* 1989/4. Tímto číslem se *PE* symbolicky rozloučila s marxistickou politickou ekonomikou.

Další degradace vědeckého časopisu *PE* je spojena s převedením do e-podoby, neboť VŠE údajně „nemá“ prostředky na udržení papírové formy. Smrtelnou ranou se od roku 2023 stává přechod na výhradně anglickou mutaci, v lokajské honbě za body ve scientometrickém obudáriu. Publikování v *PE* není doporučováno a je i penalizováno. Naši předkové-obrozenci vynaložili nemálo úsilí při konstituování českých vědeckých časopisů, které jsou dnes cíleně likvidovány těmi, kteří se za český jazyk – a za všechno naše – stydí. Ohroženo je zdaleka

¹ Text (bez mezititulků a citace J. Klacka) byl nabídnut k výročí M. Tomse *Naší Pravdě*. Otištěn byl ve zkrácené a upravené podobě pod názvem *Výjimečný mozek Miroslav Toms in Naše Pravda*, 2024, roč. 3, č. 42, 17. - 23. 10. 2024, s. 15. ISSN 2788-0982. Finalizován je rozsáhlejší materiál věnovaný životu, dílu a vědeckému odkazu M. Tomse pro rubriku *Ekonomické osobnosti* časopisu *CSTS Alternativy* (2024, č. 17).

nejenom udržování a aktualizace české ekonomické terminologie. *Politická ekonomie*, s úctyhodnou historií 72. ročníků, komusi strašlivě vadí, prý jde o „komunistický relikv“ ...

Raná práce *Dva modely růstu* (EÚ ČSAV 1965, spolu s M. Hájkem) byla dokončena v roce 1964, kdy byl Toms studentem 4. ročníku VŠE. V následujícím roce vychází jako výzkumná publikace EÚ ČSAV a v roce 1966 byla obhájena jako práce diplomová. Shrnuje dobově aktuální diskuze a teoreticky rozpracovává do relativně konzistentního systému problematiku extenzivního a intenzivního typu růstu a zdůvodňuje přechod na intenzivní typ. Studie formuje základ a východiska pro výzkumy v následujících letech.

Kandidátská disertace *Základní problémy komparativní ekonomické teorie*, obhájená roku 1968 je členěna na části: I. Neoklasická teorie výroby a rozdělování, II. Klasická a neoklasická teorie hodnoty, III. Marxova teorie akumulace a teorie ekonomického růstu. Obsahuje dvě vůdčí myšlenky, prostupující s větší či menší mírou všechny Tomsovy práce. Jde 1) o potřebu utvářet vnitřně konzistentní systém poznatků, počínaje nejobecnějšími kategoriemi politické ekonomie, až po relativně neutrální nástrojové instrumentarium sloužící k teoretické i aplikované analýze. 2) O vizi dlouhodobé syntézy různých teoretických systémů, kdy na jednotlivé ekonomické školy je možné nahlížet jako na zvláštní případy.

Kniha *Měření efektů v socialistické ekonomice: Nástin teorie* (Svoboda 1981) byla obhájena jako Tomsova doktorská disertace. Vědeckým základem teorie a měření efektů za socialismu se stala teorie užité hodnoty. Toms metodologicky vychází z toho, že měřítko či míru užitných hodnot nelze hledat v nich samých, nýbrž že měřítkem mohou být pouze společenské potřeby.

Pojetí růstu a efektivnost socialistické ekonomiky

Toms jako jeden z prvních využil koncept agregátní produkční funkce pro tuzemská data. Rozpracoval analýzu růstu na základě modelu M. Kaleckého, který – spolu s M. Hájkem – aplikovali na československou ekonomiku (Produkční funkce a hospodářský růst Československa v letech 1950-1964. *PE* 1967/1 atp.). Důraz byl kladen na faktory převedení růstu z extenzivního na intenzivní typ. Což byl aktuální problém, který řešily i výzkumné týmy zaměřené na vědeckotechnickou revoluci pod vedením R. Richty. S těmito M. Toms spolupracoval, přičemž figuruje mezi spoluautory legendární mezioborové studie *Civilizace na rozcestí* (3. rozšířené vydání. Svoboda 1969).

K ústředním tématům Tomse náleží teorie sociálně ekonomické efektivnosti, včetně měření pomocí jím zkonstruovaných ukazatelů (např. Lokální kritéria efektivnosti a souhrnná hospodárnost. *PE* 1987/9). Knižní studie *Národohospodářská efektivnost: Teorie a měření* (Svoboda 1977, s J. Vanerem a kol.) a *Měření efektů v socialistické ekonomice: Nástin teorie* (Svoboda 1981) tvoří základní skelet československé literatury k efektivnosti s jejími všestrannými vazbami na hospodářský mechanismus a hospodářskou politiku. Na což navazuje i Tomsova poslední – posmrtně vydaná – práce *Proces intenzifikace: Teorie a měření* (Academia 1988). Rozvíjí kritérium efektivnosti ve smyslu vztahu mezi optimalizací stupně uspokojování společenských potřeb a nákladů společenské práce. S aplikacemi do roviny hospodářského mechanismu a politiky.

Tomsovy práce přináší rozbor kritérií efektivnosti, se zaměřením na zdokonalování hospodářského mechanismu ve směru intenzifikace a na plánovitou funkci kritérií efektivnosti. Podle Tomsovy koncepce zahrnuje efektivnost dvě kritéria, podle nichž má být hodnocena: společenskou užitečnost a hospodárnost. Společenská užitečnost produkce obsahuje také dvě kritéria – stupeň účelnosti a úroveň kvality. Pro praxi z toho plyne, že výrobek nebude ekonomicky efektivní, byť byl vyroben s nízkými náklady, pokud neuspokojí společenskou potřebu. Každý z aspektů efektivnosti vyžaduje svou soustavu ukazatelů pro kvantifikace.

Toms operoval se standardním rozlišením hospodárnosti (poměr mezi náklady a produkcí) a účelnosti (vztah mezi produkcí a užítkem spotřebitelů). Růst efektivnosti může být zajišťován snížením nákladů (např. inovací vedoucí k úspoře) anebo zvýšením výnosů (např. inovacemi přinášejícími růst užítku). Kolega Tomse R. Valenčík již v 80. letech diskutoval rozšíření efektivnosti o další dvě komponenty. O dynamičnost (ve smyslu přechodu od uspokojování potřeb k rozvoji schopností člověka) a o produktivnost (přechod od schopností člověka k jejich uplatnění). S využitím k identifikaci příčin selhávání socialistického ekonomického systému. Což následně Valenčík rozvíjí např. konceptem ekonomie produktivní spotřeby.

Hledání přemostění mezi marxistickou a západní ekonomikou

Toms se podílel na rozpracování teorie optimálního plánování a bývá uváděn jako čelný reprezentant české větve matematizující školy optimálního plánu. Zabýval se teorií ceny a užité hodnoty (*Optimum, ceny a efektivnost socialistické ekonomiky*. Svoboda 1975 – společně s A. Kotulánem, Příspěvek k teorii cen plánové vybilancovanosti. *PE*, 1982/10 – s M. Mejstříkem). Zkoumal odklony ceny od hodnoty (K Marxově teorii vztahu ceny, společenských potřeb a hodnoty, *PE* 1980/1), formuloval kritiku subjektivistického chápání užitečnosti v buržoazní ekonomii apod. Toms užité hodnoty různorodých výrobků považoval za souměřitelné a za míru užitných hodnot označoval společenské potřeby. Dále se věnoval otázkám pracovní síly (*Pracovní síla a modelování reprodukčního procesu: Experimentální studie, aplikace na československou ekonomiku*. Academia 1976 – s J. Klackem). Společně s M. Machem koncipovali titul *Teorie socialistické reprodukce* (SNTL 1986).

V neposlední řadě se Toms věnoval komparacím ekonomických teorií a systémů. Předmětem komparací bylo např. pojetí kapitálu a jeho měření či klasická a neoklasická teorie hodnoty. Pozornost Toms věnoval Marxově teorii akumulace a zaměstnanosti, včetně pokusu o formalizaci a dynamizaci Marxovy teorie cyklu a růstu. Toms navrhl původní Marxovu teorii (s neměnnou produktivitou práce a konstantní vybaveností práce kapitálem) vystavit změnám vyvolanými růstem produktivity práce vlivem vědeckotechnickému pokroku. Přičemž Toms tento fenomén nepojímá jako pouhý exogenní faktor. Odmítal názor, že by se vědeckotechnický pokrok měl přizpůsobovat potřebám socialistické ekonomiky. M. Toms tvrdil, že odstraňování rozdílů mezi výrobní a nevýrobní sférou, růst vzdělanosti, kvalifikace, rozvoj informatizace a kybernetizace činí z vědy vnitřní faktor růstu a pokoušel se vyvinout metodu měření jejich efektů na ekonomický rozvoj. Čímž předjímal, že makroekonomický přínos výzkumu a vývoje leží v rozvoji společenských potřeb a změn v kvalitě jejich uspokojování.

Koncepční linii Tomsových výzkumů lze popsat posloupností: extenzivní a intenzivní růst – nutnost přechodu na intenzivní růst – kritéria národohospodářské efektivity – užitná hodnota (uspokojení potřeb), náklady a cena. Logika ústí v řešení východisek zdokonalování hospodářského mechanismu z hlediska uplatnění a realizace principu národohospodářské efektivity za socialismu.

V 80. letech Toms analyzoval kategorii potřeb ve smyslu dynamického faktoru socialistické ekonomiky a usiloval zachytit strukturu potřeb v jejich vzájemné podmíněnosti i dynamice rozvoje. Z hlediska reálného socialismu formuloval kacířskou otázku, zda dobové nedostatky socialismu jsou dány nedokonalým poznáním sociální reality anebo orwellovským stavem rovných a rovnějších. Kdy ti druzí neoprávněně těží z výhod a privilegií, které jim systém poskytuje, a proto vědomě podporují kroky vedoucí k jeho stagnaci a udržení. Vyzýval ke kritické analýze jevů jako klientelismus, korupce, nekompetentnost a vítězství průměrnosti.

Toms hledal teoretické přístupy, umožňující jisté syntézy západní ekonomie s politickou ekonomikou marxistickou. S cílem nové interpretace ústředních témat Marxovy teorie jazykem a prostředky moderní neoklasické analýzy a při respektování důležité role vědeckotechnického pokroku. Jeho metodologie byla založena na propojení Marxovy kvalitativní analýzy s analýzou kvantitativní – dialekticko-materialistického přístupu s přístupem ekonometrickým. S ambicí budování vnitřně konzistentního systému ekonomických disciplín počínaje nejjobecnějšími otázkami politické ekonomie a konče široce rozvinutými praktickými aplikacemi. Odvolává se na Marxe Toms tvrdil, že teorie a praxe se navzájem dialekticky podmiňují, a proto se vědecké poznání musí promítnout do hospodářské praxe. Tomsovou obvyklou reakcí při řešení nějakého problému bylo „*nejdříve se ptáme, co tomu říká teorie*“.

Poziční investování a teorie mechanismů

Radim Valenčík

Co se chápe pod **navrhováním mechanismů a institucí**? – Lze najít několik definicí či objasnění těchto pojmů. Za nejsrozumitelnější lze považovat následující: Máme nějakou **společnou akci**, ve které se buď řeší otázky, jak rozdělit náklady na dosažení co nejlepšího výsledku, nebo jak se o společný výsledek podělit, tak, aby efekt ze společné akce byl co největší a pro všechny účastníky přijatelný. K tomu můžeme navrhnout a prosadit (implementovat) různé mechanismy a instituce. Lze uvést různé příklady:

Příklad první:

Je při dělení výnosu ze vztahu věřitel lepší dojednat před společnou akcí pevný úrok, za který jsou peníze půjčeny, nebo stanovit podíl věřitele a dlužníka na výnosu ze společné akce? Při kterých společných akcích je pro dva či více účastníků vhodnější první přístup a při kterém druhý? Mj. tato otázka souvisí s tisíciletým sporem o tom, zda povolit používání úroku jako nástroje k využívání výnosnějších investičních příležitostí, kterými disponuje dlužník, či nikoli, tj. úrok zakázat (jak to navrhoval Aristoteles, později katolická církev, dnes islámské právo Šaría).

Příklad druhý:

Nelíbí se nám rozdělení, kdy vlastník výrobních prostředků zaplatí vlastníkovu pracovní síly jen náklady na reprodukci této pracovní síly a sám si ponechá zbytek? (Tj. rozdělení výnosů formou vykořisťování v klasickém smyslu, tj. podle principu, že „nadhodnotu“ si přivlastňuje vlastník výrobních prostředků.) Budiž. Tak navrhneme mechanismus jiného rozdělení, například rovného rozdělení „přebytku“. Ale co zahrnout do „přebytku“. Něco totiž musí být odpočteno, například:

- Pokud vlastník je pro organizaci výroby nezbytný (plní funkci organizace a dohledu), musí dostat také to, co je určeno k reprodukci jeho života, podobně jako dělník.

- Pak musíme odpočítat to, co vlastník investuje do rozšíření a inovování výroby, aby vlastníkovvi práce zajistil pracovní uplatnění i v budoucnu.

- Rovněž tak je potřeba investovat do zvyšování kvalifikace vlastníků pracovní síly, ale i vlastníka výrobních prostředků, do společenských kontaktů, které pro výkon svých produktivních aktivit ve prospěch firmy potřebují apod.

Vidíme, že návrh mechanismů v daném případě není jednoduchý a že pohled na řešení reálného problému ve stylu „stačí znárodnit a tím zlikvidovat vykořisťování“ je tváří v tvář realitě dost zjednodušený.

- Oba příklady jsou poměrně komplexní. Teorie her si vybírá zpravidla úlohy o něco jednodušší, aby mohla vytvořit jednoznačně matematicky popsany model obsahující i způsob řešení úloh.

- Některé obecné zásady, které by měly být dodrženy, jsou zřejmé i z uvedených příkladů zřejmé. Navržené mechanismy by například měly přispívat k maximálnímu sladění zájmů (teorie to nazývá „konvergence stimulů“).

Řešení konkrétních úloh lze dát dvojím způsobem:

1. Navrhnout nějaké základní principy, které jsou intuitivně samozřejmé, přitom tak, aby vedly k jednoznačnému řešení. Teorie se snaží dovést je do podoby axiomů a matematicky dokázat, že řešení je jednoznačné. Takovými obecnými a „samo sebou se rozumějícími“ principy může být například požadavek monotónnosti řešení: Pokud se rozšíří množina dostupných řešení, nemělo by nové rozdělení výplat být pro žádného hráče horší než to předcházející. Nebo to může být předpoklad, že žádný hráč není zvýhodněn. Jako další příklad velmi obecného požadavku, který lze převést do podoby axiomu, je, že výplata jednoho hráče nemá žádný vliv na užitek, který má druhý hráč. Tento postup se nazývá axiomatické řešení kooperativní hry.

2. Navrhnout pravidla, na základě kterých mohou hráči vyjednávat a postupně se dobrat žádoucího výsledku. Tím je úloha převedena do nekooperativní hry v tzv. explicitním tvaru.

Teorie z tohoto hlediska dokáže velmi mnoho, například:

- Popsat různé typy axiomatických řešení úloh jako kooperativních her a nalézt jejich řešení.

- Ukázat, že v některých případech oba přístupy (řešení úlohy jako kooperativní hry či hry v explicitním tvaru) mohou dospět ke stejnému výsledku, tj. že řešení úlohy jako kooperativní hry i jako hry v explicitním tvaru se má shodný výsledek.

(To vše v rovině přesného použití matematického aparátu.)

Je ovšem i dost toho, co teorie nedokáže, resp. toho, co s pomocí teorie lze dokázat, že nelze dokázat, například:

- Formulování úloh jako kooperativní hry a navržení příslušných axiomů lze mnoha způsoby, právě tak lze úlohu i mnoha způsoby vyjádřit jako hru v explicitním tvaru, přičemž výsledné řešení může být odlišné, a to dokonce i v tom smyslu, že lze najít různá řešení, při kterých dává vyjádření hry v kooperativním tvaru a navržení příslušných axiomů stejný výsledek jako navržení pravidel vyjednávání a převedení hry do explicitního tvaru. Tj. objevuje se problém **nejednoznačnosti**, což i z hlediska praktických aplikací výrazně snižuje přijatelnost kteréhokoli navrženého řešení.

- Problém **vnější autority**, bez které nelze řešení vybrat, prosadit, uhlídat dodržování pravidel apod.

Ale, i přes tyto problémy, lze v oblasti prakticky využitelných doporučení a hlavně v oblasti základní teorie postupit dál.

Velmi často se lze setkat s názorem, že ti, kteří se zabývají teorií her, si žijí ve svém „světě teorie“ a vůbec nevědí (či snad ani nechtějí vědět), co se děje ve „skutečném světě“, resp. jak jsou jejich teorie odtrženy od praxe. Jeden z nejproduktivnějších badatelů v dané oblasti teorie her **W. Trockel** ktomu uvádí:

„Když pozoruji svět, kde jsou všude války a uprchlíci, kde přibývá autokratů a enormně narůstá ideologický "ismus" a tlak na demokratické struktury, kde narůstá znečištění, rasismus, násilí, sobectví, chamtivost a pohrdání vědou a fakty, kde se velké společnosti chovají neeticky nebo často dokonce nezákonně a vyvíjejí podvodné high-tech technologie, cítím, že jediným východiskem k humánnější společnosti může být inteligentní sociální design a účinné prosazování vhodných institucí jako nepostradatelných nástrojů pro téměř všechny aspekty organizace udržitelných kooperativních a spravedlivých struktur na naší planetě. - Právě toto přesvědčení mě vede k tomu, abych pozornost čtenářů zaměřil zejména na pozdní práce Lea Hurwicze, které se soustředily na institucionální modelování“.

W. Trockel připomíná nobelovskou řeč L. Hurwicze nazvanou příznačně **„Ale kdo bude hlídat strážce?“**: *„Zabývá se (Hurwicz) problémem skutečné implementace a klade si otázku: "Jsou Nashovy rovnováhy sebevynucující?" Hurwicz pak naznačuje skutečnost, že v Nashových rovnováhách mohou existovat pro hráče výhodné jednostranné odchylky k fyzicky proveditelným, ale nelegálním strategiím. Tento poznatek ho vede nejprve k otázce, jak prosazovat legální strategie, a poté k rozlišení mezi danou "legální hrou" a větší "skutečnou hrou", do níž je legální hra zasazena. Hurwicz zavádí dva pojmy "úspěšného prosazování" (successful enforcement)": "Říci, že pravidla legální hry jsou úspěšně prosazována, znamená, že výsledky skutečné hry zajišťují, že nelegální strategie jsou méně atraktivní než legální strategie. Silná formulace*

úspěšného prosazování může vyžadovat, aby pro každého hráče byla **ke každé nelegální strategii dominantní nějaká legální strategie**. Slabá dominance by vyžadovala pouze to, aby si hráč nepohoršil, když zůstane v souladu se zákonem. To však může být příliš silný požadavek: **pokud všichni ostatní jednájí nezákonně, nemusí být pro hráče výhodné zůstat v souladu se zákonem**. Zdá se proto rozumnější přijmout poněkud slabší koncept úspěšného prosazování pravidel daného mechanismu.“

Výše uvedené lze interpretovat takto:

1. Je nutné rozlišit mezi hrou, jak byla nějakou autoritou navržena, jak byla stanovena její pravidla, tj. „**legální hrou**“ a „**skutečnou hrou**“, tj. tím, co se odehrává skutečně v realitě, kde na „legální hru“ působí její **kontext**. Každý reálná hra se hraje v nějakém skutečném prostředí, v reálném kontextu.

2. Pravidla hry, tak, jak jsou nějakou autoritou (tu můžeme pojmenovat různě, v názvu své nobelovské řeči, jak jsme viděli, používá L. Hurwicz pojem „strážce“) zadána lze v širší, tj. reálné hře porušit či neporušit. V užší hře jsou to nepřipustné strategie, v širší přípustné. Legální hra se **úspěšně prosadí** (což je z hlediska nastíněné problematiky klíčový pojem), kdy není pro hráče výhodné porušovat pravidla. (Mj. podobně je definována i „evolučně stabilní strategie“, v případě lidských pospolitostí se touto problematikou zabývala E. Ostromová, která se právě z Bielfeldu (kde působí W. Trockel) přinesla řadu cenných poznatků.)

3. Za zmínku stojí tato formulace: „*pokud všichni ostatní jednájí nezákonně, nemusí být pro hráče výhodné zůstat v souladu se zákonem*“. Čtenář si nepochybně vzpomene na jednu z nejpikantnějších scén ve filmu *Hoří má panenko!*, kde je rozkradena tombola, což je komentováno slovy jednoho ze zúčastněných: „*Kdo kradl, je na tom, jako by vyhrál, kdo nekradl je na tom, jako by prohrál.*“

4. Vždy záleží jak na autoritě vynucující pravidla („strážci“), tak na kontextu hry. Ten se může změnit. Žádná se „úspěšně neprosazuje“ na věky věků, protože vždy může dojít ke změně podmínek, v nichž se „legální hra“ odehrává. Nicméně vidíme, jak prizma teorie her napomáhá lepšímu vidění reálných problémů.

W. Trockel pokračuje: „*Tento slabší koncept definuje úspěšné prosazení legální hry G ve skutečné hře H postulátem, že množiny Nashových rovnováh G a H se shodují a nejsou prázdné. Myerson (2009) navrhuje oslabení úspěšného prosazení legální hry G ve skutečné hře H tím, že požaduje, aby množina strategických profilů G byla uzavřená při racionálním chování, což z ní činí množinu CURB, jak ji definoval Basu a Weibull (1991), v souboru strategických profilů hry H. Žádná z těchto dvou slabších definic neimplikuje platnost té druhé. Hurwicz (1998) uzavírá svou část o „Úspěšném prosazování a implementaci“ odpovědí na svou předchozí otázku: „**Důvodem, proč nelze Nashovy rovnováhy považovat za samoimplementační, je to, že předpoklad efektivnosti výsledkové funkce h (.) skrývá potřebu institucionálních opatření, která jsou k tomu obvykle zapotřebí.**“ Pokud jde o institucionální design, je rozlišení mezi legální a skutečnou hrou pouze výchozím bodem. Pokud hráči vyšší institucionální vrstvy určují a kontrolují pravidla skutečné hry na nižší úrovni tím, že vystupují jako strážci těchto pravidel, jsme konfrontováni s Hurwiczovou otázkou: „**Ale kdo bude hlídat strážce?**“.“*

To lze interpretovat takto:

1. Když hovoříme „**legální hře G ve skutečné hře H**“, máme na mysli v prvním případě hru, jak je zadána pravidly, ve druhém případě hru, jak se hraje, když může docházet k porušování pravidel.

2. K pojmu „Nashova rovnováha“: To je situace, kdy – pokud nikdo z ostatních zúčastněných nezmění svoji strategii –, tak se ani nám nevyplatí změnit naši strategii. Něco jako když máte v *Lidlu* nápis „*Krást se nevyplácí*“. Proč? Protože tam funguje poměrně dobře strážce a při pokusu o krádež by vám hrozil trest. Tam je legální hra „*Vyber zboží a zaplať*“ celkem úspěšně prosazena. V případě tomboly v „*Hoří má panenko!*“ hra úspěšně prosazena nebyla.

3. Na co zaměří pozornost dobrá teorie? Na to, aby hry, tj. ty **společné akce, kterými si lidé mohou polepšit, které jsou podstatné pro zlepšení životní situace lidí a řádné fungování společnosti byly** – připomeňme si hlavní pojem – „**úspěšně prosazeny**“. S tím, že právě o to jde, zejména v současné době, asi bude každý normální člověk souhlasit. Jde o to, jak přistoupit k řešení tohoto problému. Takže čtème dál Trockelův text:

„*V oddíle Zpět k Juvenalovi dochází Hurwicz (1998) k závěru, že "bud' neexistuje způsob, jak hlídat strážce", nebo je k hlídání těchto strážců zapotřebí také "strážců druhého řádu". Hurwicz tedy pokračuje (1998, s. 11): "Pak ale, pokud i ti podléhají korupci, jsou zapotřebí i strážci třetího řádu atd. To vyvolává představu nekonečného regresu strážců, kdy strážce řádu k je nutný ke střežení strážce řádu k,1 s k = 2, 3 ... ad infinitum. Jestliže nekonečno strážců není obvykle k dispozici, zdá se, že to vylučuje možnost vynucení." Nicméně Hurwicz na základě "náhodné empirie" tvrdí, že v mnoha situacích jsou pravidla skutečně implementována nebo vynucována, "i když ne dokonale", a pokračuje: "Někde na konečném konci řetězce strážců mohou existovat strážci (individuální nebo kolektivní), kteří sympatizují s pravidlem (formou hry), jež činí určité chování nezákonným, např. jejichž etické normy vylučují korupční chování, a kteří mají možnost (díky moci, finančnímu majetku, osobnímu charismatu nebo postavení v kombinaci s respektem obyvatelstva k němu), jakož i sklon jednat tak, aby odradili od nevhodného chování strážce nižšího řádu. V takové situaci je pravděpodobné, že se pravidlo podaří prosadit. Dobře fungující společnosti se snaží vybírat soudce a vládcy z řad takových jedinců".*“

Připomeňme, že L. Hurwicz sděluje názory shrnující jeho dlouhodobou zkušenost z interakce teorie a praxe, přičemž vždy se snaží být věrný teorii a sloužit praxi. Proto je pro W. Trockela takovou autoritou morální i

odbornou. L. Hurwicz vlastně nastoluje otázku „Kde a jak hledat osvíceného vládce?“. Docela zajímavé je, jak vidí předpoklady úspěchu příslušného subjektu, tj. toho, aby mohl jako „strážce“ (uznávaná autorita) splnit svoji misi: Musí mít „možnost (díky moci, finančnímu majetku, osobnímu charismatu nebo postavení v kombinaci s respektem obyvatelstva k němu)“. Moc, majetek, osobní charisma, postavení + respekt obyvatelstva.

Dnes by si musel položit otázku, kterou mj. nastolil Oskar Krejčí svým postřehem v časopisu *!Argument*: „Zrychlující se propad kvality vládnoucí vrstvy na Západě vidí dnes snad každý. Vnější znaky jsou patrné ve veřejnoprávním zpravodajství, kde se stýká pokleslá úroveň politiků a novinářů.“ Jak byly spuštěny procesy „špatně fungující společnosti“, ve které jsou vybírání **soudci a vládcí z řad právě opačných jedinců?** V návaznosti na výše nastolenou problematiku by teorie her měla tuto odpověď dát. Ještě se vrátíme k textu W. Trockela:

„V několika jeho článcích jsou tito zvláštní opatrovníci nazýváni *interventy*. Hurwicz (1993, s. 59) poznamenává: **„Kromě modelových otázek je zde zajímavá věcná otázka. Do jaké míry je přítomnost interventů nezbytná pro dosažení společenských cílů v případě, že je nutné prosazování?“** Hurwicz (1998, s. 12, 13) poskytuje (částečnou) odpověď, když píše: **„Nemusíme se však spoléhat na přítomnost interventů. Existují i jiné struktury, které napomáhají úspěšnému prosazování.“** Pak navrhuje konečně mnoho vrstev, řekněme *k*, herních forem, kde občané hrající legální hru první vrstvy jsou zároveň strážci *k*-tého řádu kontrolující herní formu na poslední vrstvě. Dochází k závěru: **„Tento typ struktury také úzce souvisí (ale není totožný) s pojmem dělby moci“**. - Myerson (2009) podrobně popsal a rozebral Hurwiczovy myšlenky a naznačil další možný vývoj. **Bohužel se zdá, že kromě Myersona (2004, 2008, 2009) neexistuje mnoho teoretické literatury týkající se prosazování, skutečného provádění a jejich vztahu k základní teorii institucí. Existuje však nedávný článek Myersona a Weibulla (2015), v němž kombinují svůj přístup k úspěšnému prosazování... Nedávno se otevřel další slibný nový směr výzkumu vztahující Hurwiczův model úspěšného prosazování k pojmu sociálního systému Debreua (1952). Ukazuje se, že tento koncept, v literatuře známý také jako abstraktní ekonomie nebo zobecněná hra, úzce souvisí s Hurwiczovým přístupem založeným na rozlišení legálních a nelegálních strategií (srov. Trockel a Haake 2017). Byl bych velmi rád, kdyby tento svazek přilákal k teorii designu mechanismů mnoho mladých badatelů a přesvědčil je o jejím obecném významu a zejména o jejím významu pro Hurwiczův program rozvoje kompletní základní teorie institucí a jejich skutečného provádění.“**

Bádání v intencích Hurwiczova programu je zaměřeno na klíčové problémy současné doby a současně se opírá o matematicky podložený aparát teorie her. Vnímá reálný společenský kontext a snaží se zdokonalovat aparát teorie her tak, aby byl co nejvíce využitelný při řešení těch problémů, se kterými se setkáváme, na které naráží každá společnost (v současné době až příliš často a v příliš vyhrocené podobě). Sympatický je Trockelův apel na mladé badatele.

V této souvislosti dlužno zmínit, že mezi příspěvky, které v Budapešti na **Konferenci k navrhování mechanismů a institucí** byly předneseny, nebylo mnoho těch, které by se s dostatečným záběrem komplexnosti vydaly ve směru Trockelovy výzvy.

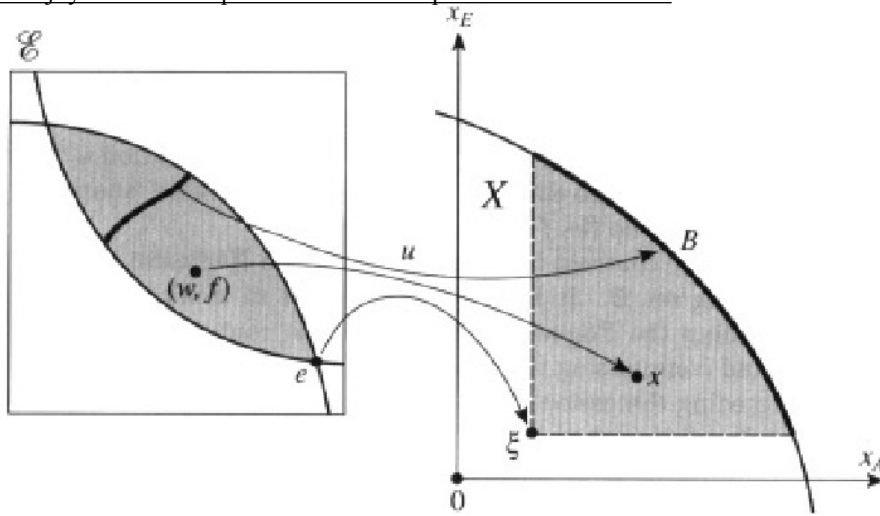
Ve vztahu k předcházejícím částem je nutné uvést, že zatím byly uvedeny bez systematictějšího prezentování aparátu, který má teorie her k dispozici. O to se pokusíme v dalších částech, kde velmi zjednodušený nástin toho, čím teorie her disponuje, použijeme jako odrazový můstek ke srozumitelnému vyjádření podstaty toho, s čím novým přicházíme a jaký to má význam v kontextu rozvoje dané oblasti teorie her. Půjde zejména o nástroje analýzy fenoménu pozičního investování. Výklad této problematiky lze realizovat několika způsoby. Z hlediska pochopení toho, o co jde, zvolíme ten, který je dle našeho názoru nejsrozumitelnější:

1. Ukážeme, jak se teorie her potýká v dané oblasti se dvěma problémy:
 - **nejednoznačností řešení;**
 - potřebou **opory ve vnější autoritě** (to je například Hurwiczův problém „strážce dodržování pravidel“, ale i některé další problémy s tím spojené).
2. V návaznosti na stávající modely zformulujeme **podmínku neutrality pozičního investování**, která, jak to bude na první pohled vypadat, může být důležitou konkretizací vedoucí k jednoznačnosti řešení i k eliminování potřeby vnější autority.
3. Jakmile se dostaneme do tohoto bodu výkladu, ukážeme, v jaké podobě se nám nejednoznačnost řešení a potřeba opory ve vnější autoritě vrací.
4. Na základě toho dáme na jedné straně určitá nikoli nepodstatná **praktická doporučení** a současně zformulujeme některé **závěry týkající se dalšího bádání** v příslušné oblasti teorie her.

To, o co jde v případě vyjednávání dvou hráčů při rozdělení efektu, který vzniká společnou akcí, lze velmi dobře znázornit dvousložkovým modelem, se kterým přišel K. Binmore (1994; „*Game Theory and the Social Contract*“. Vol. 2, Just Playing. MIT Press. s. 75, obrázek 14). Ukazuje souvislost mezi Edgeworthovým krabicovým grafem vyjadřujícím rovnováhu dvou spotřebitelů ve směně a Nashovým (S, d) vyjednávacím problémem pro případ dvou hráčů. Nenajdeme v něm sice nic nového, oproti tomu, co je obecně známo, ale za povšimnutí stojí, že vyjádření v mezních veličinách (Edgeworthův krabicový graf) umožňuje lépe vidět, kde jsou body paretovského optima v mikroekonomickém smyslu, zatímco grafické vyjádření v celkových veličinách

(Nashův vyjednávací problém) nastoluje otázku, který z bodů vyhovující předpokladům dosažitelnosti, individuální racionality a kolektivní racionality nejvíce odpovídá i takovému rozdělní výnosů ze společné akce (takovým výplatám hráčů), které lze považovat za nejvhodnější.

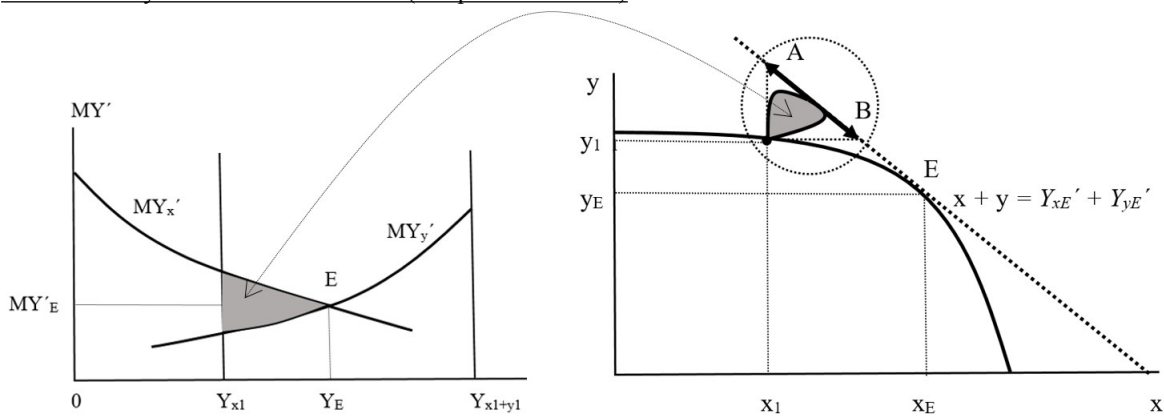
Podvojný model trhu spotřebních statků v provedení K. Binmore

- Strany obdélníka v levé straně obrázku odpovídají množství statků.
- Body v protilehlých koncích obdélníka (vlevo dole a vpravo nahoře) jsou proti sobě obrácené počátky souřadnic odpovídajících množství statků, které získá jeden a druhý spotřebitel, v herní terminologii hráč (Binmore je pojmenovává „Adam“ a „Eva“, jejich výplaty jsou v celkových veličinách označeny jako x_A, x_B).
- Každý bod uvnitř obdélníka jedno-jednoznačně koresponduje s rozdělním statků mezi hráče.
- V obdélníku jsou zakresleny křivky lhostejnosti jednoho a druhého hráče, tj. body v nichž má každý hráč z různých kombinací dvou statků stejný užitek.
- Z grafu vyplývá (a je to vidět na první pohled), že pouze v bodech dotyku křivek lhostejnosti je splněn požadavek kolektivní racionality, tj. to, že si žádný z hráčů nemůže polepšit, aniž by si druhý hráč nepohoršil.
- V průsečíku křivek lhostejnosti je výchozí bod vyjednávání (bod nedohody, na Binmoreově obrázku označen jako "e" vpravo jako „ξ“).
- V pravé části obrázku je totéž znázorněné jako Nashův (S, d) vyjednávací problém.
- Křivkami, které jsou oboustranně zakončené šipkami, je vyjádřena souvislost mezi levou a pravou částí obrázku.
- Bod B je jedno z možných řešení Nashova vyjednávacího problému.

Za zmínku stojí, že K. Binmore právě v souvislosti s prezentací tohoto obrázku upozorňuje: *"Jak bylo vysvětleno v kapitole 1.2.3, individuální racionalita je požadavek, aby žádný hráč nedostal méně, než je jeho úroveň zabezpečení."* (Binmore 1994, s 91). Otázkou je, jak interpretovat výraz "úroveň jeho zabezpečení". Zapamatujme si tento moment.

Dvousložkový model finančního trhu (náš původní model)

$Y_x, Y_y = y$ je současný příjem jednoho a druhého hráče,
 Y_{x1}, Y_{y1} konkrétní množství investičních prostředků (současného příjmu), kterými (kterým) hráči disponují

$Y_x' = x$, $Y_y' = y$ je budoucí příjem jednoho a druhého hráče (což jsou současně výnosy z investičních příležitostí, kterými hráči disponují)

$MY_x' = MY_x'(Y)$, $MY_y'^2 = MY_y'^2(Y)$ jsou funkce mezního výnosu z investičních příležitostí, kterými hráči disponují, a současně i křivky nabídky a poptávky investičních prostředků a investičních příležitostí

- Levá strana obrázku je mikroekonomický model finančního trhu v mezních veličinách z hlediska nabídky a poptávky investičních příležitostí a investičních prostředků (tvořených současným příjmem), šedou plochou je zvýrazněna oblast paretovských zlepšení daných tím, že investiční prostředky jednoho hráče jsou využívány k realizaci výnosnějších investičních příležitostí druhého hráče.

- Pravá strana je totéž vyjádřené v celkových veličinách (x , y). Tečkovaná linie ukazuje množinu bodů maximálního součtu výplat, oblast paretovských zlepšení je rovněž zvýrazněna šedou plochou.

- Tučně zvýrazněné úsečky s šipkami na koncích ukazuje množinu všech bodů, které odpovídají požadavku dosažitelnosti, individuální racionality a kolektivní racionality. Obrázek nastoluje otázku, který z těchto bodů je při řešení konkrétních úloh (s uvážením možnosti dalších doplňujících podmínek) nejvhodnějším, tj. který lze považovat za řešení?

Pokud jde o oba obrázky, vidíme určitou příbuznost, ale také významné odlišnosti. Ty jsou především v následujícím:

- Oba modely popisují situaci, kdy levá strana obrázku vyjadřuje v mezních (přirůstkových) veličinách totéž do pravá strana v celkových veličinách.

- Z obou obrázků vyplývá, že bodů rozdělení výplat mezi hráče, které odpovídají požadavkům dosažitelnosti, individuální a kolektivní racionality je velké množství (problém nejednoznačnosti řešení bez dodatečných podmínek).

- Významný rozdíl je v komoditách, které vstupují na trh. V jednom případě jsou to statky, ve druhém případě investiční prostředky a investiční příležitosti (zejména v případě investičních příležitostí se jedná o výrazně odlišnou komoditu).

- Ještě větší rozdíl se týká podoby výplat – v případě trhu jsou to subjektivní užítky hráčů (o které se nemohou dělit a ani je nemohou porovnávat), zatímco v případě finančního trhu jsou to finanční prostředky, které lze snadno kvantifikovat, porovnávat a převést od jednoho hráče ke druhému (to je velmi podstatný rozdíl).

- Nutno si též povšimnout toho, že množina dosažitelných výplat, které odpovídají požadavkům dosažitelnosti, individuální a kolektivní racionality, je v případě trhu na hranici původní množiny rozdělení statků, zatímco v případě finančního trhu mimo ni, projevuje se totiž efekt využití investičních příležitostí jednoho hráče k využití výnosnějších investičních příležitostí druhého hráče.

Na odlišnosti obou podvojných grafů se podíváme ještě z dalšího zorného úhlu:

1. V prvním podvojném (Binmoreově) grafu má naprosto zásadní význam neporovnatelnost výplat (výnosů), zatímco v modelu finančního trhu jsou výnosy nejen porovnatelné, ale jeden každý z hráčů může část svých výnosů převést ve prospěch druhého hráče. Mj. proto má při hledání řešení smysl uvažovat maximální sumu výplat (na rozdíl od toho je Nashovo řešení Nashova vyjednávacího problému je určeno maximálním součinem výplat). Tato suma výplat je vně původní množiny možných rozdělení příjmů. Nash (1951) se ve své průkopnické práci při popisu svého pojetí kooperativních her explicitně vymezuje proti možnosti přenositelnosti či dokonce srovnatelnosti výplat pro různé hráče v oblasti mimoherní spolupráce. To bývá interpretováno tak, že neexistuje žádné interpersonální porovnávání výplat, které by se podílelo na určování dobrých strategií (srov. Trockel 2002). Ani z kontextu není zcela zřejmé, zda je to jen technická poznámka, nebo zda si určitým způsobem uvědomoval možnost toho, že v případě her dvou hráčů porovnávání vlastní výplaty s výplatou druhého hráče může podstatným způsobem ovlivnit výběr strategií, mj. právě ve směru uvážení role toho, co nazýváme pozičním investováním.

2. S tím souvisí i to, že jedním z předpokladů Nashova vyjednávacího problému je nezávislost řešení na lineárních transformacích (v axiomatizované podobě je pak jedním axiomů), což v případě námi uváděného modelu finančního trhu neplatí.

3. V případě Nashova vyjednávacího problému je předpoklad dosažitelnosti shodný s tím, že řešení musí patřit do výchozí množiny (v mezních veličinách to znamená, zjednodušeně řečeno), že se nemůže nacházet „mimo krabici“. V případě námi uváděného modelu finančního trhu se naopak předpokládá, že řešení opustí výchozí množinu a bude se nacházet na tečně vedené pod úhlem 45° , resp. 135° (v matematicky uvažovaném směru proti otáčení hodinových ručiček) dotýkající se výchozí množiny.

4. Nutno upozornit ještě na jednu, poněkud skrytou odlišnost. V modelu trhu spotřebních statků je každému ze spotřebitelů (hráčů) lhostejné, jaký užitek má druhý hráč. V případě finančního trhu je takový předpoklad příliš silný a omezující. To, že hráči při současném rozhodování berou v potaz i příjem druhého hráče (podstatně více než při směně spotřebních statků) je dáno dvojím:

- Mohou mezi sebou porovnávat rozdělení výplat (a například rozdělení 90:10, jak ukazují i empirické experimenty z ultimálních her) se jednomu z hráčů může stát natolik nespravedlivé, že jej pro něj nepřijatelné.

- Větší roli hraje rovněž uvažování hlediska času. Při směně spotřebních statků hráč uvažuje jen svůj očekávaný užitek, při rozhodování na finančním trhu uvažuje delší časový horizont a tudíž i to, jaké důsledky pro něj může mít větší či menší výplata druhého hráče.

Přestože jsou oba modely na první pohled značně odlišné, napovídá nám intuice (vedená i Leibnizovou prozřetelností sdělující nám, že příroda, do které patří i člověk, nemá ráda ostré hranice), že by měly existovat přechodné či smíšené stavy, případně, že by jeden měl poměrně plynule přecházet ve druhý. Pokud bychom takové stavy dokázali nalézt a interpretovat, mohli bychom se na příslušnou oblast společenské reality podívat z velmi důležitého nadhledu.

Co je hlavní příčinou odlišnosti obou modelů? Připomeňme si to, co je triviální:

- Spotřebou spotřebního statku vzniká spotřebiteli užitek, který je nesouměřitelný s užtkem druhého spotřebitele a je nepřenositelný. K získání spotřebního statku je nutné vynaložit určité prostředky, v případě, že používáme Edgeworthův krabicový graf, musíme obětovat určité množství statku, který vlastněme, na získání určitého množství statku, který chceme získat.

- Využitím současného příjmu jako investičního prostředku (toho, co investujeme) k realizaci určité investiční příležitosti (toho, co čeho investujeme) získáme určitý budoucí příjem, který je ve stejných jednotkách porovnatelný s příjmem druhého subjektu (toho, kdo využívá své investiční příležitosti) a lze se o něj s druhým subjektem podělit, resp. pokud poskytne pro realizaci investičních příležitostí prvního subjektu své investiční prostředky, musí se s ním o tento výnos podělit.

Položme si nyní zásadní otázku: Může být spotřeba spotřebního statku (jako využití určité spotřební příležitosti) být současně více či méně bezprostředně zdrojem příjmu, tj. může mít využití určité spotřební příležitosti formu využití investiční příležitosti? Již ve dvacátých létech Pigou (1929) píše: „Existují investice do lidského kapitálu a investice do hmotného kapitálu. Jakmile si to uvědomíme, stírá se rozdíl mezi spotřebním a investičním hospodářstvím. Spotřeba je totiž do určité míry investicí do osobní produkční potence.“ Později (Steger 2002; Soumyananda, 2014; Suen 1994), později Černík, Valenčík, Wawrosz (2020). V řadě případů nepochybně může být spotřeba spotřebního statku (jako využití určité spotřební příležitosti) současně více či méně bezprostředně zdrojem příjmu, tj. může mít podobu využití určité spotřební příležitosti formu využití investiční příležitosti

- Koupíme si auto, abychom ušetřili čas, a to nám umožní déle vykonávat výdělečnou činnost.

- Koupíme si kávu, aby se nám lépe a s větším (i příjmovým) efektem pracovalo.

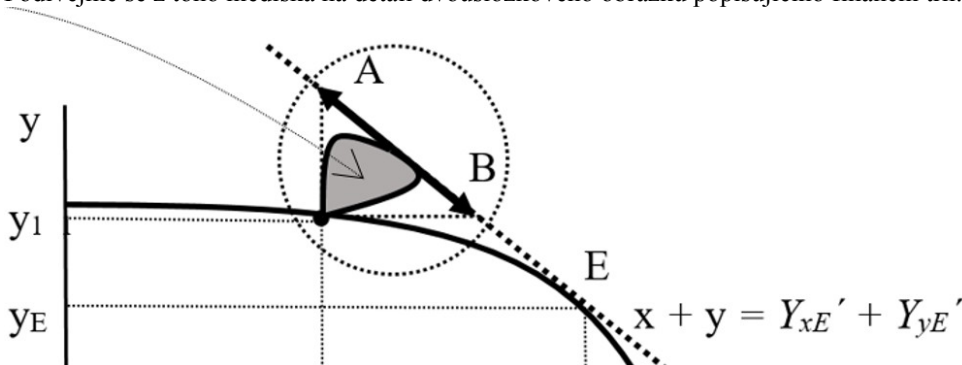
- Kupíme si lepší oblek, abychom byly úspěšnější v získání lépe placeného zaměstnání.

Atd. ...

Příklady můžeme uvést neomezené množství. Mnohem obtížněji bychom hledali příklady pořízení spotřebního statku, od spotřeby kterého bychom (alespoň podvědomě) neočekávali budoucí příjem. Takové statky sice jsou, ale jejich pořízení a spotřebu můžeme zpravidla považovat za „spotřební bias“ (určité selhání preferencí spotřebitele) – používání drog, vášně pro pořizování kabelek apod. Druhým pólem tohoto „spotřebního biasu“ je harpagonovská vášně hromadění peněz.

V běžných situacích měníme současný příjem v pořizování spotřebních statků, které jsou pro nás určitou formou využití nějaké investiční příležitosti. A příjem z využití těchto investičních příležitostí zase měníme ve využití dalších investičních příležitostí, z nichž některé mají podobu spotřebních příležitostí. Nemusíme si to uvědomovat, ale chováme se podle toho.

Podívejme se z toho hlediska na detail dvousložkového obrázku popisujícího finanční trh:

Šedě vyplněnou oblast získáme jako množinu všech bodů paretovských zlepšení, kdy subjekt (hráč), který disponuje méně výnosnými investičními příležitostmi, poskytuje své investiční prostředky druhému subjektu (hráči). Tučná uzavřená křivka, která tuto část plochy ohraničuje, odpovídá bodům, které ohraničují množinu paretovských zlepšení na podvojném obrázku vlevo. Tato tučně uzavřené křivky s linií maximálního součtu výplat je jen jeden (ukazuje na něj spodní přerušovaná modrá šipka). Ale i pokud si jeden z hráčů prosadí pro něj

nejvýhodnější rozdělení a hráči se ocitnou v bodu, do kterého míří horní přerušovaná modrá šipka, mohou se opakovaným vyjednáváním dostat opět na linii maximálního součtu výplat, a to v daném případě blíže k bodu A. Pokud by si hráč s výplatami y neustále prosazoval svou maximální výplatu, skončili by hráči v bodu A. Obdobně při silnější pozici mohou hráči skončit v bodu B.

Pokud budeme uvažovat vztah dvou subjektů (hráčů), kteří si mezi sebou směřují opakovaně a dlouhodobě určité dvě komodity (případně jednu komoditu a peníze), přejde duální graf obsahující vyjádření trhu prostřednictvím mezních veličin (Edgewortův krabicový graf) a prostřednictvím celkových veličin (Nashův vyjednávací problém) v základ duálního grafu obsahující vyjádření finančního trhu prostřednictvím mezních veličin (nabídka a poptávka investičních prostředků a investičních příležitostí) a prostřednictvím celkových veličin (rozdělení přebytku). Ovšem jenom základ.

Pokud se má projevit efekt využívání investičních příležitostí (spotřebních příležitostí formou produktivní spotřeby) spojené s finančně ocenitelným a finančně převoditelným výnosem, musí ještě působit mechanismy umožňující úvěrové financování. Nemusí to být vždy finance. Lze si představit vztah mezi dvěma vlastníky pozemků, z nichž jeden má dostatek vody a druhý nedostatek v tom smyslu, že při využití vlastních zásob vody je výnos z poslední zavlažované jednotky jednoho vlastníka pozemku větší, než druhého vlastníka pozemku. Oba si mohou zvýšit výnos obdobným způsobem, jako by byli ve vztahu věřitele a dlužníka, pokud ten, který poskytl svou vodu, získá od druhého část tímto způsobem zvýšené úrody. Podobných příkladů s jinými komoditami si lze představit rovněž libovolné množství a reálně se běžně vyskytují.

Doposud jsme si všimli dvou oblastí, ve kterých může dojít k více či méně plynulému přechodu od jednoho dvousložkového grafu ke druhému:

- Přeměna nepřevoditelného užítku ze spotřebních statků v převoditelné finanční prostředky.
- Úvěrová nadstavba při směně statků, která může mít nejrůznější formy.

Do hry však vstupuje ještě jeden důležitý fenomén. Očekávaný budoucí vývoj a jeho promítnutí do současného rozhodování:

- Bude ten, komu poskytnu investiční prostředky s vyhlídkou na rozdělení přírůstku výnosu oproti stavu, pokud mu prostředky neposkytnu, úspěšný?
- A chci, aby byl úspěšný? (Vždyť za určitých podmínek mohu zneužít jeho neúspěšnosti k tomu, abych mu zabavil jeho majetek.)
- Mohu si zlepšit svoji pozici v dalším vývoji, pokud při rozdělení výnosu získám dostatečnou majetkovou převahu? (A nemůže si zlepšit svou pozici ten druhý, pokud připustím, aby při dělbě efektu získal určité množství prostředků?)

Tyto a podobné úvahy (byť většinou neuvědomované) se nepochybně projevují i při rozhodování v ultimátních hrách. Odmítnutí rozdělení 90:10 s tím, že nikdo nedostane nic (tj. odmítající přijde o 10 jednotek) není z tohoto hlediska projevem selhání racionality, ale projevem racionality vyšší (hráč vidí dál než na špičku svého nosu).

Promítnutí představy o budoucím vývoji do současného rozhodování se může vyskytnout i v případě běžné směny spotřebních statků. Ale většinou nás to, jaký bude mít druhý užitek, příliš nezajímá, dokonce z jeho užítku ve formě potěšení můžeme mít radost. Pokud však jsou výsledkem finanční prostředky, které mohou být využity druhým hráčem k posílení jeho pozice při rozhodování o tom, jak se podělíme, musíme začít brát vážně podmínku přijatelnosti rozdělení výplat. To, že jeden z hráčů či oba hráči mohou využít svoji výplatu k tomu, aby ovlivnili ve svůj prospěch rozdělení výplat v dalším kole, nazveme **poziční investování**. To je fenomén, který je hlavním předmětem našeho zájmu a ke kterému se teprve postupně dostáváme.

Můžeme přitom očekávat, že přechod od situace vyjádřené původním dvousložkovým grafem k situaci, kterou vyjadřuje druhý dvousložkový graf, bude rovněž poměrně plynulý, i pokud jde o roli pozičního investování, tj. budou existovat úlohy, v nichž budeme moci podmínku přijatelnosti rozdělení výplat zanedbat, ačkoli bude přítomná, až k situaci, kdy bude důležitá, v některých případech dokonce může být rozhodující.

J. Nash, který jako jeden z prvních navrhl axiomatické řešení problému, který byl později pojmenován jako Nashův vyjednávací problém, si jako první uvědomil, na jaké problémy teorie narazila. K tomu několik poznámek pro lepší srozumitelnost:

- Nashův vyjednávací problém znamená, že máme nějakou množinu dostupných řešení a uvnitř ní bod nedohody (tj. výplaty hráčů, pokud se nedohodnou a nepodniknou společnou akci). Graficky je vyjádření této situace pro dva hráče v 5. pokračování, pravá část Binmoreova obrázku.

- Řešení, která splňují tři základní požadavky (rozdělení výplat musí být dostupné, tj. být součástí množiny dostupných výplat, hráči se musí řídit individuální racionalitou (každý dát přednost tomu rozdělení výplat, které je pro něj lepší) a kolektivní racionalitou (pokud se mohou všichni hráči zlepšit či alespoň někteří zlepšit a ostatní uchovat své výplaty, nemůže se jednat o řešení), je nekonečně mnoho.

- J. Nash proto navrhl dodatečné podmínky. Dvě obecné – symetrii, pokud jde o postavení hráčů (není nutné předpokládat, že jeden z hráčů je z nějakých vnějších důvodů v lepší situaci než druhý) a nezávislost řešení na lineárních transformacích (výplaty mají podobu užítku hráčů a jsou tudíž vzájemně neporovnatelné).

- Ani tyto dvě podmínky ještě k nalezení jednoznačného řešení nestačily. Tak navrhl svou vlastní další dodatečnou podmínku – nezávislost řešení na irelevantních alternativách, tj. pokud již máme řešení (později bylo pojmenováno Nashovým řešením) úlohy a máme podmnožinu výchozí množiny, která toto řešení obsahuje, pak i v této menší množině (přesněji podmnožině výchozí množiny) se jedná o řešení úlohy. To už k jednoznačnosti stačilo, dokonce se ukázalo, že toto řešení pro dva hráče má elegantní interpretaci: Je to maximální součin výplat, tj. bod dotyku rovnoosé hyperboly s původní množinou.

- Jakkoli se zdálo, že toto řešení je „od Boha“, plně v souladu s naší intuicí, ukázalo se, že nejenže není jediné, které odpovídá intuitivně „samozřejmým“ požadavkům, ale má velmi vážný nedostatek. Nesplňuje podmínku monotonicity. Tj. podmínku, že pokud se původní množina rozšíří (stane se podmnožinou větší množiny, tj. hráči mohou dosáhnout na vyšší výplaty), tak výsledné řešení v rozšířené množině musí být takové, že si žádný hráč nepohorší. S tímto řešením přišla dvojice Kalai-Smorodinský a nese tento název. Dodejme, že podmínka monotonicity je intuitivně ještě více samozřejmá, než nezávislosti řešení na irelevantních alternativách.

- Ukázalo se, že existuje velké množství dalších řešení, mj. různá sekvenční řešení (například Raiffovo), že k řešení lze dojít i cestou postupného vyjednávání za určitých pravidel a situaci vyjádřit jako nekooperativní hru v explicitním tvaru. Tak se rozplynul sen (původní představa), že nalezení axiomatického řešení a schopnost ho na konkrétní situaci aplikovat, umožní tomu, kdo to dokáže, stát se arbitrem (nezávislou vnější autoritou), která na základě „pochopení světa“ bude nacházet nejlepší způsob, jak podělit zúčastněné (například zaměstnance a zaměstnavatele, obchodující strany, partnery uzavírající smlouvu apod.) tak, aby s jejím návrhem souhlasili.

- Lze říci, že ke každému rozdělení výplat, které splňuje původní trojici či rozšířenou pětici podmínek lze nalézt jak takové axiomatické řešení, které k tomuto rozdělení povede, tak i taková pravidla hry v explicitním tvaru, která k předem navrženému řešení povedou. Nejednoznačnost řešení současně vede k situaci, kdy nastává otázka, kdo by měl být arbitrem, resp. když vnější autorita nemá dostatečnou oporu v teorii (což je problém, kterým jsme se v souvislosti s Hurwiczovou nobelovskou řečí zabývali v části 2, 3, 4.

J. Nash si jako jeden z prvních uvědomil, v jaké situaci (z našeho současného hlediska dodejme poučné) se teorie ocitla. A tak zformuloval to, co se dnes nazývá **Nashův program**, který si kladl za cíl obnovit autoritu teorie. Tomuto programu se budeme věnovat v příštím pokračování. Nyní ho budeme charakterizovat s určitým nadhledem a v podobě, která může být srozumitelná každému:

- Budeme mít množiny všech kooperativních a nekooperativních her.
- Budeme mít i (pokud možno v intuitivním smyslu dobře uspořádané) množiny řešení úloh všech těchto her.
- V některých případech se nám podaří „spárovat“ kooperativní a nekooperativní řešení.
- A některá „spárovaná“ řešení budou vykazovat zajímavé vlastnosti (můžeme zatím jen tušit, jaké vlastnosti to budou), zejména v návaznosti na praktický kontext, resp. vnější prostředí úloh.

- Neboli jinými slovy do konceptu, který získáme vhodným utříděním všech řešení obou typů úloh a spárováním některých z nich, promítneme dodatečné podmínky, pokud možno ty, které odpovídají praktickému kontextu, což nám umožní uvidět nové podstatné aspekty těchto problémů, s nimiž se v realitě neustále potýkáme.

- Pokud to teorie dokáže, zvýší se její společenská využitelnost i přirozená autorita, kterou bude požívat.

Problém hodně komplexní a hodně lákavý. Neustále si připomínejme, že při bádání v této oblasti jde především o větší jednoznačnost a upozadění role vnější autority (ta by měla vyplynout ze samotné povahy úlohy, neměla by být „berličkou“ či „Deus ex machina“ spuštěný na jeviště dané hry, o které se musí navržené řešení opírat). Jak asi cítíte, čeká nás asi dost zajímavé bádání, resp. seznámení s výsledky zajímavého bádání.

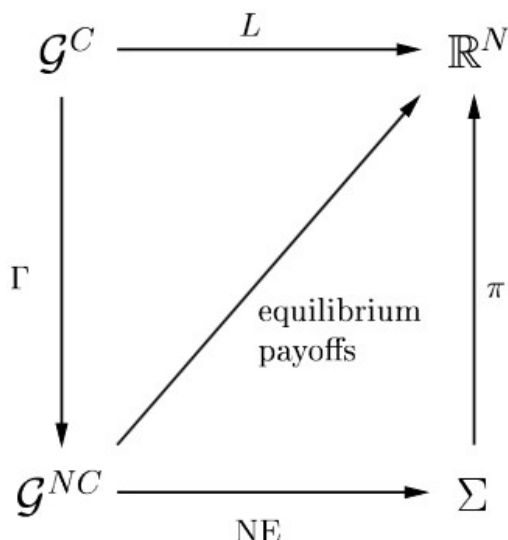
W. Trockel byl naším průvodcem v části 2, 3, 4, kdy jsme se seznamovali s některými problémy teorie mechanismů. Velmi příjemný a vzdělaný člověk, velký dříč motivovaný pochopením významu své práce. Využijme jeho znalost dané problematiky k interpretaci **Nashova programu**:

„Nashův program se snaží propojit dva různé způsoby řešení her. První z nich je nekooperativní. Žádné dohody o výsledcích nejsou vynutitelné. Hráči jsou tedy zcela závislí na svých vlastních strategických akcích. Snaží se zjistit, co je nejlepší za předpokladu, že ostatní hráči jsou racionální a dělají totéž. V tomto kontextu Nashova rovnováha popisuje stabilní strategický profil, kde by nikdo neměl zájem se jednostranně odchýlit. Nicméně je zde implicitní institucionální kontext. Sady strategií implicitně definují, jaké volby nejsou přípustné, a to volby mimo tyto sady strategií. Výplatní funkce odrážejí, které strategie jsou ve vzájemné interakci se strategiemi ostatních lepší a které horší. Není explicitně řečeno, kdo výplaty uděluje a jak je organizován fyzický proces jejich vyplácení. Existuje však určitý právní kontext s určitou donucovací pravomocí, který se považuje za samozřejmý. Neexistuje žádné interpersonální porovnávání výplat, které by se podílelo na určování dobrých strategií. Každý hráč pouze porovnává své různé strategie podmíněné různými strategickými volbami ostatních hráčů. Jak ukazují aplikace v oligopolu, institucionální omezení sociálních nebo ekonomických scénářů, jsou mapována do souborů strategií a výplatních funkcí, čímž jim je propůjčena institucionální interpretace. Přesto mohou být zcela odlišné scénáře významně modelovány stejnou nekooperativní hrou, řekněme ve strategické podobě. To jasně ukazuje na čistě výplatní hodnocení her. Výplaty se obvykle interpretují jako odraz peněžních nebo užitkových plateb. Související fyzické stavy nebo alokace se vyskytují pouze v aplikacích a mohou se lišit v různých aplikacích téže hry.

Druhý způsob řešení hry je kooperativní prostřednictvím axiomů, jak jej poprvé obhájil Nash (1953). Právní rámec je opět pouze implicitní. Nyní se však předpokládá nejen vymahatelnost poslušnosti vůči pravidlům, ale dokonce i smluv. Vzájemné zisky jsou nyní v dosahu, neboť podpisem smlouvy je možné zavázat se k určitému chování. V tomto kontextu je zajímavá spíše konkrétní konfigurace výplat než profil strategie, která by je vytvářela. V tomto rámci je proto rozumné zanedbat strategické možnosti a soustředit se na proveditelné konfigurace výplat nebo alokace užitku, na kterých by se hráči případně mohli dohodnout podpisem smlouvy. Formální model opět nespécifikuje proces, kterým se provádí fyzické plnění smlouvy. Opět je to spíše prostor výplat než nějaký základní sociální scénář, na kterém spočívá zájem s výjimkou aplikací teorie her. Na rozdíl od nekooperativního přístupu se nyní hráči zajímají o to, co dostanou ostatní hráči. Ačkoli užítky nebo jednotky výplat pro různé hráče nejsou obecně považovány za srovnatelné, obvykle se počítají kompromisy. Axiomy, které jsou v tomto kontextu zásadní, odrážejí myšlenky férovosti, rovnosti, spravedlnosti, které v nekooperativním modelu nehrají roli. Proces vyjednávání s cílem nalézt dohodu však vyžaduje, aby každý hráč nějakým způsobem posuzoval výplaty spoluhráčů. Pokud velmi odlišné základní modely vedou ke stejné kooperativní hře v koaliční podobě, je relevantní pouze řešení z hlediska vektorů výplat. A to v každé aplikaci určuje, jaký základní sociální nebo fyzický stav se rozlišuje. V axiomatickém kooperativním přístupu se stává irelevantním, jaké jsou institucionální detaily. Důležité jsou pouze proveditelné alokace užitku.“ (Trockel W. 2002. Integrating the Nash program into mechanism theory. *Review of Economic Design* 7, 27–43, s. 29-30)

W. Trockel, jeden z předních odborníků zabývajících se vztahem kooperativních a nekooperativních her, pokračovatel v díle L. Hurwicze, se snaží spojit dva různé přístupy řešení her.

Pokud chceme ukázat praktický význam bádání v daném směru, je vhodné využít následující obrázek, kterým W. Trockel schematicky prezentuje Nashův program:

Zdroj: Trockel (2002, s. 36)

Označení:

- G^C množina všech kooperativních her
- G^{NC} množina všech nekooperativních her
- R^N vektor výplat v n-rozměrném prostoru
- NE množina všech Nashových rovnováh
- Γ hra ve strategické formě
- Σ kombinace všech strategií všech hráčů
- π množiny všech výplatních funkcí
- L množina řešení všech koaličních her

Rovnovážně výplaty

Nashův program vychází z předpokladu, že se můžeme dvěma cestami dostat ke stejnému výsledku:

- Buď navrheme vhodné řešení kooperativní hry (G^C) kterým na základě akceptovaných axiomů převedeme (prostřednictvím L) výchozí situaci hráčů do jejich výplat (v R^N).

- Nebo kooperativní hru (G^C) převedeme do podoby nekooperativní hry (G^{NC}) ve strategickém tvaru (Γ), přejdeme do množiny všech Nashových rovnováh (NE) odpovídajících všem možným kombinacím všech strategií hráčů (Σ) a na základě toho (prostřednictvím π) přejdeme k výplatám hráčů (v R^N).

Uvedeme si ještě jednu, stručnější a srozumitelnější Trockelovu interpretaci Nashova vyjednávacího problému: „*Uvádíme dvě nezávislá odvození našeho řešení dvoučlenné kooperativní hry. V prvním případě je kooperativní hra redukována na nekooperativní hru. Uděláme to tak, že kroky hráčů při vyjednávání v kooperativní hře se stanou tahy v nekooperativním modelu. Samozřejmě nelze reprezentovat všechna možná vyjednávání jako tahy v nekooperativní hře. Proces vyjednávání musí být formalizován a omezen, ale takovým způsobem, aby každý účastník stále mohl využít všech podstatných silných stránek své pozice. Druhým přístupem je axiomatická metoda. Člověk si stanoví jako axiomy několik vlastností, které by se zdálo přirozené, které by řešení mělo mít, a pak se zjistí, že tyto axiomy skutečně jednoznačně určují řešení. Tyto dva přístupy pomocí modelu vyjednávání nebo pomocí axiomů, se vzájemně doplňují; každý z těchto přístupů je pomáhá zdůvodnit a objasnit ten druhý.*“ (Trockel, s. 28-29.)

Realizace Nashova programu naráží na velké množství „volnosti“, resp. neurčitosti. Jak cestou kooperativních, tak nekooperativních her lze jít mnoha způsoby a výsledné rozdělní výplat se nemusí potkat, tj. obě cesty mohou vést k odlišnému rozdělení výplat. Příčiny jsou ve dvou oblastech:

- Jednak při řešení kooperativní hry, kdy existuje neomezené množství axiomatických řešení, z nichž mnohá se opírají o zdánlivě „samozřejmé“ axiomy, přitom vedou k odlišným řešením (například Nashovo řešení a Kalai-Smorodinského, nebo celá skupina sekvenčních řešení).

- Jednak v tom, že – jak W. Trockel upozorňuje – nelze reprezentovat všechny možné tahy (každý hráč má možnost vybrat si z nespočetného nekonečna každý tah a tudíž i množství jeho strategií generovaných neomezeným výběrem si vyžaduje určitou redukci).

Proto je důležité v kontextu řešení každé konkrétní úlohy oba přístupy vzájemně porovnávat, doplňovat a používat při vzájemném zdůvodňování redukce, tj. omezení „stupňů volnosti“.

Pokusíme se přiblížit praktický smysl Nashova programu. „Přijatelné“, „vhodné“, „spravedlivé“, „rozumné“ (atd., intuitivních charakteristik toho, jak bychom si mohli řešení představovat, je patrně velké množství) nejen chrání příslušnou oblast, kde se hry hrají, před tím, aby rozdělení výplat přerůstalo v zárodky budoucího konfliktu, ale je také pro hráče motivující a zpravidla orientuje jejich aktivity na zvýšení efektivity systému. Rozdíl mezi **prvním** a **druhým** přístupem ve smyslu výše uvedeného citátu z pojednání W. Trockela lze z hlediska reálných situací chápat takto:

- **První přístup** (založený na redukcí kooperativní hry na nekooperativní vycházející z vyjednávání mezi hráči) je cesta „liberální“, při které ve vhodných podmínkách hráči, kteří sledující svoje zájmy (jednají v souladu se svými preferencemi) zajišťují efektivní fungování systému a jeho stabilitu. K tomu jsou důležitá společně uznávaná pravidla (institucionální rámec jejich aktivit). Zde lze k problémům přistupovat dvojím způsobem. Bud' se snažíme popsat pravidla, která je vhodné při vyjednávání dodržovat, a předpokládat, že si je hráči na základě vlastních zkušeností budou pravidla osvojovat, případně dotvářet (ale nedeformovat), nebo budeme rovněž spoléhat na to, že si tato pravidla osvojí nějaká autorita a hráči se jim podřídí. (Zde se mj. vyskytuje dříve zmíněný problém vztahu mezi legálními a skutečnými hrami.)

- **Druhý přístup** (kooperativní hra nacházející řešení založené na „přirozenosti“, o kterou se snaží teorie kooperativních her dotážením vyjádření úlohy do axiomatického vyjádření) odpovídá roli „osvícené autority“, která určitým způsobem v daném systému získala důvěru hráčů.

Tuto zjednodušenou podobu obou přístupů uvádíme na tomto místě mj. proto, aby bylo více zřejmé, jak závažné problémy se ve zdánlivě velmi odtážené oblasti řeší. Z tohoto hlediska by bylo možné formulovat ještě jeden program propojení dvou přístupů:

- **První přístup** je spojen se zdokonalováním teoretických (zejména matematických) nástrojů realizace Nashova programu tak, aby výsledky byly využitelné při řešení konkrétních praktických problémů.

- **Druhý přístup** je spojen se zobecnováním zkušeností, které jsou získávány při analýze konkrétních společenských situací (ať již retrospektivně, pokud jde o přelomové události v dějinách, či aktuálně, pokud jde o řešení problémů, které pocítujeme dnes) tak, aby odsud vyplynuly závěry týkající se Nashova programu, konkrétně pak toho, jak se může doplňovat cesta aktivit spojených s dodržováním dohod a cesta využití role uznávané autority.

I pro tyto dva přístupy nepochybně platí, že se **vzájemně doplňují a každý z těchto přístupů je pomáhá zdůvodnit i objasnit ten druhý.**

Problém jednoznačnosti řešení a vnější autority z hlediska pozičního investování

Co k problematice jednoznačnosti a autority při navrhování a prosazení mechanismů a institucí může přinést teorie pozičního investování?

Problematice pozičního investování jsme se věnovali v řadě příspěvků, resp. sériích příspěvků. Proto připomeneme jen to nejdůležitější (předpokládáme, že se jedná o hru dvou hráčů):

- Jedná se o případ, kdy hráč může **přeměnit majetkovou či příjmovou převahu v nástroj diskriminace** druhého hráče a druhý hráč si je toho vědom.

- Pokud se hráč nerozhodne krátkozrace (oceňuje svoji výplatu nikoli jen z hlediska bezprostředního užitku), promítá do rozhodnutí i **očekávaný budoucí vývoj**.

- Nikoli krátkozraké rozhodování se vyznačuje **vyšší mírou racionality než krátkozraké**, pokud má teorie sloužit k vyšší míře racionality při rozhodování hráčů, neměla by se uspokojit jen s modely krátkozrakého rozhodování.

- Tomu odpovídá situace, kdy se hráč nerozhodne jen podle velikosti své výplaty, ale i **podle velikosti výplaty druhého hráče**.

- Zahrnutí analýzy fenoménu pozičního investování umožňuje **objasnit zdánlivý paradox v utlimátní hře** (tj. například to, proč návrh na rozdělení určité částky v poměru 10:90 v jeho neprospěch hráč odmítne, přestože ztratí částku 10).

K tomu vynikající K. Binmore, i s obrázkem zde:

<https://radimvalencik.pise.cz/11522-vize-jakou-potrebujeme-853.html>

<https://radimvalencik.pise.cz/11523-vize-jakou-potrebujeme-854.html>

Stačí rozkliknout a podívat se. Stojí to za to. Mj. K. Binmore nejdříve uvádí příklad směny heroínu za peníze mezi „Adamem“ a „Evou“, teprve pak interpretuje tento příběh na vztahu mezi zaměstnanci a managementem firmy. Až při zpracování tohoto dílu jsem si uvědomil, proč asi podvědomě zvolil dost drsný příklad s penězi a heroínem. Při takových velmi nebezpečných transakcích si každý z hráčů velmi intenzivně uvědomuje možnost podrazu ze strany druhého hráče a roli peněz při případném vyhocení konfliktu (najmutí silnější ochranky či větší finanční potenciál pro případnou korupci, minimálně při obstarání lepšího právníka). Pozorný čtenář v příslušných pasážích K. Binmora odhalí řadu intuitivních prvků a ne zcela formálně podložených úvah. Ale to odpovídá stavu tehdejšího poznání.

Skutečnost (tj. to, že to tak ve skutečnosti je), že velmi často a někdy i podstatným způsobem **promítá hráč představu budoucího vývoje do současného rozhodování o rozdělení příjmu** (v obecnějším případě do rozhodování o volbě své strategie v případě, že se může či musí zúčastnit určité společné akce), je **nepopiratelná, nepřehlédnutelná a významná**. Existují **dvě cesty**, jak to vyjádřit ve standardních úlohách rozdělení výnosů ze společné akce:

a) Cesta vycházející z předpokladu, že **existuje množina vzájemně přijatelných rozdělení, která je podmnožinou množiny S, a řešení musí patřit do této množiny**.

b) Cesta **kompozitní finální výplaty, která zohledňuje skutečnost, že to, co jeden či druhý hráč z rozdělení výnosů získá, má vliv i na ocenění výnosu druhým hráčem**.

Zdůrazňují, že se jedná o odlišná východiska, odlišné pohledy na danou problematiku, odlišný způsob jejího uchopení.

Ad a) Cesta vycházející z předpokladu existence množiny vzájemně přijatelných rozdělení:

Předpokládejme, že vznikla situace, kdy ne každé rozdělení, které splňuje podmínky individuální racionality, kolektivní racionality a dosažitelnosti, je z určitých důvodů (pro které bude nutné dát silnou interpretaci), přijatelné pro oba hráče, tj.: $S^a \subset S$, kde S^a je množina vzájemně přijatelných rozdělení. V intencích výše uvedené lze rozlišit: S^{a^x} množinu přijatelných rozdělení pro hráče X, S^{a^y} množinu přijatelných rozdělení pro hráče Y. Platí $S^{a^x} \cap S^{a^y} \equiv S^a$, tj. množina společně přijatelných rozdělení je průnikem množin přijatelných rozdělení každého z hráčů. Řešení příslušné úlohy, tj. rozdělení výplat, pak kromě již zmíněných předpokladů individuální racionality, kolektivní racionality a dosažitelnosti musí splňovat podmínku přijatelnosti, kterou lze jednoduše formulovat takto: $(x, y) \in S^a$. Pokud má množina S^a podobu takového vztahu mezi výplatami dvou hráčů, při kterém přírůstek výplaty jednoho z hráčů (Δx) musí být kompenzován jednoznačně daným přírůstkem výplaty druhého hráče (Δy), můžeme hovořit o funkci přijatelných řešení ($y=a(x)$) a jejím průběhu. Ve zjednodušeném případě (který je vhodný pro grafické vyjádření i při slovním popisu různých situací) lze hovořit o linii přijatelných řešení a jejím sklonu: $y = x_a + a \cdot x$, kde konstanta x_a určuje polohu linie, koeficient a její sklon.

Ad b) Cesta vycházející z předpokladu kompozitní finální výplaty

Cesta kompozitní finální výplaty, která zohledňuje skutečnost, že to, co jeden či druhý hráč z rozdělení výnosů získá, má vliv i na ocenění výnosu druhým hráčem. Z hlediska očekávaného vývoje lze předpokládat situaci, kdy jeden či oba hráči posuzují výsledek rozdělení výplat ze společné akce nejen z hlediska toho, co získá každý z nich pro sebe, ale také z hlediska toho, jaké bude mít důsledky výplata druhého hráče pro něj samotného (tj. pro prvního hráče). Jednou z možností, jak tuto skutečnost vyjádřit je rozlišit, dvě složky výplaty každého z hráčů: primární (to, co každému hráči připadne jako dohodnutý výsledek rozdělení výnosů ze společné akce); korekci (to, o kolik je hráč ochoten snížit svoji výplatu či naopak požaduje zvýšení své výplaty z hlediska důsledků primárního rozdělení výplat).

Jedním z možných vyjádření korekce výplat je následující rovnice:

$$x = x_p + a_x(x, y)$$

$$y = y_p + a_y(x, y)$$

kde x_p, y_p jsou primární výplaty, $a_x(x, y), a_y(x, y)$ jsou korekce výplat vycházející z anticipace budoucího vývoje jedním i druhým hráčem.

Pokud provedeme lineární aproximaci, získáme následující rovnice:

$$x = x_p + a(x - y) \text{ od čehož lze odvodit i výplatu druhého hráče.}$$

Důležité:

Obě cesty se spojují. Budeme uvažovat pouze zjednodušený případ lineární aproximace. Z výše uvedeného vyplývá:

$$(y = x_a + a.x) \wedge (y = x_p/a_p + (1-1/a_p).x)$$

A z toho pro hodnotu konstanty a koeficientu lineární rovnice vyplývá:

$$(x_a = x_p/a_p) \wedge (a = (1-1/a_p))$$

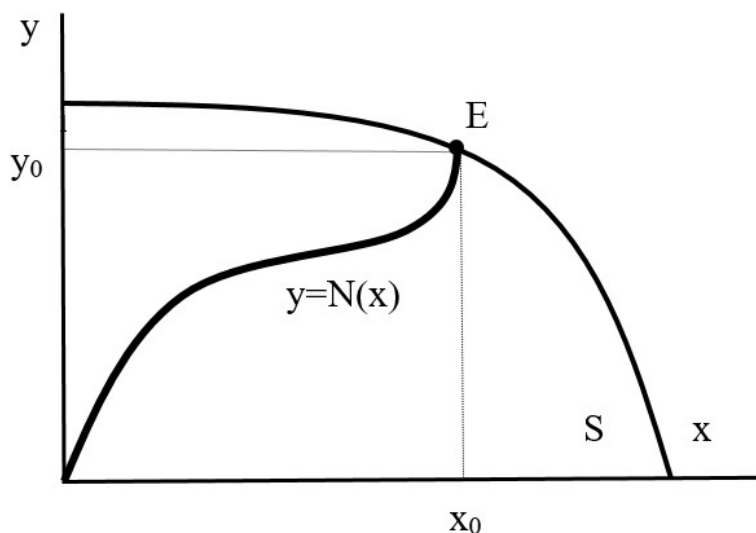
To je netriviální výsledek. Dvěma odlišnými cestami jsme se dostali ke stejnému výsledku. To, že jsme uvažovali jen lineární aproximaci, není podstatné. To mj. v intuitivní rovině vyplyne z grafického, mnohem více vypovídajícího znázornění v další části.

To, co jsme si řekli v předcházející (11.) části lze vyjádřit i graficky. Připomeňme si případ s dělením určité částky (ultimátní hru), kdy jeden navrhuje rozdělení, druhý buď souhlasí, nebo ne, v případě souhlasu se o částku rozdělí, v případě nesouhlasu nedostane nikdo nic. V určitém smyslu slova je tato hra **obsažena při rozhodování hráčů v KAŽDÉ společné akci**, jejímž výsledkem je přebytek nad náklady, který si mezi sebou mohou rozdělit. Dokonce je obsažena i v **každé možnosti řešení konfliktu**, protože tímto řešením také vzniká přebytek nad náklady, který si hráči mohou mezi sebou rozdělit. Velmi dobře to ilustruje (jak jsme si v předcházející části rovněž ukázali)

Jakkoli výše uvedené tvrzení zní banálně, není teorií dostatečně respektováno. Stále se objevují recidivy vysvětlování „čisté“ ultimátní hry nedostatkem racionality hráčů, přitom odmítnutí hry (neochota jít do společné akce či neochota dohodnout se na řešení či zmírnění konfliktu) je **obecným základem**, který se následně obléká do konkrétních situací. A původ této neochoty není v nedostatečné racionalitě hráčů, ale ve vyšší míře racionality, resp. v identifikování fenoménu pozičního investování (byť většinou jen podvědomému), který je rovněž všudypřítomný.

Z toho vyplývá následující: V množině výplat, které znamenají zlepšení oproti výchozímu stavu, pokud dojde ke kolektivní akci a následnému rozdělení výplat, **rozlišíme ty prvky množiny, které jsou pro oba hráče přijatelné a které jsou pro některého z hráčů či oba hráče nepřijatelné**. Tuto množinu výplat nazveme **množinou neutrality pozičního investování, tj. množinou, jejímiž prvky jsou taková rozdělení, která neumožňují žádnému z hráčů zlepšit svoji pozici oproti výchozímu stavu**.

Pokud má tato množina podobu takového vztahu mezi výplatami dvou hráčů, při kterém přírůstek výplaty jednoho z hráčů musí být kompenzován jednoznačně daným přírůstkem výplaty druhého hráče, můžeme hovořit o **funkci neutrality pozičního investování** ($y=N(x)$) a jejím průběhu, viz následující obrázek:

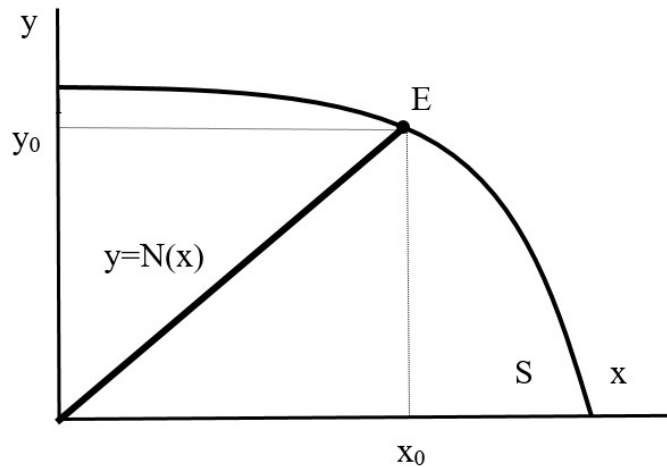

- x, y výplaty hráčů
- S množina dostupných výplat
- $y=N(x)$ funkce neutrality pozičního investování

E bod rovnováhy, resp. bod, který splňuje podmínku individuální racionality, kolektivní racionality, dosažitelnosti a neutrality pozičního investování

Ve zjednodušeném případě (který je vhodný pro grafické vyjádření i při slovním popisu různých situací) lze hovořit o **linii neutrality pozičního investování a jejím sklonu**.

Vysvětlení vcházející z neutrality pozičního investování vychází z toho, že subjektivní ocenění výplat jednotlivými hráči zahrnuje i uvážení možnosti využití výplaty k posílení jejich pozice (pozice vlastní i pozice druhého hráče):

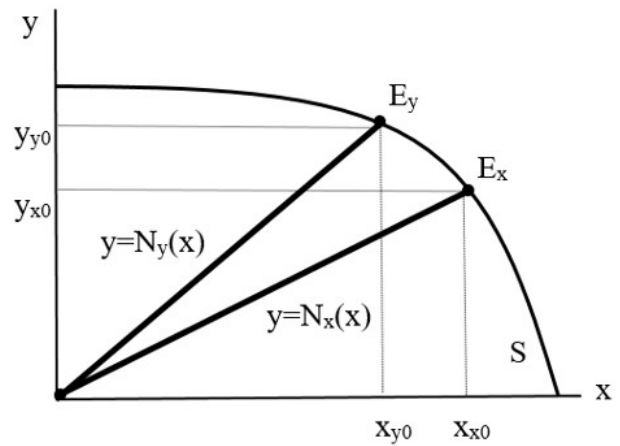
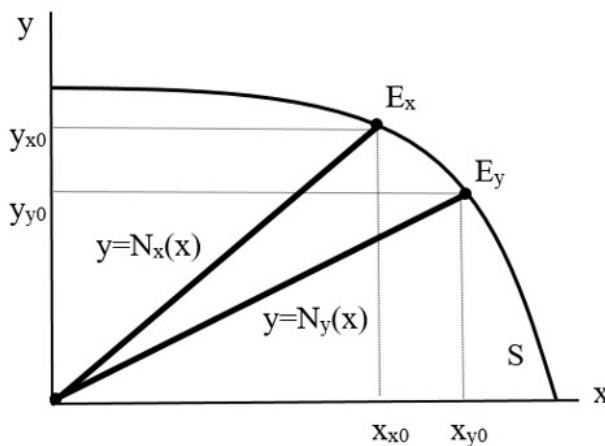
Funkce, resp. linie neutrality pozičního investování je podobně „silným“ nástrojem analýzy pozičního investování, jakým jsou indiferenční křivky při vyjádření preferencí spotřebitele. Umožňuje zviditelnit to, co bylo skryto, a obohacuje uvažování v dané oblasti o důležitý rozměr.

Zdalo by se, že jsme zabili dvě mouchy jednou ranou: **Dodáme podmínku neutrality pozičního investování a máme řešení, které je jednoznačné a které se nepotřebuje opírat o vnější autoritu.**

Tj. tam, kde se vyskytuje fenomén pozičního investování, nepotřebujeme proniknout do složitých tajů Nashova programu, o kterém ani nevíme, zda je realizovatelný! – **Každý hráč prostě musí respektovat to, jak danou situaci vidí a oceňuje druhý hráč.** A to by mělo stačit.

Intuice nám říká, že tak jednoduché to nebude. Někde se skrývá čertovo kopýtko. Nějaký podstatný problém, který nemusí být na první pohled vidět. Ale jaký? Už to, že ho můžeme odhalit a zformulovat, je nepochybně důležitý výsledek. Tak se o to pokuste. To, oč se jedná, si ukážeme v příštím pokračování.

Oním skrytým předpokladem, který vedl k iluzi, že k nalezení jednoznačného řešení, a to dokonce bez vnější autority, stačí zavést předpoklad neutrality pozičního investování, je to, že předpoklad neutrality pozičního investování **mohou hráči vidět a zpravidla vidí odlišně.** Přičemž existují dvě možnosti:

- x, y výplaty hráčů
- S množina dostupných výplat
- $y=N_x(x)$ funkce neutrality pozičního investování jak ji vidí hráč X
- $y=N_y(x)$ funkce neutrality pozičního investování jak ji vidí hráč Y
- E_x bod rovnováhy, resp. bod, který splňuje podmínku individuální racionality, kolektivní racionality, dosažitelnosti a neutrality pozičního investování, jak ho vidí hráč X
- E_y bod rovnováhy, resp. bod, který splňuje podmínku individuální racionality, kolektivní racionality, dosažitelnosti a neutrality pozičního investování, jak ho vidí hráč Y
- x_{x0}, y_{x0} výplaty hráčů v bodě rovnováhy, jak je vidí hráč X

- V případě **vlevo** pro sebe každý z hráčů požaduje pro sebe **méně**, než je mu ochoten nabídnout druhý hráč. **Existuje prostor pro dohodu.**

- V případě **vpravo** pro sebe každý z hráčů požaduje pro sebe **více**, než je mu ochoten nabídnout druhý hráč. **Neexistuje prostor pro dohodu.**

Odkud se bere dvojitá vidění předpokladu neutrality pozičního investování? To je dost zásadní otázka, protože s odpovědí na ní souvisí i řešení problému, který dvojitým viděním předpokladu neutrality pozičního investování vzniká. Obecně platí, že příčinou může být nedostatečná racionalita nebo nedostatečná informovanost hráčů. Protože výsledky bádání v oblasti teorie her slouží ke zvýšení míry racionálního rozhodování, je vhodnější za příčinu považovat nedostatečnou informovanost hráčů, kterou lze překonat zvýšením jejich informovanosti.

Zaměření pozornosti na nedokonalou informovanost je tím více případné, že nikdo není schopen vidět celou budoucnost. Tj. v případě, že do současného rozhodování promítáme svou představu budoucnosti, vzniká otázka, v čem je naše vidění „celé budoucnosti“ omezené.

3. Co nového na knižním trhu

3 x Z aneb knižní okénko 18.

Pavel Sirůček

Dnešní lidé, především zasíťovaní digitální domorodci, čtou – miněno opravdové, tedy tištěné knihy²– zoufale málo. Přitom se na pultech povalují hromady titulů. Hodně proměnlivé kvality a za nemravný peníz. Mnohdy se nabízí otázka, kdo mohl něco takového vydat? A proč? Nezřídka je drzá neprofesionalita a tragikomická lidová tvořivost (zde v krajně pejorativním smyslu) až neuvěřitelná. Pachatel dílka však patří do správné partičky, která si přihrává granty, projekty. Na straně druhé jsou autoři nuceni shánět si těžce sponzory a uboze škemrat o milodary, aby mohli publikovat i bez nároků na honorář. Prostě liberalismus ... Pravidelně nepravidelná rubrika 3 x Z³ telegraficky představuje pel-mel knížek, které z různých důvodů nejsou recenzovány samostatně. Nicméně pozornost, samozřejmě i kritickou, si snad zaslouží.

 Seriál 3 x Z dospívá do plnoletosti, přičemž osmnácté pokračování seznamuje s publikacemi:

- Hesterová, H., Srnicek, N.: *Až skončí práce: Dějiny domácnosti a boje za volný čas*. Praha: Alarm 2024. 260 s. ISBN 978-80-908712-6-7.
 - Roth, A. E.: *Kdo dostává co a proč: Nové ekonomické směry v konceptu vhodného párování a návrzích podob trhů*. Praha: Práh 2016. 231 s. ISBN 978-80-7252-646-8.
 - Soukup, M.: *Strategie rozvoje zemské civilizace: Reprodukce globálního antropoekologického komplexu v procesu sebeorganizace lidstva*. Praha: Svoboda 1984. 406 s. ISBN nemá.
- & bonusy

Obehraná písnička – pokrokáři se nejvíce bojí práce

Název dílka jest zavádějící, dříve nežli práce by skončila veškerá civilizace. Začněme resumé: Přesně něco takového jsme očekávali. Anarcho-digitálně-pokrokářská děsivá dystopie tváříci se jako levicová alternativa. Nemající ovšem se skutečnou levicovostí společného skoro nic. Naopak. Vlastnictví pro autory a z nich

² Ony se dneska nečtou již ani tištěné noviny. Tištěná verze *Lidových novin* skončila 31. 8. 2024. Po 131 letech od založení. Co z tištěných deníků zbývá? Eurohujerské bulváry *Blesk & Aha*, které si alespoň na nic nehrají. *Junge front Heute*, která v srpnu bulvární žumpy dosáhla rozhovorem se Šichtařovou. *Blesk* měl Bartošovou a má Hanychovou, *MF* zase Šichtařovou ... Dno nemá dno. Oranžové *Právo* – s komentáři ala šmardovsky tragikomická SOCDEM. Po vyhození J. Kellera není žádný důvod třísnit se „novolevicovými“ exkrementy. To raději masochisticky *Hospodářské noviny*. Hospodářské dávno nejsou, hlásnou agitační troubou libtardí úderky ano. Ještě *Pražský deník*, což je pralesní liga. Nezájímavé, upoceně provládní, obsahově značně uboze chudičké.

³ Zalistujme – Začtěme se – Zapřemýšlejme.

vycházející aktivisty za neprací důležité nikterak není. Ani kapitalismus. Klíčové je, zbavit se práce. Nikoli práce odcizené v systému založeném na soukromém vlastnictví výrobních prostředků (včetně soudobých technologií). Prostě nemakat a flákat se. Což je maskováno péčí o jiné a hlavně o sebe sama. Nic nového pod sluncem. Ondyno vše již výstižně a naprosto přesně odhalil jeden z profesionálních tzv. disidentů. Na dotaz, co bylo na komunismu vůbec to nejhorší, bezelstně odpověděl: „*To, že nás bolševik nutil pracovat*“. Což mělo být fatální překážkou, aby mohli kalit už od rána. Prý se za bolševika stejně nedalo dělat nic jiného nežli kalit (Nepřekvapivé je, že v kalení a bytostném štítění se jakékoli užitečné činnosti s gustem vesměs pokračovali i po pádu onoho bolševika). Pomiňme, že žádný komunismus nikdy nikde neexistoval (I to, že opravdových komunistů v komunistické straně – alespoň u nás v době před převratem – opravdu už moc nezbývalo).

Začneme péčí. Motto spisku Hauser, M.: *Manifest socialistického hnutí: Cíle a strategie socialistů v jedenadvacátém století* (Praha: Neklid 2023. 127 s. ISBN 978-80-908807-2-6) zní „*Pracující a pečující všech zemí, spojte se!*“. Přičemž normální práce a normální pracující až tak důležití tady nejsou, avantgardou liberálního pokroku je prekariát, který práci opravdu „*nevynalezl*“, těšící se nepodmíněnému příjmu za nicnedělání. Budoucí levice – podle Hausera – musí stát především na obratu k péči.⁴ Nesouhlasíme! Opravdová, tj. neliberální, levice musí rehabilitovat právě instituci práce. Právo na práci (i na jistoty) musí být doplněno povinností pracovat. Autentická levice se musí pokusit opět probudit nadšení z práce, hrdost na poctivou práci i nadšení z budování sociálně spravedlivější budoucnosti! A obnovit víru, že se vyplatí poctivě a tvrdě pracovat a být v něčem společensky užitečným opravdu, ale opravdu dobrý. Práce léčí! Proč neoživit staré dobré heslo: „*Povaleči Kaváren, do polí a továren!*“.

Autorům představované knihy jde však o mnohem více, nežli o uznání domácí práce. Jde jim o totální destrukci tradiční rodiny, což je maskováno snahou o redukci domácí práce. Ti, co třeba rádi vaří či nakupují anebo pečují o svou rodinu, nejsou v jejich „*brave new world*“ vítáni. Tento je konstruován pro tvory, kteří se uklízení či vaření věnovat vůbec nechťejí, ale přitom mají prý mít nárok na výživné jídlo na čistém nádobí. Veškeré aktivity spojené se zajišťováním základních potřeb fyzických, emocionálních i sociálních dotyčného a dalších lidí autoři totiž považují za nudné, monotónní, namáhavé a osamělé, přičemž mají zabírat především postmoderním ženám místo něčemu mnohem radostnějšímu, co má být podmínkou svobody – volnému času. Nejedná se přitom však o volný čas v marxovském duchu využitý k sebezrovoji a tím rozvoji i všech ostatních.⁵ Volný čas se zde stává fetišem a samoučelem.

Práci furiantsky marnotratně objednáváme. Zaráží nás cena. Přes 500 CZK (mimo přepravné) za brožuru na nechutném papíře zavání hamižflací (greedflation) – nehoráznou drahotou pod vlivem nikoli nákladů atp., nýbrž obyčejné zlodějské hamižnosti (Ze které nepodezíráme distributora Kosmase, nýbrž někoho úplně jiného ...). Dobře nám tak! Na titulu čmáranice. Kombinace černo-červené obálky s jedovatě zeleným hřbetem o vkusu také zrovna nesvědčí. Nepřekvapí ani ichtilní pokrokářské nepřechylování příjmení autorky, což nás vytáčí doběla.

Zkusme se na chvíli oprostít od zaujatosti (kterou nikterak nepopíráme) a výtvar představit. „*Až skončí práce je společná publikace kanadského spisovatele a akademika Nicka Srnicka a britské akademičky Helen Hester. Autorstvo ve své knize zkoumá, jak se neplacená, ale i námezdní práce otiskují do našeho volného času. Horují za postpracovní společnost. Sféra domácnosti je pro ně místem, kde je této nesvobodné a neviditelné práce nejvíce. Jejich kniha ukazuje, jak by bylo možné se posunout od každodenní dřiny směrem ke světu svobody a volného času*“ (anotace např. na <https://www.databazeknih.cz/knihy/az-skonci-prace-dejiny-domacnosti-a-boje-za-volny-cas-538433>). Jmenování mají být dvojicí autorskou i partnerskou. V anotaci ihned zaujme patvar „*autorstvo*“. Příklad tzv. inkluzivního jazyka, jehož používání pokrokářské recenze považují za svaté. Vybavují se nám pošahané diskuze, zda je ve školách dnes ještě přípustné používat oslovení: „*Vážené kolegyně, vážení kolegové*“, resp. „*Vážené studentky, vážení studenti*“. Woke pošuci totiž maniakálně bazírují na termínu „*studentstvo*“ či libozvučném „*kolegyštvu*“. Jako happening snad akceptovatelné, tragédie tkví v tom, že pokrokáři vše myslí smrtelně vážně. Proč? Aby nebyl frustrován ten, který se dopoledne cítí jako fena a odpoledne identifikuje třebaš jako bezpohlavní lumík. Zdravý rozum pláče. Smutně trefný je slastně nekorektní vtip: Na prvním obrázku jurodivá Greta. Se zlostným šklebem a výhrůžkou: „*Naše generace určuje budoucnost lidstva!*“. Na obrázku druhém za břicho se popadající Louis de Funès:⁶ „*Vaše generace neumí určit ani pohlaví*“.

4 S uhlířskou vírou, že péče je práce operuje namátkou např. text Marçalová, K.: *Kdo vaří ekonomům? Aneb Jak se ekonomie vykašlala na ženy*. Praha: Idea 2021. 222 s. ISBN 978-80-907775-3-8. Autorka v duchu tzv. nové levice spílá ekonomice hrubě nepřátelské k ženám i ekonomii zanedbávající neohodnocenou práci. Viceméně souhlasíme s hodnocením, které část označuje za „*bezobsažné blouznění*“ a zbytek za plácání „*pseudohlubokých myšlenek*“ ala T. Sedláček, včetně nesmyslu ale i lživého překrucování ekonomie, která prý zapomíná na ženy.

5 Srov. pasáže z „*Rukopisů Grundrisse*“ např. in *Nové čtení Radovana Richty. S předmlouvou R. Valenčíka. 1. elektronické vydání (pdf), resp. 2. doplněné a upravené vydání*. Praha: Institut české levice 2024. 600 s. ISBN 978-80-908974-0-3 (pdf).

6 Celým jménem Louis Germain David de Funès de Galarza.

Další z anotací praví, že N. Srnicek⁷ a H. Hesterová⁸ zkoumají, kterak se neplacená, ale i námezdní práce otiskují do volného času. Ukazují, „*jak se v lidských dějinách vyvíjel náš přístup k domácím pracím, jak technologické vynálezy ulehčily řadu rutinních úkonů, ale také se ptají, proč se přesto stále nesnižuje objem neplacené práce, kterou doma vykonáváme. Autoři v knize horují za postpracovní společnost, která nás zbaví veškeré práce, kterou nechceme sami od sebe a svobodně vykonávat. Právě sféra domácnosti je pro ně místem, kde je této nesvobodné a neviditelné práce velké množství. Jejich kniha ukazuje, jak by bylo možné se posunout od každodenní dřiny směrem ke světu svobody a volného času. A dojde samozřejmě taky na „zrušení rodiny“.* „*Boj proti práci – ve všech jejích podobách – je bojem za volný čas ...*““ (<https://www.kosmas.cz/knihy/541730/az-skonci-prace-dejiny-domacnosti-a-boje-za-volny-cas>).

Připomeňme, že N. Srnicek se stává ikonou pro aktivisty dystopicky snící o nicnedělání v postpracovním (post)kapitalismu již prací z roku 2015 – česky Srnicek, N., Williams, A.: *Vynalézání budoucnosti: Postkapitalismus a svět bez práce*. Brno: Masarykova dělnická akademie 2021. 268 s. ISBN 978-80-87348-87-1.⁹

Recenzovaná publikace Hesterové & Srnicka *Až skončí práce* mnoho jiného nepřináší. Tedy až na to, že koncept nicnedělání přenáší a aplikuje do sféry domácích, resp. rodinných aktivit. Jedna z recenzí knihu chválí za to, že je „*pečlivá*“¹⁰ (Což lze dešifrovat ale i coby nudná točklíka na jedno brdo). Buďme uznalí a uzejme, že historie domácích prací a domácích technologií od nástupu industrializace je naznačena snad opravdu relativně pečlivě. Předkládané pohledy na vývoj instituce rodiny, na proměny prostoru soukromého i veřejného, na inovace urbanistické, architektonické, designové, technologické aj., které lidem usnadnily domácí práce anebo na to, kterak se proměňovaly naše normy např. hygienické je místy i zajímavý. Dystopické návrhy a projekty jsou však věci jinou. Každodenní činnosti vykonávané individuálně v rámci domácnosti nám mají krást obrovské množství času, takže by se měly realizovat kolektivně. K Srnickovým vizím nutno dodat, že opět nejde o nic nového. Další z desítek a desítek variací teorií transformace kapitalismu, tentokrát s „*cool*“ digitálním nátěrem 4.0 či dokonce 5.0.

Představovaný titul sestává ze šesti kapitol. Zakončují jej pasáže *Poděkování, Poznámky, Literatura a Rejstřík*. V *Poděkování* se mihne V. I. Lenin (kterému autoři ovšem neděkují). Konstatují, že od práce na tomto díle je zdržel příchod tří potomků. Kniha v leččem připomíná výplody tuzemského neobvykle plodného autorského i partnerského dua Šichtařová & Pikora, dokonce s potomky sedmi. Páru Hesterová & Srnicek lze popřát, aby jejich případný rozchod se nezměnil v totální likvidační válku beze všech zábran s bulvárním propíráním nechutně špinavého prádla na veřejnosti, jako v podání madam Šichtařové.¹¹ Krátké poznámky v počtu desítek jsou členěny podle kapitol. Uváděná literatura je obsáhlá, zahrnuje necelých 26 stran. Jmenný a věcný rejstřík je podrobný a orientaci v textu usnadňuje. Dodejme, že text čtivý moc není a nepřilíš profesionální překlad je místy těžce šroubovitý a výběr slov často otřesný.

Kapitola první nese pojmenování *Úvod* a přináší nečíslované paragrafy: *Konec konce dějin; Ale co je to práce?; Práce jako péče, péče je práce; Až skončí práce*. Autoři startují vítězstvím kapitalismu po pádu SSSR až do globální finanční krize 2008. Kapitalismus se poté již tak neotřesitelný díky této krizi nezdál. V rámci imaginace ohledně postkapitalistické budoucnosti mělo docházet k rozvoji ekosocialistických projektů, digitálního socialismu či platformových družstev (coby alternativy platformového kapitalismu). K nejvýraznějším měly

⁷ Je (spolu)autorem konceptu tzv. levicového akcelerationismu – srov. Srnicek, N., Williams, A.: *Manifesto for an Accelerationist Politics*. In Johnson, J. (ed.): *Dark Trajectories: Politics of the Outside*. New York: Name Publications 2013. 156 s. ISBN 9780984056699, zde s. 135-155. Srnicek agituje pro digitální kapitalismus platform – srov. Srnicek, N.: *Platform Capitalism*. Cambridge: Polity Press 2016. ISBN 9781509504862.

⁸ Hesterová přichází s koncepcí xenofeminismu (Na což pasuje notoricky známá replika Josephuse Wlastimila Buriana alias Vlasty Buriana: „*Za prvé, nevím, co to je. A za druhé, mne to uráží*“). Má se jednat o posthumanistickou a technoptomistickou vizi feminismu, která má překonávat limity přirozenosti a tradičních genderových rolí. Koncept má odrážet emancipační potenciál feminismu v éře akcelerujících technologií a formulovat přenastavení genderových politik ve světě transformovaném automatizací, globalizací a digitální revolucí, včetně naznačení praktických podob xenofeministických technologií. H. Hesterová rozvíjí třídní definici xenofeminismu založenou na idejích technomaterialismu, antinaturalismu a gender abolicionismu – srov. Hesterová, H.: *Xenofeminism*. Cambridge: Polity Press 2018. 169 s. ISBN 9781509520633.

⁹ „*Práce a společnost, jak je známe, se nám mění před očima. Je potřeba, abychom na tuto změnu byli připraveni ... S myšlením ovládaným „lidovou politikou“ si nevystačí žádné hnutí, které se snaží uniknout neoliberalismu a vytvořit něco lepšího. Namísto ní předkládá tato kniha alternativní politiku – takovou, která má za cíl znovu se ujmout vlády nad naší budoucností a žít v nás touhu po světě modernějším, než jaký dovoluje současný kapitalismus. Utopický potenciál, který je vlastní technologiím 21. století, nesmí zůstat spoután omezenou kapitalistickou představivostí. Musí jej osvobodit ambiciózní levicová alternativa*“ (<https://www.databazeknih.cz/prehled-knihy/vynalezani-budoucnosti-postkapitalismus-a-svet-bez-prace-464859>).

¹⁰ Srov. Fischerová, A.: *Bude někdy čas na volný čas? Sedmá generace*, 2024, č. 4, s. 54-55. ISSN 1212-0499.

¹¹ Kdyby si výlevy – kterak údajně trpěla – odpustila, mohla mít minimálně šanci na druhé kolo senátních voleb. Vymyslela to sama, anebo nějaký „*geniální*“ marketér? Příznačná je i její reakce po volebním neúspěchu. Do politiky prý chtějí pouze psychopati. Ona je výjimkou, neboť se hodlá „*sebeobětovat*“. Sebereflexe nulová.

náležet různé projekty zakládající se na konci práce. Postpráce vychází z předpokladu, že „*je námezdní práce dvojnásob nesvobodná, a to bez ohledu na pracovní podmínky, a navrhuje alternativní vize světa, jejichž cílem je tuto společenskou formu zrušit ...*“ (s. 10-11 anot. publ.).¹²

Renesance postpracovních perspektiv se má vyznačovat tendencí opomíjet celá spektra práce. Postpracovní myšlení se totiž mělo téměř výhradně soustředit na námezdní práci a na odvětví, resp. posty, kde dominují muži. Opomíjena tak měla zůstat sféra sociální reprodukce – reprodukční práce ve smyslu péče. Vize postpráce obvykle předpokládají, že továrny, farmy, sklady či kanceláře převezmou roboti, ale nemocnice, jesle či pečovatelské domy nikoli. Reprodukční práce bývá opomíjena zejména v těch případech, kdy je neplacená anebo se odehrává v rámci rodiny. Pro většinu této práce má být charakteristickým rysem značná odolnost vůči zvyšování produktivity, přičemž zůstává diskutabilní, zda má být vůbec žádoucí reprodukční práci automatizovat. Následují grafy a čísla, mající dokladovat, že reprodukční práce zabírá značnou a zvětšující se část života ve vyspělých zemích. Obě vypadá pěkně, ovšem problém tkví (nejenom) v tom, že tzv. reprodukční práce není nikterak blížě vymezena.

Hlavní ideou knihy má být, že mezi reprodukční prací a postpracovními ambicemi neřešitelný rozpor není. Projekt postpráce ovšem musí být vhodně uzpůsoben tak, aby obsahoval i lepší organizaci reprodukční práce. Cílem se tak stává vyvinout „*postpracovní pojetí reprodukční práce*“ (s. 17 anot. publ.). Což má být tuze složité, s čímž mají souhlasit i rozličné feministky socialistické (namátkou s pohádkami o samočisticím domě, který není potřeba uklízet).¹³ Argumentováno často bývá, že omezení neplacené práce má umožnit ženám věnovat se práci placené. S tím autoři však principiálně nesouhlasí: „*... trváme na tom, že omezení neplacené práce je nezbytné nikoli proto, že umožňuje lidem vykonávat více placené práce, nebo pouze proto, že je to většinou dřina. Je nezbytné ji omezit z toho důvodu, abychom rozšířili dostupnost volného času, jež je předpokladem jakéhokoli smysluplného pojetí svobody. Boj proti práci – ve všech jejích podobách – je bojem za volný čas*“ (s. 18 anot. publ.).

Poslední věta může být považována za ústřední motto celé knížky. Autoři v tomto rámci hodljají „*vyvinout přístup k sociální reprodukci, který usiluje o svobodu pro všechny – který uznává reprodukční práci jako práci, co nejvíce ji redukuje a zbývající práci přerozděluje*“ (s. 19 anot. publ.). Má jít o projekt radikální, kdy pozornost je soustředěna na neplacenou práci vykonávanou doma a na snížení jejího objemu. Domov má být klíčový i proto, „*že kapitalisty příliš nezajímá*“ (s. 19 anot. publ.). Co tímto autoři přesně míní, jasně ovšem příliš není.

Snížit zátěž reprodukční práce má „*historický příslib technologií*“, který se dosud ovšem nenaplnil. S poukazy na „*zvyšující se očekávání*“, ve smyslu jedné z hlavních příčin neúspěchu technologií při snižování objemu domácí práce. Analyzovány jsou sociální vztahy v domácnosti, kdy nukleární rodina (a rodina vůbec) nemá být přirozenou ani neměnnou formací. Práce a rodina mají totiž být zásadně propojeny a „*pokusy o odpor k jednomu musí nevyhnutelně počítat s druhým*“ (s. 20 anot. publ.). Liberální destrukce veškeré normalnosti coby prostředek nepoužívá pouze křížácké tažení za konec práce, nýbrž s tímto kráčí ruku v ruce boj za odstranění rodiny, která pokrokářům nevóní. Zkoumán je také i domácí prostor a domácí technologie. Ve finále jsou formulovány požadavky na „*základě tří zastřešujících témat: komunitní péče, veřejného blahobytu a časové suverenity*“ (s. 21 anot. publ.).¹⁴

Vše podstatné bylo vyřčeno, dále již pouze telegraficky. Druhá kapitola *Technologie* obsahuje hlavní části *Průmyslová revoluce v domácnosti, Paradox Cowan, Stagnace v domácnosti, Digitální sociální reprodukce a Závěr*. Technologie musí být adekvátně využity ke snížení množství práce společenské reprodukce. Veškeré argumenty kritiků automatizace jsou smetány ze stolu. Konstatována je průmyslová revoluce v domácnostech, mající probíhat v prvních dekádách 20. století. Uvedené souviselo se zavedením vody, elektřiny a plynu. Nastupují sporáky, ledničky, chladničky atd. Přičemž z části původně neplacené domácí práce se stávají práce placené, „*často vykonávané pod přímým tlakem trhu*“ (s. 29 anot. publ.). Revoluční změny ovlivnily pracovní nároky. Během 40. a 50. let se domácí technologie stávají na Západě naprosto běžnými, v 70. letech však výzkumy překvapivě odhalují, že ke zmenšování času stráveného domácími pracemi nedocházelo (tzv. paradox Cowan). Práce se povětšinou soustředily kolem osoby ženy v domácnosti a nebyly již distribuovány mezi neplacené pomocníky (děti, sousedé, příbuzní). Pracovní zátěž byla individualizována, což se promítalo i do designu domácích spotřebičů (např. praček). S jejich zaváděním docházelo ke zpříšňování norem čistoty a hygieny. Průmyslová revoluce v domácnosti sice ulehčila či odstranila některé úkony, ale vytvořila řadu nových. Roli nemalou sehrává i rozvoj automobilismu. Technologie šetřící práci tudíž samy o sobě nestačí (ani mikrovlňky prací uštvané nebohé feministky nespasí), musí být vytvořeno prostředí, aby tato zařízení mohla skutečně společensky reprodukční práce šetřit. V období neoliberalismu (70.-90. léta) se technologický vývoj měl zpomalit. Opomenout

12 „*Námezdní práce je nesvobodná nejen skrze nadvládu manažerů a šéfů, ale také kvůli neosobní vládě imperativů kapitalismu ...*“ (s. 10 anot. publ.). Kategorii vlastnictví se nejen tito autoři vyhýbají jako čert kříži ...

13 Vybavuje se nám havlo & petropavlofilní herečka-petentka pyšníci se v médiích, že zachraňuje planetu tím, že doma po malé potřebě nesplachují hajzlík. Někdy prý nespláchnou ani po sr... Samočisticí voňavý byt?

14 „*Tvrdíme, že právě tyto tři koncepty mohou sehrát důležitou roli v boji za volný čas a rozšířit jej nad rámec námezdní práce, která byla tradičním základem, o nějž se opíraly postpracovní požadavky*“ (s. 21 anot. publ.).

přítom nelze masový nástup antikoncepce, která snížila porodnost a tím i pracovní zátěž v domácnostech. Vedle technologické stagnace v domácnosti (díky snížení tempa inovací) docházelo k růstu počtu zařízení, „*kteřá slouží k přesunu činností z placené do neplacené sféry ve snaze ušetřit náklady*“ (s. 39 anot. publ.).

K vývoji domácích technologií má docházet až v posledních letech díky digitalizaci. Digitální platformy měly umožnit a podpořit rychlý růst služeb, přičemž měly outsourcovat běžnou práci v domácnosti.¹⁵ Neplacená práce (příprava a rozvoz jídla, úklid, osobní péče, hlídání dětí, psů aj.) byla nahrazena aktivitami placenými. Nejde však většinou o redukci práce, nýbrž spíše o její přesuny z domácností na trh. Příkladem outsourcingu výroby potravin je nárůst používání polotovárů, nad čímž ale nikoli všichni jásají tak jako autoři.¹⁶ Vedle přesunů práce do sféry trhů vlivem digitálních platform se hitem inovací stává „*chytrá domácnost*“. Tyto trendy autoři sice vítají, leč pokrokářsky připomínají, že nejde o „*vyváženější vizi reprodukční práce ...*“ (s. 50 anot. publ.), nýbrž o upevnění stávající genderové hierarchie. Závěrem je konstatováno, že i v současnosti zůstáváme „*pevně svázáni se světem domácích technologií, jejichž příslib snížit množství práce se ale z velké části stále nenaplnil*“ (s. 52 anot. publ.). Nemáme prý takové technologie „*kteřé si zasloužíme*“ (s. 53 anot. publ.). Dodejme, jak kdo.

Název *Normy* nese třetí kapitola, s paragrafy *Nikdy není dost čisto*, *Ornamentální vaření*, *Kryší závod ve výchově*, *Uprav se a vypadej zaneprázdněně* a *Závěr*. Paradox technologií sociální reprodukce spočívající v tom, že zmíněné technologie jen zřídka práci ulehčují a často vedou k růstu množství času stráveného prací, je vysvětlován zvyšováním očekávání. Tato „*vrací do hry více práce*“ (s. 55 anot. publ.). Čím více se kuchyně modernizují, tím složitější i časově náročnější se stává příprava jídla. Čím více se v domácnosti nalézá čistících prostředků, tím více se očekává větší čistota atp. Tendence mít vyšší očekávání má přitom být patrná u mnoha postpracovních projektů, které současně nemají zohledňovat politiku genderu. Kapitola ukazuje historii a pozadí norem týkajících se čistoty, pohodlí či výchovy. Zkoumány jsou zpřísňující se nároky na čistotu, včetně osobní hygieny, praní nebo úklidu domu. V čemž značnou roli sehrává reklamní průmysl a kšeft (a profity) vůbec. Obdobné vzorce se mají projevat taktéž u vaření s ústupem od pokrmů jednoduchých a funkčních, resp. u kultury zdravého stravování. Nároky na složitost a zdobnost úpravy se měly nalézat na vrcholu po II. světové válce, dneska bývá důraz kladen spíše na výživovou i symbolickou hodnotu pokrmů.

Rodiče dnes více pracují a vlády poskytují více péče o děti,¹⁷ počet hodin rodičů strávených s dětmi přitom ale neklesá, nýbrž roste. Vysvětlením mohou být „*proměny domácího ideálu*“ (s. 73 anot. publ.).¹⁸ Poukázováno je na proměny výchovných norem vedoucí ke zvyšování množství příslušné práce. Včetně fenoménu „*intenzivního rodičovství*“.¹⁹ Což má být důvodem, proč „*navzdory poklesu porodnosti a rozšíření placené práce, věnují rodiče*

15 Nekritičtí digitalizátoři pějí serenády, kterak prý digitalizace lidem práci (a čas) šetří, leč opačné trendy zcela ignorují. Jde o outsourcování opačným směrem, s přenášením nákladů firem na spotřebitele. Bývá oslavováno jako úžasný pokrok, že si lidé mohou sami vytisknout lístky, jízdenky, mohou se samoobsloužit u pokladen etc. Firmy tímto ušetří a užiteční idioti jim za to ještě nadšeně tleskají. Z obdobného soudku pochází i nebezpečná prasárna nařízená u pražských autobusů. Při každém nástupu i výstupu je nutno si zmáčknout tlačítko. To mohl prosadit jen ... (Piráť). Pozn.: Trefný je Kemelův obrázek z prázdninového oranžového *Práva*. Zuří lita námořní bitva. Na stožáru vrchní pirát mává šavlí a křičí: „*Digitalizujte! Nikoho nešetřete!*“. Vlajkovou lodí Pirátů byl fet & digitalizace. Kampak to pod amatérsky neschopným Pirátským kormidlováním dovedla digitalizace ukazuje stavební řízení ... (A zdaleka, zdaleka nejenom ono). I Fialenko musel přestat vysílat signály a konečně konat.

16 Včetně žižkovské dvojky Bertík & Jezevec. Na <http://library.institutel.cz/Bertikovapivnikucharka.pdf> je od 13. 9. 2024 volně ke stažení titul *Bertíkova pivní kuchařka aneb recepty s pivkem na každý den Venuše*. Praha: Institut české levice 2024. 200 s. ISBN 978-80-908974-5-8 (pdf). Neobvyklá kuchařka servíruje 224 hlavních receptů (plus bonusy). Pivo – především český ležák – je naším bytostně národním nápojem. Je mokem navýsost společenským, vlasteneckým, levicovým (i pravicovým). Pivní kuchařka usiluje přispět k zachování české pivní & hospodské kultury, která je v těžkém ohrožení a postupně mizí i již zcela zaniká. Přesněji je cíleně likvidována, včetně české Hospody jako národní instituce. Pivaři všech zemí, spojme se! Tradiční českou kuchyni pivo provází coby nepostradatelný pomocník při trávení. Přizveme-li pivko i do kuchyně, stává se z našeho národního tekutého chleba působivá ingredience. Nabízí nové, překvapivé možnosti ve slaných i sladkých receptech. Pivo pokrmům dodává osobitý šmrnc a mnohdy usnadní i jejich přípravu. Zájemcům je nabízeno celkem 435 návodů na přípravu chuťovek, polévek, hlavních jídel, příloh, dezertů a nejrůznějších specialit tuzemských i exotických. Rekapitulovány jsou zásady vaření s pivem a kuchyňské vychytávky. Včetně tipů ohledně různých pivních stylů, mixovaných nápojů, párování piva s jídlem, přípravy pálivostí s chilli anebo námětů na výlety za poznáváním piva. Recepty jsou uvozeny pivními moudrostmi, aforismy, příslovími i songy. Autor ukrytý za dlouholetou přezdívku Jezevec v e-publikaci úročí bohaté zkušenosti s pivem za více jak 40 let.

17 „*V oblasti péče o děti se odehrály dvě zásadní změny. Ženy dnes zaprvé pracují mimo domov podstatně častěji než před sedmdesáti lety ... To omezuje jejich čas pro poskytování neplacené péče. Druhou významnou proměnou je rozsáhlé rozšíření státní podpory péče o děti v posledních několika desetiletích. Ve všech vyspělých kapitalistických zemích dochází k rostoucí podpoře péče o děti, ať už prostřednictvím peněžních příspěvků či daňových úlev, podpory rodičovské dovolené nebo veřejného poskytování služeb*“ (s. 70-71 anot. publ.).

18 „*Jestliže kdysi byly ženy oslavovány především jako ženy v domácnosti a jestliže jejich úsilí směřovalo k udržování rodiny i domácnosti, nyní se soustředíme spíše na mateřství a investování času a úsilí do dětí*“ (s. 73 anot. publ.).

19 „*Jestliže úklid a vaření přestaly být tak důležité a snížila se očekávání, která se na ně vztahují, v případě péče o děti je tomu naopak*“ (s. 75 anot. publ.).

svým dětem více času než kdykoli předtím – zejména času, který věnují interaktivním či jinak děti rozvíjejícím aktivitám“ (s. 76 anot. publ.). Má jít o racionální reakci „na měnící se materiální podmínky: rostoucí nerovnost, posun k ekonomikám zaměřeným na „lidský kapitál“ a větší konkurenci charakteristickou pro současný kapitalismus. Intenzivní rodičovství je tedy důležitým prostředkem třídní reprodukce. Bohatší rodiny „investují“ do svých dětí více ve snaze reprodukovat své třídní postavení napříč generacemi“. Intenzivní typ rodičovství se odráží – a posiluje – i v právní formě ...“ (s. 76-77 anot. publ.). V pasážích třetí kapitoly nelze sice úplně se vším vždy souhlasit, nicméně tyto náleží k nejzajímavějším v celé knize.

Vzpomínán je klasik T. B. Veblen²⁰ s charakteristikou zahálčivé třídy, jejíž postavení se projevuje tím, že nemusí pracovat (ostentativním povalečstvím a okázalou spotřebou). Kdysi tak bývala symbolem společenského statutu aristokratická zahálka, s duchovním očištěním se od práce, v současnosti je společenským ideálem pro elity působit zaneprázdněně. Nápadně okázalá zaneprázdněnost, spolu se statusovým oblečením i upraveností. Vysvětlení je vztahováno k rostoucí závislosti na lidském kapitálu. „Pokud chtějí generovat nějaký příjem, musí neustále pracovat ...“ (s. 81 anot. publ.). Přesněji ovšem práci předstírat, neboť společenská užitečnost²¹ zůstává často minimálně značně pochybná. V závěru autoři rekapituluji, že společenské normy se neustále proměňují a domácí práce se zdají být nekonečné. „Vždy lze udělat něco navíc a stačí se ohánět společenskými očekáváními, abychom ... časově prázdno něčím zaplnili“ (tamtéž). Vždy lze něco další udělat – i doma.

Technologie a normy tudíž působí komplikovaně, přičemž reprodukční práce, resp. trávení volného času umožňují anebo naopak omezují. V pozadí organizace této práce však spočívá rodina. Kapitola čtvrtá *Rodiny* zahrnuje subkapitoly *Zrození živitele rodiny*, *Rozmach rodiny*, *Práce pro všechny* a *Závěr*. Podle autorů je rodina „z hlediska reprodukční práce velmi neefektivní a je podstatným zdrojem genderových nerovností“ (s. 85 anot. publ.). Zmíněné má být stěžejním argumentem pro destrukci naší tradiční rodiny. V žaludku autorům leží především genderově podmíněná dělba práce, která má v rodinách stále přetrvávat. Rozdíly mají být nejen kvantitativní (počty hodin a minut strávených domácím pracemi u mužů a žen), ale i kvalitativní (např. matky přebírají většinu noční péče a naopak otcové se mají častěji věnovat úkonům a aktivitám příjemnějším jako rekreace s dětmi apod.). K tomu otcové mají většinu činností vykonávat za přítomnosti matky, matky ale obvykle musí pracovat samotné a k tomu ještě i intenzivněji. Nukleární rodina se měla ukázat „jako izolující, vylučující, náročná na práci i čas a hluboce nespravedlivá“ (s. 90 anot. publ.). Slůvka silně kategorická.

Autoři rekapituluji, proč si přesto rodina stále udržuje svůj vliv, a proč pořád utváří podstatné způsoby, kterými mnozí žijí své životy. Před nástupem industrializace měla být reprodukční práce organizována jinak. Ženy tuto vykonávaly v rámci komunity a obvykle i pro druhé, přitom pečujícím a domácím pracím ženy věnovaly poměrně malou část pracovní doby a domácnosti jako reprodukční jednotky nebyly synonymem biologické rodiny. Domácnost bývala často obývána i dalšími lidmi, kdy základem rodiny nebyly pouze vztahy pokrevní, nýbrž také pracovní. Proměny nastávají s nástupem industrializace. Autoři připomínají, že i v 19. století přetrvávala pestřejší škála podob rodiny – u rodin dělnických, přistěhovaleckých či etnických menšin (život v rozšířených domácnostech, propojených skupinách). Na přelomu 19. a 20. století coby norma začíná dominovat model s oddělením neplacené reprodukční práce od placené práce produktivní, s úzce souvisejícím ostrým genderovým rozlišením (muž – živitel, žena – pečovatelka o domácnost). Hegemonii živitele mělo 20. století dále posilovat na celém globálním Severu. V dobách krizích (a válek) ale začíná narůstat zaměstnanost žen, což umocňuje vývoj v rozvinutých zemích po II. světové válce. Ideál muže živitele sice pro mnohé na přitažlivosti ztrácet neměl, leč ekonomická realita byla taková, že rodiny se musely orientovat na dvojí zaměstnání. Roli přitom sehrával stát

20 Srov. Veblen, T. B.: *Teorie zahálčivé třídy*. Praha: Slon 1999. 344 s. ISBN 80-85850-71-0. „Veblen ... podal první systematickou analýzu životního způsobu, který je důsledkem společenské organizace založené více na motivu peněžního zisku než tzv. instinktu dobré práce. Podle Veblena se vyšší (vládnoucí) třídy společnosti věnují tzv. ostentativní zahálce, čímž odlišují své postavení od jiných tříd. Život bez práce je dle nich nejlepším a nejskutečnějším svědectvím bohatství, a tím i vznešenosti. Vládnoucí třídy se tak stávají třídami zahálčivými. Pojem zahálka ... Veblen označuje neproduktivní využití času. V novodobé anonymní společnosti pak nabírá ostentativní zahálka podoby ostentativní spotřeby. Oba typy tohoto vnějšího odlišení jsou ovšem založeny na plýtvání materiálními hodnotami. Chování zahálčivé třídy je tak v příkrém rozporu s projevy tzv. instinktu dělnosti, který je podle Veblena vrozen a vede člověka k pozitivnímu postoji k produkci, k užitečné práci a ke všemu, co mu skutečně slouží. Autor se domnívá, že v novodobém mírovém stádiu tvořivosti je další existence zahálčivé třídy škodlivá, ale že zároveň svým příkladem rozhoduje v zásadních rysech o tom, jaký životní styl bude celou společností uznán za odpovídající a vhodný. Veblen byl v tomto směru jedním z prvních, kdo upozornil – řečeno dnešní terminologií – na příznaky konzumního způsobu života a předběhl tak téměř o půl století pozdější analytiku volného času“ (<https://www.databazeknih.cz/knihy/teorie-zahalcive-tridy-171386>).

21 Připomeňme marxistu M. Tomse, jeho „rudou neoklasiku“ a koncept efektivnosti z 80. let. Efektivnost zahrnuje dvě kritéria, podle nichž má být hodnocena: společenskou užitečnost a hospodárnost. Společenská užitečnost produkce obsahuje také dvě kritéria – stupeň účelnosti a úroveň kvality.

(Dodejme, že i rozmach ideologie antimužského feminismu, který přitom dovolili, zavinili a způsobili slabí muži).²² Závěr zní: „*Éra muže živitele rodiny a ženy v domácnosti je tedy skutečně u konce*“ (s. 103 anot. publ.).

Uvedené autoři vřele vítají a vymýšlejí výhody v podobě naplnění dílčích cílů feministických jezinek.²³ V čele s osvobozením žen od finanční kontroly mužů. Částečná eroze tradiční genderové práce vrhá i nové světlo na reprodukční práci. Genderová parita ovšem nenastala a i ohledně počtu hodin strávených prací placenou a neplacenou má přetrvávat nerovnováha. Do čehož opět zasahuje stát, formují se modely jednoho a půl živitele apod. Má ale jít – pokud se týče volného času – o modely, resp. o řešení principiálně nedostatečná. Musí se údajně změnit podoba konkrétní domácnosti. Prý musí být rozbito „*zakořeněné přesvědčení o správné roli rodiny, domova, sociálních norem a domácích technologií*“ (s. 111 anot. publ.). Dnes sílí „*zelené*“ argumenty o plýtvání energií a zdroji tím, že si každá domácnost připravuje vlastní jídlo anebo pere ve vlastní pračce. Zesilované nárůstem počtu domácností jednočlenných.

Kapitola pátá *Prostory* v částech *Položení základů, Bydlení pro masy, Úkryt před komunismem, Alternativní představy komunit* a *Závěr* předkládá různé náhledy na domácí prostor. Kapitola úplně nezajímavá není, nicméně je únavně dlouhá a nepřilíš čtivě podaná. Autoři kriticky konstatují přetrvávající existenci tzv. „*domáčího realismu*“ coby konvence bydlení pro jednu rodinu – izolovaný příbytek a s ním privatizované domácí práce. Rodinné sídlo – ve smyslu domova – má být nejen atomizované, ale i depolitizované. Naznačena je historie problematiky prostorového řešení obydlí, včetně experimentů s družstevním bydlením a kolektivizací reprodukční práce (kolektivní bydlení v SSSR, sdílené domácí infrastruktury na Západě v meziválečném období, hotelové a družstevní domy aj.). Zmíněny jsou historické příklady sociálního bydlení a na straně druhé vydatná podpora vlastnictví rodinných domů ze strany neoliberalismu (s důvody v podobě role ve spekulativním financování, využití majetku jako formy sociálního zabezpečení, ale i obrany před komunistickými idejemi – kdo má dům a pozemek, nemůže přece být komunistou, neboť má s majetkem dosti práce i starostí). K upevňování domáčího realismu měla přispívat americká kultura a její export do světa. Proti tomu jsou stavěny alternativní představy komunit. Jako improvizovaný tábor „*libidální utopie*“ Drop City v Coloradu, další kontrakturní komuny 60. a 70. let (hnutí landdyke), lesbické separatistické komunity či komunity hippies. Domáčí realismus sice nesvrhly, leč prý „*vykonaly mnoho pro proměnu myšlení o společném životě ...*“ (s. 147 anot. publ.).²⁴ V poslední době se objevují též neoliberální alternativy k rodinnému bydlení, např. komerčně orientované výstavby pro začínající profesionály. K nalezení jsou i drobničky ohledně financionalizace bydlení, které se stalo finančním aktivem, zabalené do genderových apod. frází.

Až skončí práce se jmenuje finální kapitola šestá. S paragrafy *Svoboda a nutnost, Principy, Společenská reprodukce po kapitalismu* a *Závěr*. Autoři za jádro postpracovního a postkapitalistického světa považují čas. Čas, kdy si každý může dělat, co jen on sám chce. V kapitalismu však lidem čas nepatří. Lidé jej musí prodávat někomu jinému, aby se vyhnuli hladu, dluhům, bezdomovectví. Autoři filozofují na téma skutečné svobody. Tato má v pozitivní formě vyžadovat hojnost (svět dostatku) a absenci dominance. Práce na společenské reprodukci přitom má komplikovat jasné rozlišení mezi sférou nutnosti a sférou svobody. Na těchto principech formulují vizi budoucí organizace společenské reprodukce založené na idejích postpráce. Má jít nový svět, „*v němž již není přístup k základním životním potřebám podmíněn prodejem vlastního času někomu jinému*“ (s. 154 anot. publ.). Nechtějí ale sestavovat podrobný manuál, nýbrž formulovat zásady a navrhnout některé možné kroky.

Nechce se Vám luxovat, prát, škrábat brambory či hlídat vlastní děti? Zrušme rodinu! Projekt postpracovní budoucnosti sociální reprodukce staví na vůdčím principu komunitní péče. Kterou možno nazývat i péčí promiskuitní, společnou péčí anebo zkrátka zrušením rodiny. S odvolávkami na Platóna, Marxe a mnohé další (Ovšem pouze s těmi, které se hodí do krámu a jsou hrubě vytrhávané z kontextu). Jedna z opravdových perel zní, že významné procento LGBT+ lidí „*... nemá rodinu. Tečka ...*“ (s. 156 anot. publ.). Proto musí být rodina špatná a rychle zrušena. Kdyby ale všichni byli LGBT+ lidstvo by vyhynulo ... Komunitní péče nabízí: 1) Zrušení pobídek

22 Srov. namátkou Hausmann, J.: *Základy mužského šovinismu*. 19. vydání. Ústí nad Labem, Reneco 2013. 120 s. ISBN 978-80-86563-41-1 – slastně nekorektně machistický titul představený in 3 x Z aneb knižní okénko 10. *Marathon*, 178, 2022, roč. 26, č. 6, s. 3-14. ISSN 1211-8591.

23 Které často zneužívají nejen polopravdy, ale i prachspřsté lži. Namátkou z poslední doby: Hříbova kampaň proti zírání v pražské MHD, coby malá domů pro spřátelené parazitické vyžírky. M. Kalousek trefně glosoval, že kampaň vedou šeredy, na které nikdo nezírá. Takže – coby kazušuci (resp. genderově vyrovnaně kazišučky) – zakazují zírání všem a na všechny. Kampaň nestydatě lže. Sedmilhářská neziskovka tvrdí, že 6 % cestujících bylo v MHD donuceno k pohlavnímu styku. Při počtu přepravovaných v Praze by muselo být v rámci pražské integrované dopravy znásilněno okolo 60 tisíc cestujících. Denně! Tyto dezinformace plk. Foltýnovi nevadí ...

24 Vedle anarchistických apod. výstřelků však existují i realistické projekty, na které by se zapomínat nemělo. Nejedná se přitom o destrukci „*domáčího realismu*“, nýbrž o inspirativní propojení života městského a vesnického. A současně o předchůdce chytrých měst 4.0 či 5.0. Legendární mezioborovou studií *Civilizace na rozcestí* byl inspirován projekt komunistického města budoucnosti Etearea, které mělo vzniknout v Posázaví. Srov. monografii *Nové čtení Radovana Richty. S předmluvou R. Valenčíka*. 1. elektronické vydání (pdf), resp. 2. doplněné a upravené vydání. Praha: Institut české levice 2024. 600 s. ISBN 978-80-908974-0-3 (pdf), resp. článek Etearea – ideál města budoucnosti. *Naše Pravda*, 8. 8. - 14. 8. 2024, roč. 3, č. 32, s. 15. ISSN 2788-0982.

(ekonomických, legislativních, kulturních), které pečující vztahy usměrňují do jedné nukleární rodiny a znemožňují volbu alternativ. 2) Vytvoření ekosystému alternativních institucí, které mají lépe plnit povinnosti, nyní přisuzované rodinné jednotce.

Druhou zásadou je veřejný blahobyt dostupný všem. Autoři blouzní o modelu veřejného blahobytu, který by poskytl infrastrukturu pro kolektivizaci domácích prací. A to cestou jejich odstranění z domácností. S připomenutím předchozích vývodů o nehospodárnosti rodinného bydlení a domácích technologií šitých na míru pro individuální spotřebitele. Reprodukční práce hodlají realizovat např. pomocí center reprodukčních služeb v jednotlivých čtvrtích či komunitách. Cosi o vlastnictví autoři špitnou, nikoli ovšem výrobních prostředků, nýbrž „*kolektivní vlastnictví nástrojů*“ (s. 160 anot. publ.). Což by mělo „*umocnit svobodu*“ (ve smyslu osvobození od práce). Nástroji je míněna drahá výbava domácností. Takže globální kapitalismus zanikne komunitními pračkami a společnými sporáky i s troubami? Tady se už soudnějším čtenáři chce křičet: „*Zavolejte docenta Chocholouška!*“²⁵ Mantricky dokola je opakováno, že veřejný blahobyt musí být základem všech projektů emancipace budoucnosti. O tom, jak se z reálného světa nedostatku (včetně ekonomické vzácnosti) náhle stane svět dostatku neuznává ani slůvko. Tím, že za dostatek nebudeme považovat „*nadbytek zboží*“?

Do třetice se na scénu vrací bůžek volného času a s ním princip časové suverenity. V kapitalismu časově suverénní býti nemáme, v postkapitalismu již ano. Kapitalismus má být fuj, neboť akceptoval ideologii ženy v domácnosti, užitečnou „*pro společnost závislou na devalvované domácí práci ...*“ (s. 162 anot. publ.). S alibistickou douškou, že „*kapitalismus není jediným faktorem, stojícím za těmito jevy ...*“ (dtto). Jakkpak se z kapitalismu stane poskapitalismus? Inu přestaneme pracovat a viz výše (komunitními pračkami a sporáky). Kapitalistický imperativ hromadit majetek tudíž nebude působit již „*jako regulační metanorma*“ (tamtéž) a bude automaticky nahrazen krásou nabývání volného času. „*Nově nabytý volný čas – nový v kvantitativním i kvalitativním smyslu – otevírá problém svobody*“ (tamtéž). Mihne se tu i J. M. Keynes s osvobozením člověka od ekonomických starostí.

Půvabná velmi je formulace, která by mohla vypadat postpracovní budoucnost s ohledem na nezbytnou práci sociální reprodukce: „*Zásadní je, aby byla tato práce rozdělena spravedlivě – od každého podle jeho schopností, každému podle jeho potřeb*“ (s. 164 anot. publ.). Lidé v postkapitalismu nejsou lidé z masa a kostí, nýbrž učinění andělů. Uvědomějí andělé. Každý, kdo je toho schopen, totiž radostně a vesele přispívá „*k nezbytné reprodukční práci svých komunit*“ (s. 165 anot. publ.). Aby se lidé již nemuseli ocítat v určitých rolích. Takže plínku počůranému děcku již nebude muset vyměňovat práci týraná matka (či otec), nýbrž učiní tak např. spolufetka ze sdíleného squatu. Toť revoluční návrh na přerozdělení reprodukční práce.

Autoři však jdou ještě dále. Přerozdělení reprodukční práce je pro ukončení práce a pro maximalizaci svobody zoufale málo, musí dojít k podstatné redukci práce samotné. Prvním krokem má být „*zrušení právního a kulturního aparátu, který upřednostňuje privatizovanou péči o nukleární rodinu*“ (s. 165 anot. publ.). Se zrušením výhod tradičním rodinám a naopak jejich štědrým poskytováním jiným svazkům. Autoři volají po „*nastartování seismických změn*“ (tamtéž), k čemuž mají přispět také investice do institucí komunitní reprodukce. Tyto přitom mají mnohem více respektovat práva dětí nežli stávající heterosexuální rodiny. Dojít má konečně také k osvobození od kuchyně, pomocí společných kuchyní a jídelen (S inspirací v podobě válečných jídelen. Opravdu tuze, tuze lákavé ... Pravdou však je, že ve válce nyní opravdu jsme. Ve válce normálních lidí s liberálními pokrokaři). K neotřelým návrhům náleží propojování domácích obydlí s komunálními službami v duchu vizí tzv. nesexistického města. S ideou „*soukromého dostatku a veřejného luxusu artikulovanou z ... feministické perspektivy*“ (s. 176 anot. publ.). Dystopické poblouznění pokračuje ohledně komunitních infrastruktur volného času, které své členy okamžitě automaticky přeměňují z pasivních příjemců technologií v síti aktivních tvůrců. Zmiňovány jsou i tzv. socialistické technologie, které přitom prý nemusí být centralizované. Některé příklady a odkazy vyvolávají otázku, zda se nejedná o aprílový žert, resp. ohledně přičetnosti tvůrců (O zdravém rozumu nemluvě). Zdůrazněme, že celá kniha je (snad) míněna vážně. Nejde (snad) o nadsázku ani happening.

V *Závěru* poslední kapitoly autoři zmiňují jakési přechodné období k postpracovní společnosti, resp. k organizaci sociální reprodukce v rámci této. S řadou kompromisů. Někteří lidé by totiž mohli pociťovat deficit péče. K čemuž bychom měli být citliví ... Následně pod kotlem přitápějí. Postpracovní společnost má totiž být „*pouze jedním z mnoha žádoucích cílů*“ (s. 181 anot. publ.). Volný čas bude náležet lidem, kteří se tímto stanou

25 Pokud bychom vyhlasovali anketu o největší blábol z oblasti tzv. protikapitalistické lidové tvořivosti (ze které se kapitalisté upřímně radují, abychom parafrázovali *Černé barony*), představovaný titul by zlato na stupních vítězů však nebral. K supertěžkým favoritům náleží neskutečně plytké plácání Albert, M.: *Naša nádej: Život bez kapitalizmu*. Bratislava: Vydavateľ'stvo Spolku slovenských spisovateľ'ov 2009 (plus dotisk 2010). 224 s. ISBN 978-80-8061-382-2 (představené recenzi in *Marathon*, 96, 2010, roč. 14, č. 4, s. 16-19. ISSN 1211-8591). A brněnské dílko Nerůstový kolektiv: *Čas: Dorůst. O dobrém životě dostupném pro všechny v rámci planetárních limitů*. Brno: Rosa-Luxemburg-Stiftung e.V., zastoupení v České republice 2022. 183 s. ISBN 978-80-908484-5-0 (recenzované in *Alternativy (časopis CSTS)*, 2023, roč. 7, č. 13, s. 190-205. ISSN nemá), o kterém si pořád naivně myslíme, že není míněno úplně vážně. Opomenout nelze text Hauser, M.: *Manifest socialistického hnutí: Čile a strategie socialistů v jedenadvacátém století*. Praha: Neklid 2023. 127 s. ISBN 978-80-908807-2-6. Ne že by byl až tak strašný, ale kvůli barnumsky velkohubému a naprosto nesoudnému srovnávání s jiným *Manifestem*.

skutečně svobodní. Co z volným časem učiní? „*My autorstvo této knihy, nevytváříme žádné instituce (nebo prostory či technologie) a o podobných praktických řešeních bude stejně do značné míry rozhodovat členstvo budoucích společností ...*“ (s. 182 anot. publ.). Vychutnávat labužnický opěť lze termíny „*autorstvo*“ a „*členstvo*“ (Proč však tyto jazykové editory Wordu vytrvale označuje jako chybné, což činí i Generativní AI? Poněvadž nejsou tyto technologie dostatečně inkluzivně osvětlené). Více času má představovat pouze jednu z hodnot v novém, krásně postkapitalistickém světě, který má vyvažovat ekologické dopady s postpracovními ambicemi. Postpracovní společnost autoři nepovažují za utopický konečný bod, nýbrž coby „*součást nekonečného prométheovského procesu rozšiřování svobody ...*“ (s. 164 anot. publ.). Nemá jít o nekonečnou minimalizaci nutné práce jako takové, nýbrž „*o osvobození času a vytvoření institucí, jejichž prostřednictvím bychom mohli vědomě a kolektivně řídit vývoj lidstva*“ (dtto). Čímž se autoři odkopávají, plky o svobodě maskují chtíč řídit životy jiných.²⁶

P.S. Namísto blouznivého snění s výrony lidové tvořivosti doporučujeme oprášit (přesněji konečně pečlivě nastudovat) skutečné klasiky. Chybí-li p.t. čtenáři trocha utopie (nikoli však liberální dystopie), doporučujeme mnohem smysluplnější i propracovanější projekt Bolzana. ThDr. Bernard Bolzano (1781 – 1848) nebyl jen matematikem a logikem evropského formátu, teologem, filozofem, učitelem a vychovatelem, nýbrž i kritickým sociálním myslitelem a reformátorem, jehož dílo má i zřetelné dimenze ekonomické. Hospodářské aspekty v jeho vizi hrají důležitou roli a tato nespočívá na fundamentech pouze naivně fantastických. Východisko jeho ekonomických úvah představuje kategorie vlastnictví. V díle Bolzana lze vystopovat vizionářství sociálního státu, veřejného sektoru či zárodky prvků ekonomie blahobytu. Ocenit je možné promyšlenost, logičnost a přesnost projektu účelně zřízeného státu. Díky práci O nejlepším státě – kterou Bolzano odmítá za života zveřejnit, a jež vzniká paralelně s logickým pojednáním Vědosloví a dalšími díly – se stává nejznámějším českým utopistou. Spis zůstává první původní, a dodnes i jedinou, ucelenou a systematickou českou utopií. Srov. monografii Utopický vizionář Bernard Bolzano. S předmluvou L. Perného. 1. elektronické vydání (pdf), resp. 2. rozšířené a doplněné vydání. Praha: Institut české levice 2022. 444 s. ISBN 978-80-11-02303-4 (pdf) anebo čtenářsky stravitelnější konzultaci Ekonomické vizionářství Bernarda Bolzana. Politická ekonomie, 2023, roč. 71, č. 6, s. 758-780. ISSN 0032-3233.

Techniky spárování a projektování podob trhů opravdu na „nobelovku“?

Co by asi řekl potrhý seriálový fyzik Sheldon Cooper²⁷ na udělení Nobelovy ceny za ekonomické inženýrství v roce 2012? Bazinga!²⁸ Udělena byla za „*za teorii stabilních alokací a praktické návrhy podoby trhů*“ Američanům A. E. Rothovi a L. S. Shapleyovi. V díle obou laureátů se prolínají matematická ekonomie, teorie her, teorie vytváření tržních mechanismů a experimentální ekonomie. Vedle teoretického rozpracování uvedených oblastí je vyzdvihován v neposlední řadě přínos pro řešení praktických problémů.²⁹ Kladen důraz přitom bývá na teorii a praxi optimálního přiřazování a párování, resp. efektivního párování odlišných subjektů, např. studentů se školami anebo dárců orgánů s pacienty. Spojují dohromady odlišné strany tak, aby tyto realizovaly co největší prospěch. Oceňováno je propojení Shapleyho teorie s Rothovými empirickými studiemi, experimenty a návrhy, které vedly ke zlepšení řady konkrétních trhů. Trh je dobře navržený, pokud jsou jeho aktéři natolik spokojeni, že se ho nesnaží obejít a mají malou motivaci obehát systém – např. tím, že budou lhát o preferencích.

Americký ekonom a matematik A. E. Roth, který odborný zájem orientuje především na teorii her, experimentální ekonomii a na mechanismy a struktury trhů, včetně návrhů vytváření tržních mechanismů, koncipuje řešení praktických problémů na základě matematického instrumentaria teorie her. Cca o dvě desetiletí později navazuje na Shapleyho teorii sérií empirických prací, pomáhajících při úpravách přiřazovacích postupů. Rozšiřuje Galeho-Shapleyho algoritmus, což umožňuje analyzovat i komplikovanější případy párování. K nejznámějším náleží nový systém, jak optimalizovat přiřazení studentů základních škol do škol středních v New Yorku a Bostonu. Navrhuje vhodný mechanismus výběru, algoritmus a podmínky víceméně automaticky

26 Národ i rodina atp. „*jsou předmětem útoku kosmopolitních ... ideologů a politiků snažících se o vybudování nové nespojitě multietnické a multikulturní společnosti podle vzoru USA. Na rozdíl od otců zakladatelů USA však není jejich cílem vytvořit novou společnost ze svobodných jednotlivců obdařených nezczitelným právem hledat své štěstí. Jejich cíl je zcela opačný – vybudovat shora řízené a kontrolované „společenství různých“ (termín bývalého silně levicového německého prezidenta Joachima Gaucka) existujících paralelně vedle sebe. Úkolem státu je podle progresivistů nikoliv chránit práva a svobodu jednotlivce, ale bránit diskriminaci menšin a chránit jejich kolektivní práva a dále také omezovat občanské svobody a lidská práva všech v údjném zájmu planety ...*“ (Weigl, J.: Povzdechnutí po volbách – ke změně je ještě daleko. 30. 9. 2024. <https://www.institutvk.cz/clanky/2940.html>). Tento pravicový pohled lze podepsat, s výhradou k tomu, že J. Weigl ve své pondělní glose pokrokářské kosmopolitní ideology nazývá levicovými. Znovu a znovu je třeba zdůrazňovat, že liberální tzv. nová levice žádnou skutečnou levici není. Nikdy nebyla, není a ani nikdy nebude. Je to společný nepřítel všech normálních lidí používajících zdravý rozum – orientovaných pravicově i levicově.

27 Fiktivní vědec – profesor teoretické fyziky s tituly BS, MS, MA, Ph.D., Sc.D. a IQ 187.

28 Slovo, kterým autistický Sheldon signalizuje, že to, co řekl bezprostředně před tím, mělo být bráno jako vtip.

29 Odstavec tento plus odstavec následný využívají text Nositelé Nobelovy ceny za ekonomii pro rok 2012. *Politická ekonomie*, 2013, roč. 61, č. 1, s. 134-141. ISSN 0032-3233. Medailonek přináší i CV a bibliografie.

zaručující úspěch. Systém je aplikován i při tvorbě registrů dárců ledvin a jejich příjemců. Další oblastí je vhodné umístění lékařů vyšších z univerzit do nemocnic. K přínosům Rothových postupů náleží omezení manipulací při výběru. Lidé totiž po čase mnohdy odhalí slabiny systému a začnou při volbě uvádět nepravdivé údaje, aby svou pozici zvýhodnili na úkor jiných. Roth mechanismy stále zdokonaluje tak, aby praktické výsledky se co nejvíce přiblížily stabilnímu výběru, kdy by všichni s volbou byli spokojeni. Výsledky modelů a případových studií z teorie her Rotha i Shapleyho se daří propojovat s moderními technologiemi a do parametrů pro výběr jsou zabudovávány taktéž ceny. Příkladem jsou obdoby internetových aukcí reklamního prostoru. Médii a zadavatelům reklamy je tímto přiřazován ideální protějšek, a to nejenom z hlediska ceny. Internet by dále mohl umožnit fungování nově projektovaných systémů párování pro větší počty transakcí.

Představovaná publikace vychází v USA roku 2015. Nese podtitul *Nové ekonomické směry v konceptu vhodného párování a návrzích podob trhů*. V naší domácí knihovničce se povaluje již déle nežli pověstnou pětiletku. Ani návrhu ani vepředu. Opakovaně byla prolistována, resp. shlédnuta rychločučkou. Přehnaně nás neoslovila. Neprofesionálně odpuzující dojem zanechává již přebal, kde – mimo jiné – stojí „*Alvin E. Roth nositel Nobelovy ceny za ekonomiku*“. Proboha! Nikoliv ekonomiku nýbrž ekonomii! Překlad je příšerný na mnoha místech. Kniha pojednává o technikách přiřazování (spárování vhodných kontaktů) v rámci navrhování podob trhů. Nic víc (ovšem na straně druhé ani nic méně). Pořád máme nutkavý dojem, že jaksi absentuje teorie.³⁰ Za tohle nobelovka, byť falešná?³¹ Oslavované řešení osmi operací ledvin na čtyřech místech by možná zasloužilo ocenění za důkladné naplánování a logistiku. Jak ostatně ukazuje i legendární bytová dvanáctisměna v komedii *Kulový blask*.

V tropickém a posléze povodňovém září 2024 není chvíli zrovna po ruce nic příhodnějšího, tudíž zpracováváme podrobněji. Závěr zní, že na původním mínění minimálně zčásti stále trváme. Publikace je místy zajímavá a lze ji bez uzardění doporučit nejen profesionálům, kteří nechtějí úplně „ztratit stopu“ soudobých ekonomických „cool“ výzkumů (Ať již si přitom o nich myslí cokoli). Ovšem Rothovu práci čteme, čteme a čteme, a pořád přitom na něco čekáme. A ono nic nepřichází. Toť náš ryze subjektivní zážitek nejsilnější. Leč jako ztracený čas a úplně neuváženou koupi knihu nehodnotíme. Žádná revoluce to opravdu ovšem není.

Anotace – nepřekvapivě – nešetří chválou ani zde. Namátkou: „*Tato kniha ... vzbudila nejen v USA velkou pozornost. Je důkazem toho, že ekonomie a její aplikované obory pomáhají k bezproblémovému fungování společnosti a napomáhají spokojenosti jejích členů*“ (<https://www.databazeknih.cz/knihy/kdo-dostava-co-a-proc-330738>).³² U příležitosti udělení ocenění v roce 2012 též zaznělo: „*Zatímco mnozí laureáti Ceny Švédské národní banky za rozvoj ekonomické vědy na památku Alfreda Nobela mají za sebou ohromující teoretická makroekonomická díla, jejichž dopad do reálného světa lze jen těžko popsat, letos ocenění ekonomové Shapley a Roth mohou ukázat na konkrétní lidi, kterým pomohli: školáky v New Yorku, kteří se snáze dostávají na vysněnou školu. Mladé doktory, kteří se ještě při studiích zvládnou dostat na praxi do vysněné nemocnice. Pacienty, kteří najdou správného dárce ledvin. „Vždycky jsem se zajímal o užití matematiky, aby udělala svět lepším,“ popsal ve zkratce svoji dráhu ekonoma před dvěma lety Alvin Roth pro časopis Forbes. A to se mu vrchovatě podařilo. Však také samotná Nobelova komise zdůraznila, že „tento rok byla cena udělena za vynikající příklad ekonomického inženýrství“ ... za teorii stabilních tržních alokací“* (<https://www.euro.cz/clanky/shapley-a-roth-pomeruji-nepomeritelne-923480/>).

Dodejme, že my v teoretické ekonomii raději ona „*ohromující makroekonomická díla* ...“, nežli často banální mikroaplikace³³ a nejrůznější matematické technické. Buďme upřímní a uznáme, že spárování i navrhování trhů o něčem (snad i) jsou, a příslušné aplikace mají opravdu praktická vyžití. Což se vždy nedá tvrdit o behaviorální a experimentální ekonomii, resp. přesněji o jiných jejích směrech a výstupech, neboť překryvů a styčných ploch je řada. Zdůraznit nutno, že v drtivé většině jde o rozpracování a využití teorie her. I nobelovská ocenění 2012 je

³⁰ Tato zní, že standardní ekonomie „*je o účelném přidělování omezených zdrojů a o tom, jak učinit zdroje méně omezenými*“ (zadní přebal. anot. publ.).

³¹ Srov. Quo vadis, „nobelovské“ ocenění za ekonomické vědy? *Politická ekonomie*, 2021, roč. 69, č. 4, s. 479-504. ISSN 0032-3233.

³² Ve zbytku oficiální anotace se píše: „*Od nositele Nobelovy ceny za ekonomii. Kdykoli se na trhu potkají dva lidé a uzavřou spolu bez donucení vzájemný obchod, mají z toho prospěch oba. A protože takovou transakci neutrpí druzí, má z takových výměn bez zásahů státu prospěch celá společnost. Proto trhy pracují tak dobře, vysvětluje v knize Kdo dostává co – a proč její autor, americký ekonom a nositel Nobelovy ceny za ekonomii Alvin E. Roth. Je toho názoru, že ekonomové by měli být spíše inženýry, kteří pečlivě promýšlejí podobu dobře fungujících trhů a hledají možnosti, jak propojit jednotlivé tržní subjekty. Uvádí konkrétní příklady: vyhovující spárování studentů a rezidenčních programů nemocnic, vylepšení procesů, pomocí kterých získávají veřejné univerzity své budoucí studenty či pacienty propojují s vhodnými dárci orgánů. Známé jsou Rothovy aplikace ekonomické teorie na problém veřejného školství, konkrétně v New Yorku a Bostonu“* (<https://www.databazeknih.cz/knihy/kdo-dostava-co-a-proc-330738>).

³³ Přičemž však máme pochopení pro dlouholetý názor např. D. Třisky, že makroekonomie je zdegenerovaná mikroekonomie a ekonometrie je zdegenerovaná statistika. V rámci ekonomie standardní na tom totiž opravdu něco je. Dokonce něco dosti podstatného. Nicméně neoklasika – byť dnes dominuje skoro všude – není, nebyla a nikdy nebude jedinou ekonomickou školou, pravdou ani vírou. Buržoazní economics není politická ekonomie.

možno řadit – k již dvoucifernému – počtu laureátů právě za teorii her. K této lze pouze dodat (a i k veškeré matematice v ekonomii): „Dobrý sluha, ale zlý pán“. S připomenutím person A. Marshalla a J. M. Keynesa. Oba byli i matematici (nikoli samouci v duchu lidové tvořivosti) a tak měli na matematiku v ekonomii značně vyhraněný názor. Co se následně stalo z ekonomie marshallovské a z původního díla Keynesa je věc docela jiná ...

Recenzovaný titul otevírá *Poděkování*. Kniha sestává ze čtyř částí s tuctem kapitol. *Část I. Trh existuje všude* p řináší kapitoly *1 Úvod: Každý trh má svůj příběh*, *2 Trhy k snídani i během dne* a *3 Směny pro záchranu života*. Úvodní kapitola startuje osmisměnou ledvin a představuje „*matchmaking*“ jako spárování vhodných kontaktů (v duchu starých praktik vesnického dohazovačství). „*Market design*“ pak ve smyslu navrhování podob trhů, která Roth pomáhá vytvářet coby „*novou disciplínu*“ (s. 15 anot. publ.). S odkazy na strategičnost rozhodování, zkoumané teorii her. A naznačením problémů správného načasování kontraktů či přílišného zahuštění a zahlcení trhů nebo selhání jejich bezpečnosti a jednoduchosti. Roth si myslí, že našel novou cestu, která vnímat trhy. Což má umožnit „*nové pohlízet na svět a porozumět tomu, kdo dostane co – a proč*“ (s. 23 anot. publ.). Dvě kapitoly následné (a vlastně i všechny další) vypravují o celé řadě tržišť, což je doprovázeno množstvím střípků z pracovního i vědeckého života autora. Záleží na vkusu, místy na nás text působí až vlezle.

Aniž by autor těchto řádků chtěl nemístně sebevědomě hodnotit, resp. kritizovat erudici a přínos ekonomických nobelistů, přece jenom neodbytný červík pochybností kacířsky hlodá. A hlodá. Začneme liberální uhlířskou vírou, že všude a za vším jsou trhy. A že úplně všechno lze redukovat na tržní principy a tržně řešit. Když něco někde nefunguje, tak je tam prý málo trhů, anebo jsou trhy špatně „*nadesignované*“ (odporné slovo). Tudiž více trhů a správně tyto naprojektovat. Basta & fidli! Ale, co když trhy některé problémy a sféry prostě řešit neumí ze své podstaty? A naopak problémy samy způsobují a prohlubují? Roth doporučuje trhy, které se rozpadly, „*znovunavrhnout a přetvořit*“ (s. 59 anot. publ.). Problémy ovšem nemusí způsobovat nedostatek trhů, nýbrž právě pravý opak. Stará otázka. Empiricky vyřešit nelze, obě strany vždycky snesou hromady údajně neprůstředných dat, která mají přesvědčivě dokazovat jejich pravdu. Nakonec tak jde o otázku „*víry*“. Roth trhům bezmezně fandí i věří. Nás napadá (samozřejmě nejen nás, nejde o žádný objev), že mnohé prezentované problémy by jednoduše řešilo ... Plánování.³⁴ Což je dodnes pro mnohé přísné tabu. Sprosté slůvko. I když i v kapitalismu (i v tom liberálně-dotačním, zbastardovaném kapitalismu) se plánuje. Ne, že ne. Na úrovni firem i v jiných patrech a sférách. Další kacířské pochybnosti ohledně údajně světodějného přínosu (nejenom) „*matchmakingu*“ a „*market designu*“ lze vyjádřit tím, že se nezřídka objevuje dávno známé a dávno objevené. A tím, že často se „*dělá z prdu kulička*“.

Část II. se jmenuje *Zmařená přání: Jak se tržiště hroučí*. Žongluje s kapitolami *4 Příliš brzy*, *5 Příliš chvatně: Touha po rychlosti*, *6 Zahlčení: Proč hustší musí být rychlejší* a *7 Příliš riskantní: Důvěra, bezpečnost a jednoduchost*. Zabývajícími se případnými selháváním trhů, s následným řešením v podobě znovunavržení a adekvátního přetvoření jejich podob. Uváděny jsou četné historické i současné příklady hroucení a problémů tržišť. Aplikace, resp. příklady jsou místy vcelku i zajímavé, nicméně spíše připomínají *Špekonomii*³⁵ než pojednání z oblasti odměněné nejvyšším ekonomickým oceněním. S dovětkem, že popekonomie typu *Špekonomie & co.* nobelovské ambice ani vědecké ambice (snad) neměla. I když, kdož ví ...

Na problémy s bezpečností a jednoduchostí trhů, s jejich zahlcením nebo přílišnou rychlostí a špatným načasováním reaguje Rothovo navrhování podob trhů. *Část III.* nese název *Designové vynálezy, jak udělat trhy chytřejší, silnější a rychlejší*. Zahrnuje kapitoly *8 Program The Match: Mocný lék pro čerstvé lékaře*, *9 Zpátky do školy*, *10 Signalizování*. Zdůrazňován je problém prvního zaměstnání lékařů s řešením v podobě clearingového centra. Tak nás napadá, že obdobný problém řešily umístěnký v 50.-60. letech, které na Nobelovu cenu přitom nijak neaspirovaly. Centrální plánování zmíněno je, přičemž Roth přirovnávání programu k tomuto štítivě a striktně odmítá. Žádné centrální plánování, nýbrž centralizované tržiště! I tady líčí úspěchy s projekty trhů ve sférách zdravotnictví, vzdělávání aj. Uváděny jsou i paradoxy navrhování trhů, s řešením např. pomocí signalizačního chování (jakožto signály mohou sloužit virtuální růže na internetových seznamkách, ale taktéž třeba aukce).

Poslední *Část IV.* pod hlavičkou *Zakázané trhy a svobodné trhy* sestává z kapitol *11 Nepřijatelné, zakázané ... a projektované* a *12 Volný trh a design trhů*. Coby příklad nepřijatelného obchodování je uváděn zákaz koňského masa v kalifornských restauracích. Ve jménu veřejné morálky – někdo nechtěl, aby něco jiní dělali. Nepřijatelnosti se přitom ale v průběhu času mění (příkladem budiž úrok). Mihne se tu směna ledvin, protidrogové snažení či klíč k určování restaurací. Představován je dobrý a špatný design tržišť. I souvislosti navrhování trhů a idejí volného trhu. Roth navrhování trhů interpretuje coby odvěkou lidskou činností, která má být „*starší než zemědělství*“ (s. 225 anot. publ.), jejíž šíře a hloubka stále však nemá být správně chápána. Nejenom tady je překlad některých vět silně

³⁴ Připomeňme důkazy, že systém dokonalé konkurence a systém dokonalého plánovače mohou vést ke stejným výsledkům. K debatám o racionalitě plánované ekonomiky srov. namátkou text Svěbytní polští ekonomové M. Kalecki a O. R. Lange. *Alternativy (časopis CSTS)*, srpen 2021, roč. 5, č. 9, s. 99-158. ISSN nemá.

³⁵ Srov. česky např. Levitt, S. D., Dubner, S. J.: *Špekonomie, aneb Freakonomics*. Praha: Alfa Publishing 2006. 158 s. ISBN 80-86851-53-2. Plus pokračování, též včetně „*české Špekonomie*“ – vědeckěji koncipované knihy Hudík, M.: *O trzích a lidech: Kurz aplikované ekonomie*. Praha: Grada 2023. 208 s. ISBN 978-80-271-3758-9.

zmatený a smysl leckde uniká. Neunikne však to, že projektování trhů je Rothem chápáno velice široce, a že pod toto se dá zahrnout s mírnou nadsázkou skoro všechno. Termín je tak rozbředlý a mnohdy zavádějící či odvádějící pozornost od skutečných problémů i podstaty věcí. Neuniká ani finále s apely na přistupování k věcem s pokorou, včetně právě navrhování trhů. Text končí slovy: „*Trhy jsou lidskými výtvoři, nikoli přírodními jevy. Design trhů dává šanci zachovávat a vylepšovat některé z nejstarších, nejzákladnějších vynálezů lidstva*“ (s. 227 anot. publ.).

Pro úplnost a pořádek dodejme, že počet odkazů či poznámek pod čarou: 0, počet pramenů použitých či doporučených: 0. Což je zářející. Na konec autor anotace zopakuje postesky nad likvidací odborných ekonomických časopisů v českém jazyce. Upřesněme likvidaci cílenou. Tudiž zoufale a bolestně chybí česká terminologie. Používání brutalismů typu právě „*matchmaking*“ a „*market design*“ je toho důkazem. Zničili jste už i *Politickou ekonomii*!³⁶ Nezbývá nežli věřit, že boží mlýny opravdu melou. I v to, že národní obrození 2.0 povstane.

Globologie aneb marxistický pokus ala zprávy Římského klubu

O díle M. Soukupa z roku 1984 jsme několikrát zaslechli. Pouze ale kratičké útržky. Prý ohromná šíře záběru a nedocenené globální myšlenky. Leč nikoho, kdo tento titul opravdu přečetl, vlastně neznáme. Při mravenčí práci na dvou vydáních monografie o R. Richtovi³⁷ jsme na zmínky o knize *Strategie rozvoje zemské civilizace* narazili opět. Dokonce snad i ve smyslu, že by mohlo jít o jakousi obdobu či snad pokračování legendární studie *Civilizace na rozcestí*.³⁸ Včetně zdůrazňování klíčového významu vědeckotechnické revoluce.³⁹ Soukupovu knihu v létě objevujeme v nabídce Antikvariátu U nás. Objednáváme 3. 9. 2024. Potvrzení doráží na e-mail vzápětí. S tím, že se objednávka zpracovává. Na následné urgencye antikvariát týdny nereaguje. Publikace z druhé ruky konečně doputovává v říjnu. Z Podolí na Žižkov jí to trvalo přes měsíc. Antikvariát měl mít technické problémy s budovou, kde je lokalizován.⁴⁰

Po rozbalení se nám vybavuje, že knihu jsme již kdysi v ruce drželi. I prolístovali. A odložili. Při letném náhledu bolestně registrujeme prázdno na stranách 114-115, 118-119, 122-123, 126-127. Tyto nechybí, ale nejsou potištěné. Šlendrián. Zevrubnou recenzi (neuváženě) slibujeme pro prosincových *Alternativ (časopis CSTS)*, do rubriky *Knihy, které nezestárly*. Do četby se zanořujeme těžce. Snadná věru není. Hned na úplném startu nás nepřilíš příjemně zarazí „*ich forma*“ vyjadřování. Autor na mnoha a mnoha místech formuluje obraty „*zkoumám*“ „*zaměřuji*“ „*zavádím*“ „*vyslovuji*“ „*dokazuji*“ atd. Jde o věc názoru, ale nám toto k odborné publikaci prostě neseď. Trošinku to zavání i chlubitostí – já, já, já, jenom já. Dodejme, že cíle knihy jsou nesmírně ambiciózní, možná až přehnaně na síly jediného autora.

První věta celé knihy zní: „*Zkoumám dlouhodobé podmínky vzniku, existence a racionálního rozvoje civilizace planety Země*“ (s. 5 anot. publ.). Se zaměřením na příčiny vzniku, struktury a řešení komplexu globálních problémů jakožto kvalitativně nového typu sociálních problémů. Které se objevují až na takovém stupni rozvoje výrobních sil, „*kdy člověk dokáže uvolnit a regulovat přírodní síly v rozměrech srovnatelných s kosmickými silami* ...“ (dtto). Soukup rozlišuje mezi problémy globálními⁴¹ a univerzálními.⁴² Kniha usiluje o zdůvodnění nutnosti regulování systému „*člověk – biosféra*“, včetně nástinu vzniku této teorie regulování. S přechodem do jaderně-

36 V úvodu želíme konce tištěných *Lidových novin*. Bez čehož se však obejdeme, je sobotní sloupek *Vědecká lekce*. V úplně posledním čísle (v rámci *LN*) figurující na s. 13. Občas zajímavý býval, leč pokud jej spáchal „*behaviorální ekonom*“, máme s tím obvykle problém. Jsme na to již alergičtí. Co všechno lze vydávat za vědu a štědře parazitovat na dotacích, grantech, projektech, scientometrické mafii aj. je často až neuvěřitelné. Triviální banality v tom lepším případě. Poslední vědecká lekce, mimo jiné, „*objevila*“, proč jsou u nás v létě dopravní zácpy kvůli opravám. Není těžké přijít na to, že se krade a vůbec nic neplánuje (Plánování je zakázané slovo). Behaviorální tzv. ekonomie zmíněné vědecky opisuje pomocí „*chybně nastavených incentív*“. To se nám už pověstná kudla v kapse otevírá opravdu. Namísto pobídek či stimulů atp. anglické incentivy. P.S. Behaviorálních výronů se nezbavíme. Víkendová příloha bývalých *Lidových novin* se stala součástí sobotní *Mladé fronty Dnes*.

37 *Nové čtení Radovana Richty. S předmlouvou R. Valenčíka*. Slaný: Melandrium 2023. 500 s. ISBN 978-80-87990-30-8, resp. *Nové čtení Radovana Richty. S předmlouvou R. Valenčíka. 1. elektronické vydání (pdf), resp. 2. doplněné a upravené vydání*. Praha: Institut české levice 2024. 600 s. ISBN 978-80-908974-0-3 (pdf). Obě volně dostupné přes stránky <https://institutcl.cz/>.

38 Česky Richta, R. a kol.: *Civilizace na rozcestí: Společenské a lidské souvislosti vědeckotechnické revoluce*. Praha: Svoboda 1966. 256 s. ISBN nemá, resp. *II. vydání*. Praha: Svoboda 1967. 256 s. ISBN nemá, *III. rozšířené vydání*. Praha: Svoboda 1969. 412 s. ISBN nemá.

39 Také M. Soukup zdůrazňuje: „*Nejradikálnějším nástrojem řešení globálních problémů je vědeckotechnická revoluce*“ (s. 356 anot. publ.). S dovětkem: „*Osud lidstva závisí na tom, zda se včas podaří využít rozhodující potence vědeckotechnické revoluce nikoli k ničení, nýbrž k mírovému rozvoji civilizace*“ (tamtéž).

40 Akceptovatelná je cena CZK 90. Velkoryse ovšem přehlízíme cenu tužkou načmáranou na vnitřní straně přebalu (původní částka 20,- je škrtnuta a stojí tam 5,-, takže knihu pravděpodobně nikdo nechtěl ani zadarmo). Letný nákup na síti odhaluje, že stejné vydání knihy (s lehce opotřebovaným přebalem) nabízí jistý antikvariát v Brně za CZK 689. Napadá nás, že je to cena pro Pražáky. Jako v tom džouku, jaký je rozdíl mezi brněnskými politiky a moravským vínem? Žádný. Co se nepovede, posílá se do Prahy. Děšivé je, že nejde jen o vtip ...

kosmického věku přestává být zemská civilizace považována za nezničitelnou. Podle M. Soukupa tak poprvé v dějinách vyvstává před civilizací „*potřeba zabezpečit základní podmínky svého racionálního fungování, své existence a svého optimálního rozvoje, protože podmínky této existence se podstatně změnily*“ (s. 11 anot. publ.). Což je vztahováno především k vědeckotechnické revoluci a ke dvěma novým fatálním nebezpečím pro existenci lidstva (jaderný holokaust a destabilizace biosféry).⁴³

Soukup zmiňuje zrod buržoazní globalistiky i globálního modelování. Přičemž měl v polovině 60. let dospět „*k přesvědčení, že novým směrem výzkumu velkých mezinárodních sociálních hnutí i mezinárodních vztahů se stává výzkum procesů jejich řízení*“ (s. 13 anot. publ.). Dochází k formulaci teorie optimálního řízení globálního komplexu, k čemuž přispívají i semináře Richtova týmu badajícího nad vědeckotechnickou revolucí. Ukazuje se, že tradiční teorie mezinárodní vztahů a mezinárodních organizací nejsou schopny analyzovat systémy vznikající v nových podmínkách. Soukup pracuje na teorii sociálního řízení, jejíž výsledky shrnuje titul Kutta, F., Soukup, M. a kol.: *Řízení v období vědeckotechnické revoluce: Principy socioekonomického řízení*. Praha: Svoboda 1973. 326 s. ISBN nemá. Soukup poté zavádí pojem globální komplex a aplikuje „*programovou metodu na tento objekt v tom smyslu, že k jeho řízení je třeba formulovat dynamický systém komplexních programů ...*“ (s. 15 anot. publ.). Anotovaný text má představovat vstupní část rozsáhlejšího díla. V knize je na minimum redukována literatura a odkazy. Dále Soukup vypustil seznam cca padesáti vědců především českých, slovenských a sovětských, se kterými měl problémy práce konzultovat.

Text s obsáhlým poznámkovým aparátem pod čarou je náročný. Velmi. Především obsahově, šíří svého záběru až neskutečnou. Na čtenáře autor nepřetržitě a všude chrlí spoustu informací z nejrůznějších oborů. Zpracování je komplikované. Nit a myšlenku většinou vypreparovat lze, leč vyjadřování je poněkud těžkopádné. Někdy těžkopádné až lopotně a krkolomně. Snahu o přehlednost celé knihy autorovi upřít nelze a asi se snaží i o srozumitelnost výkladu, ale ... Místy text působí jako produkt generátoru náhodných slov, kterému byl zadán úkol vytvořit věty, které vypadají co nejvíce vědecky a učeně. Náročný nemálo je již podtitul díla: *Reprodukce globálního antropoekologického komplexu v procesu sebeorganizace lidstva*. Trochu to zavání samoregulacemi v duchu „*zelené*“ víry Gaia.⁴⁴ Marxistická Gaia? Největší problém práce spatřujeme přitom ale v něčem jiném, nežli v její značně komplikované srozumitelnosti. Je totiž o všem. A dodat se (neodbytně) chce, že tímto i ... o ničem.

Nechceme být nespravedliví, má jít o „*opus magnum*“ autora. Dílo si jistě vyžádalo čas, úsilí a zkušenosti, zůstává dodnes důstojným pomníkem a jeho záběr je ohromně široký. Nebojme se užít slova globální a zopakovat i pojem globalistika. Doba vzniku knihy koresponduje s časy popularity uvedených termínů. Soukup neskrývá obtížnost syntézy poznatků věd „*fyzikálních, biologických a společenských*“ (s. 16 anot. publ.). Globální komplex se stává předmětem nového vědního oboru – globalistiky, resp. globální problematiky. M. Soukup navrhuje a používá pojem „*globologie*“. S vytyčením úkolu syntetizovat poznatky různých věd o Zemi a o společnosti. V předkládaném díle se soustřeďuje „*na analýzu základních teoretických problémů regulování globálního rozvoje ...*“ (s. 18 anot. publ.). Přitom právě v této oblasti měly existovat „*vysoké bariéry integrace soudobé vědy*“ (dtto). Zdůrazněna je nízká úroveň vědeckosti oficiální buržoazní sociologie coby základní bariéra integrace vědeckých poznatků, které by podložily formování strategie rozvoje zemské civilizace.

Obsah díla autor vymezuje dvěma principy. Prvořadým cílem nemá být vypracování detailní teorie, „*nýbrž spíše formování obecné teorie, která umožňuje hlubší poznání zákonů, jež řídily v dlouhodobém vývoji vznik a proces zvyšování sebeorganizace zemské civilizace*“ (s. 19 anot. publ.). Vypuštěn je tak přehled neověřených hypotéz, s důrazem na vědecky ověřené procesy v kontextu marxistického výkladu dlouhodobého vývoje. Čímž má být znemožněna analýza kapitalistických globálních modelů a projektů, vyprodukovaných především Římským klubem. Soukup souhlasí se socialistickou kritikou těchto přístupů a odkazuje na ni. Připouští jistou

41 Globální mají být ty nové, s existenčním významem pro celé lidstvo. S příklady globálních problémů v systému „*člověk – člověk*“ (odstranění hrozby jaderné kosmické války, stabilizace demokratického míru, zastavení závodů ve zbrojení, urychlení rozvoje rozvojových zemí, rozvoj spolupráce zemí socialistických, kapitalistických i méně rozvinutých). Dále v rámci systému „*člověk – přírodní prostředí*“ (zabezpečení prostředků výživy, energií aj. pro rostoucí světovou populaci, stabilizace genetického fondu planety, odvrácení ekologické katastrofy). Klíčovým předpokladem řešení všech problémů přitom zůstává zachování míru.

42 Univerzální mají být problémy, „*kteří jsou životně závažné pro všechny národy nebo jejich většinu, ale jejich řešení zůstává v podstatě ve sféře kompetence určité země nebo regionu*“ (s. 7 anot. publ.).

43 Přehlédnuto by nemělo zůstat, že obě nebezpečí jsou vzájemně těsně propojena. „*Kvalitativní závody ve zbrojení ve druhé polovině tohoto století dokonce i bez globální války jsou přímým i nepřímým destabilizátorem biosféry*“ (s. 11 anot. publ.). Varování i poučení pro „*chcivákovské*“ propagátory Green Dealu atp., kteří současně volají po konfrontaci s Ruskem. O dopadech podpory Ukrajiny na životní prostředí „*zelení*“ nemluví.

44 Srov. Lovelock, J. E.: *Gaia: Živoucí planeta*. Praha: Mladá fronta a Ministerstvo životního prostředí České republiky 1994. 222 s. ISBN 80-204-0436-8. Podle teorie Gaia má Země funguje jako samoregulující se superorganismus. Na Zemi je pohlíženo jako na jeden mohutný organismus, kde je vše vzájemně podmiňováno a ovlivňováno. Srov. též Lovelock, J. E.: *Gaia vrací úder: Proč se Země brání a jak ještě můžeme zachránit lidstvo*. Praha: Academia 2008. 196 s. ISBN 978-80-200-1687-4, včetně katastrofických vizí vývoje planety.

evoluci zpráv Římského klubu (a jejich ideologické posuny), ovšem znovu upozorňuje na odlišná východiska marxistického přístupu, uznávajícího důležitost i zkoumání minulého vývoje. Což má Římský klub v kontextu poznání a regulace globálního systému odmítat. Nutnou součástí „časoprostorového kontinua“ (s. 21 anot. publ.) vzniku textu má být Praha. Se svými specifickými historickými tradicemi,⁴⁵ v době vzniku práce ještě Praha socialistická.

Vše vypadá promyšleně. Představované dílo však působí spíše jako nesourodá změť poznatků z řízení, informatiky, kybernetiky, historie nejen hospodářské, filozofie, sociologie, politické ekonomie, vědeckého komunismu, astrofyziky, ekologie, etologie, antropologie, biologie, geologie etc. etc. Jakoby úplně všechno, co autor nastudoval nebo i sám vymyslel, se snažil sepsat a využít. Inter-, multi- či transdisciplinarita, systémový přístup i náhled, přesahy a propojování vědeckých disciplín ano, ovšem i tady všeho moc škodí. Zkrátka: Richta to není.

Čili původní plán na rozbor podrobný se poněkud mění. Zatím postačí téměř telegrafická anotace. Konstatujeme však, že dílo M. Soukupa si označení pozoruhodné zaslouží. Mnohé inspirace pro dnešek i budoucnost v něm objevovat a nalézat bezesporu lze. Zdůrazněme v neposlední řadě také, že práci snad až příliš přísně posuzujeme optikou roku 2024, ale tato vznikla již před 40 lety. Jedná se tak o jeden z prvních tuzemských počínů ohledně globální problematiky i ambivalentní globalistiky. V leccčem snad i srovnatelný s dobově populárními Zprávami Římského klubu (jejichž geneze, resp. komparace již řádově přesahují tuto anotaci).

Přečíst nelze, že knihu recenzovalo hned osm odborníků z různých oborů, včetně jmen známých z mezioborových badatelských týmů R. Richty (v čele s F. Kuttou).⁴⁶ Úvod práce je snad ještě i snesitelně dlouhý, ovšem o odpočinkové a lehké čtení se rozhodně nejedná. Ve finále Úvodu Soukup kriticky píše, že vědci „nelze odpustit, že byla zaskočena akcelerujícím vývojem“ (s. 22 anot. publ.). Proto se vždy bude snažit porazit „démony“ složitosti přírodních a sociokulturních procesů, resp. „kolosálních zájmů vykořisťovatelských tříd, které představují bariéry pro racionální řešení komplexu globálních problémů“ (dtto). Zdůraznit nutno dvě teze, mimořádně aktuální i z hlediska chaotického dneška. Za prvé, podmínkou řešení všech problémů je mír. Za druhé, kapitalismu globální problémy vyřešit nikdy nemůže.

Dílo je rozdělena do čtyř oddílů s celkem osmnácti kapitolami. Dvě z nich (kap. 4. a 9.) jsou ještě dále členěny. Knihu uzavírá relativně kratší Závěr a rubriky *Tabulková příloha*, *Literatura*, *Cizojazyčné resumé*, *Seznam tabulek* a *Jmenný rejstřík*. Tabulek v textu figuruje 29, v příloze 16, literatury je osm hustě popsaných stran, resumé je obsaženo v ruštině a angličtině, jmenný rejstřík je bohatý. Je ovšem škoda absence resumé v češtině. Teprve totiž až z ruského shrnutí začínají být ještě zřetelnější některé autorovy záměry, postupy a závěry.

Má se jednat o první marxistickou monografii, zkoumající zákony formování strategie rozvoje zemské civilizace v epoše přechodu od kapitalismu k socialismu, v prvním stadiu jaderně-kosmické éry. V Úvodu lze nalézt větu: „Konečným cílem díla ... je výzkum komplexu zákonů, které regulují systém zemské civilizace v její dialektické jednotě s biosférou, s celou ekosférou Země“ (s. 15 anot. publ.). Autor věří, že myšlenka nutnosti řídit tak složitý systém (který se přitom z velké části vyvíjí živelně a mimo kontrolu člověka) není ryzí utopií, a to ve světle nastupující vědeckotechnické revoluce, která má vytvářet předpoklady k realizaci této utopie. Zároveň však M. Soukup nikterak nepodceňuje „kolosálnost komplexu úkolů“ (s. 16 anot. publ.), před kterými má být lidstvo nově postaveno. S varováním, že bez adekvátní mobilizace materiálních sil zůstávají sebeušlechtilější cíle a ideály pouhým utopickým snem.

Oddíl první nese pojmenování *Země v metagalaxii a stupně sebeorganizace biosféry* a operuje s kapitolami 1. *Vývoj představ o vzniku a místu zemské civilizace ve vesmíru*, 2. *Země ve struktuře Metagalaxie*, 3. *Evoluce Země ve struktuře Sluneční soustavy*, 4. *Evoluce procesu sebeorganizace biosféry* (se subkapitolami *Princip biosyntézy a genetický program*, *Biosféra*, *Stadia evoluce biosféry*). Soukup nezačíná s hledáním odpovědi na otázku, co je zemská civilizace od pověstného Adama, ale mnohem dříve. Naznačuje vývoj názorů o vzniku Země, formování sluneční soustavy (včetně hypotéz velkého třesku, hierarchické kosmologie aj.) a její evoluce a konečně i vzniku života na Zemi, včetně např. organizace biosystémů na Zemi. Proti klasickému pojetí evoluce staví systémový přístup, který se „odráží v principu integrace a vzájemného působení systému „organismus – systém organismů – ekosféra““ (s. 67 anot. publ.). Systémový přístup je aplikován i na strukturu živé hmoty aj. Vyložen má být princip sebeorganizace biosystémů a biosféry a rekonstruovány „hlavní stadia reálného procesu vzniku a vývoje biosféry“ (s. 72 anot. publ.). Vskutku galaktický a planetologický charakter oddílu je korunován závěrečnou monumentální tabulkou stadií evoluce Metagalaxie a Země. Čtenář sice obdivuje encyklopedické znalosti a erudici autora, leč přitom jej nekorektně napadá, proč nám to vlastně všechno sděluje? Vypadá to, že usiluje vytvořit teorii úplně

⁴⁵ Již Karel IV. stavěl na ideji, že pro hospodářský rozkvět je důležité umění vyhnout se válkám. Jiřík z Poděbrad v blízkosti Prahy formuluje roku 1462 první historický plán světového míru. V Praze působil A. Einstein, na Vltavě bruslil V. I. Lenin, došlo tady k celé řadě objevů etc. V Praze originálního Švejka – coby nejslavnější světový protiválečný román – promýšlel J. Hašek. V Praze protřpěl nesmrtelnou reportáž na oprátce J. Fučík.

⁴⁶ Dodejme, že jméno M. Soukupa nefiguruje v žádném z vydání studie Richta, R. a kol.: *Civilizace na rozcestí: Společenské a lidské souvislosti vědeckotechnické revoluce*. Praha: Svoboda 1966. 256 s. ISBN nemá, resp. II. vydání. Praha: Svoboda 1967. 256 s. ISBN nemá, III. rozšířené vydání. Praha: Svoboda 1969. 412 s. ISBN nemá.

všeho ... Přesněji poskytnout ucelenou kroniku vývoje planety, člověka a lidstva. Úmysl ani ambice nekritizujeme, leč nebohý čtenář se v záplavě informací často ztrácí. Zdaleka nejenom tady.

Oddíl druhý *Proces reprodukce a sebeorganizace zemské civilizace* koncipuje kapitoly 5. *Pojmy civilizace, člověk a intelekt*, 6. *Vznik prvotního člověka*, 7. *Stupně prvotní loveckoběračské kooperativy*, 8. *Revoluce zemědělskochovatelského výrobně směnného systému*. Oddíl toho obsahuje opět hodně (Na běžného čtenáře opět skoro až moc). Míhne se tu etymologie termínu člověk, různá objasnění původu člověka⁴⁷ (se spoustou odkazů a jmen, namátkou Darwina a Marxe), analyzován je termín „kosmická civilizace“, mozek, intelekt aj. Objasnění pojmů (zemská civilizace,⁴⁸ člověk, intelekt) má být prologem ke zkoumání „nejobecnějších zákonitostí reálného vzniku rozumu na Zemi a dlouhodobého procesu sebeorganizace zemské civilizace“ (s. 128 anot. publ.). Soukup (neskromně) předkládá celou řadu teorií, prezentovaných coby teorie vlastní.⁴⁹ Zde např. ohledně vzniku prvotního člověka a prvotní ekonomiky, s důrazem na problematiku strategie rozvoje. Vyzdvihována i následně je sebeorganizace na základě programové pracovní činnosti, včetně významu pracovních kolektivů. Jako první akcelerační stupeň mladého lidstva je označen přechod „od přisvojovací ekonomiky prvotního člověka, kde biomasa není člověkem rozmnožována, k systému „výroba – směna“ materiálních prostředků reprodukce člověka, založeném na principu dělby práce“ (s. 162 anot. publ.). Popisovány jsou revoluce v rozvoji výrobních sil a jejich globální důsledky, rozvoj prvotní směny,⁵⁰ vznik prvotních měst etc. Opomenut nezůstává institut soukromého vlastnictví, zmíněna jsou starověká civilizační centra anebo vynález písma, který „znamenal v jistém smyslu dovršení procesu geneze zemské civilizace“ (s. 182 anot. publ.).

Proces geneze globálního antropoekokomplexu je pojmenování Oddílu třetího. Obsahuje kapitolu 9. *Globální propojení lidstva na protoprůmyslovém stupni rozvoje* (s pasážemi *Antická demokracie, filozofie a věda rozvinutého otrokářského systému* a *Globální propojení lidstva na protoprůmyslovém stupni*),⁵¹ kapitolu 10. *Průmyslová revoluce a kapitalistický systém* a kapitolu 11. *Geneze vědeckotechnické revoluce a jaderně kosmického věku lidstva*. Líčena je otrokářská společenskoekonomická formace a následně rozpad otrokářského imperiálního systému. Opět s mnoha a mnoha informacemi a nejrůznějšími exkurzy. Soukup procesy globalizace nevztahuje až k moderní globalizaci např. v 60. či 80. letech 20. věku, nýbrž nalézá příklady globálního propojení lidstva již daleko dříve.⁵² Text se propracovává k průmyslové revoluci a ke kapitalismu. Neopomíná velké vynálezy, s připomenutím, že způsob lidské existence v mnoha směrech proměnila např. železnice. K počátku 20. století vztahuje kniha vznik systému světové ekonomiky. V kapitalistickém rámci. Brzy však vzniká „sovětská hrozba“ kapitalistické formaci. Za ojedinělé stadium v mnohaetapovém přechodu zemské civilizace od třídních společností ke společnosti beztřídní označuje M. Soukup „stadium geneze vědeckotechnické revoluce a jaderně kosmického věku, kdy se dovršuje éra dětství lidstva, připoutaného k povrchu Země“ (s. 230 anot. publ.). Soukup charakterizuje i dobové stadium globální industrializace a urbanizace. Kapitolu završuje přehledová tabulka rekapitulující vývoj zemské civilizace se specifickými výrobními silami. K roku 1950 váže start vědeckotechnické revoluce, k roku 2000 pak počátky kosmické industrializace. Období od roku 1950 je současně nazváno „přechod k beztřídní optimálně organizované společnosti“ (s. 267 anot. publ.). S Gorbačovem a samorozpuštěním SSSR nepočítal ani M. Soukup ...

Za zmínku stojí, že v knize je používána marxistická terminologie (typu výrobní síly atp.), nicméně uplatňovaná marxistická metodologie je většinou skryta spíše v pozadí. Minimálně v první polovině knihy není

47 „Člověk rodu *Homo* vznikl jako vysoce nepravděpodobný výsledek nahromadění příznivých podmínek geokosmických, fyzikálních, chemických, biologickogenetických a sociokulturních“ (s. 354 anot. publ.).

48 Soukupova kniha operuje s jedinou zemskou civilizací. Na rozdíl např. od konceptu egyptologa M. Bárty, který formuluje sedm obecných zákonů, majících se vyskytovat ve vývoji každé civilizace – srov. Bárta, M.: *Sedm zákonů: Jak civilizace vznikají, dosahují vrcholu a upadají*. Brno: Jota 2021. 312 s. ISBN 978-80-7565-640-7. P.S. Autor anotace si nikdy nepomyslel, že někdy bude volit STAN. Nikdy neříkej nikdy! Ve 2. kole senátních voleb šlo o to, aby si na pašaliku opět nelebedil M. Hilšer. Tudiž volba kandidáta STAN jako menší zlo. Pro ty, kteří si s odporem odplivují – v 1. kole volil autor anotace jinak. Nepřijít k volbám (jakýmkoli) je to nejhorší. Libtardi to moc dobře vědí a disciplinovaně vždycky chodí. Jde jim totiž nejenom o prachy a posty.

49 Prezentované úvahy zajímavé i inspirativní nesporně jsou. Na konečný verdikt ohledně původnosti a originalnosti Soukupem formulovaných a předkládaných desítek teorií si ovšem autor anotace opravdu netroufá. Možná, že Soukupovo dílo je opravdu převratné a těžce stále nedocenené. Nicméně dostupné údaje o M. Soukupovi samotném a jeho pracích se redukují na připomenutí několika knih. S ohlasy spíše zanedbatelnými.

50 Srov. Justoň, Z.: *Ekonomie přírodních národů*. Praha: Dauphin 2012. 600 s. ISBN 978-80-7272-419-2, resp. recenzi in *Marathon*, 115, 2013, roč. 17, č. 2, s. 15-28. ISSN 1211-8591.

51 Subkapitola 9.2, nese až na jediné slovo shodný název s pojmenováním celé kapitoly.

52 Srov. čtenářsky též velmi problematičtě uchovitelný text encyklopedického charakteru *Dlouhé K-vlny (historie zkoumání, vývoj, výhledy) a rozpory soudobé globalizace. Díl I. O cyklech a dlouhých vlnách. Díl II. O globalizaci a dlouhých vlnách. 3. aktualizované vydání*. Praha: Fórum společenských věd Klubu společenských věd, ročník 2016 (IV.). 875 s. ISSN 2336-7679. Autor anotace se zde také pokusil o sepsání prakticky všeho, co o tématu věděl a nalezl. Výsledek? Číst se monografie fakticky nedá. Snad zalistovat a inspirovat se odkazy ...

neustále okázale zdůrazňována a povinně jásavě opěvována jako v drtivé většině společenských prací této doby. I „*svaté trojice*“ Marxe, Engelse & Lenina je tu méně nežli by se dalo vzhledem k roku vydání 1984 očekávat. Dělnická třída coby hegemon revolučního procesu se tady jen mihne coby světová dělnická třída. Taktéž dobově vyžadovaná kritika buržoazní „*pa*“ vědy je často spíše charakteru mírnějšího a vesměs i krotějšího. Zda je uvedené dobře anebo špatně, nechť si p.t. čtenář laskavě rozhodne sám.

Finální Oddíl čtvrtý *Nutný program rozvoje civilizace* sestává z kapitol 12. *Struktura strategie rozvoje lidstva*, 13. *Vznik procesu eskalace jaderného zbrojení*, 14. *Akční centrum a dynamika militarizace globálního rozvoje*, 15. *Strategie stabilizace globálního míru a bezpečnosti*, 16. *Likvidace zaostalosti rozvojových zemí a globální kooperace*, 17. *Strategie zabezpečení lidstva intenzivními materiálními zdroji* a 18. *Strategie stabilizace fungování biosféry a uchování rozmanitosti genofondu*. Soukup formuluje strategický program lidstva na stupni jaderně kosmického věku ve smyslu jeho integrace a revolučního přechodu „*k novému typu struktury a fungování sociální organizace s vysokým sebeorganizujícím potenciálem, dostatečně vysokým k regulování celého globálního komplexu*“ (s. 268 anot. publ.). Za jádro dlouhodobé strategie rozvoje zemské civilizace je označena „*strategie socialistické organizace lidstva*“ (dtto). Analyzován je systém socialistické integrace zemí RVHP s vizí budoucího systému globální socialistické kooperace. Podmíněně humanistickou a vědecky podloženou strategií mírové demokratické globální kooperace, se systémem formulovaných cílů a podcílů. Ve světle eskalace zbrojení a militarizace rozvoje je rozebírán komplexní program stabilizace globálního míru a přechodu k odzbrojení ve smyslu klíčového programu současné strategie globálního rozvoje, „*jemuž je třeba podřídit všechny ostatní programy ...*“ (s. 330 anot. publ.).⁵³ Vytýčovány jsou i další globální úkoly lidstva (pozvednutí úrovně rozvojových zemí, dlouhodobý globální program výživy, zabezpečení nejenom materiálních zdrojů rozvoje člověka, ale i možnost realizace potřeby humanistickovědeckých znalostí aj.).

Po strategii odvrácení jaderné raketové války za druhou centrální a „*doslova existenční*“ globální strategii označuje M. Soukup strategii stabilizace fungování biosféry.⁵⁴ Za základní nebezpečí pro destrukci biosféry považuje „*vývoj systému „energie – klima“*“ (s. 344 anot. publ.). I v této oblasti se má ukazovat „*pravdivost základní teze vědeckého socialismu, že lidstvo by mohlo své základní problémy vyřešit, ale že tomu brání kapitál*“ (s. 347 anot. publ.)

Jedná se o – v obecných rysech načrtnutý – projekt, resp. vizi socialistické globalizace v opozici ke globalizaci neoliberalní, která postupně začala dominovat. K ani byt' jen částečnému naplnění vize socialistické však nedošlo. Svět se vrátil zpět ke kapitalismu, který si dnes nebezpečně feudalizuje.⁵⁵ To je ale již jiný příběh. Otevřenou otázkou zůstává, co ze Soukupem naznačeného by šlo použít, kdyby se v budoucnosti otevřelo „*okno příležitosti*“ . Autor anotace se obává, že mnoho nikoli. Podmínky se dramaticky změnily a vývoj se ubíral jiným směrem nežli předpokládali globalizátoři nejenom socialističtí, ale i kapitalističtí. Naplnily se predikce teoretiků konvergence, ovšem opačně. Vznikl nebezpečný hybrid, který si z kapitalismu a socialismu nevzal to nejlepší, jak bylo predikováno, nýbrž spíše to nejhorší.

Co však platí dnes ještě možná naléhavěji nežli v 80. letech 20. věku je otázka zachování míru. Světové sebezáchovné hnutí je v současnosti totiž výrazně slabší než tehdy. „*Chcimíry*“ těžce válčují vyšinití „*chciválkové*“ v sebevražedném blouznění o možném triumfu v jaderné konfrontaci. Mezi největší válečné štváče patří nová tzv. levice, resp. liberální pokrokaři. Poslední odstavec *Závěru* si varovnou platnost zachovává: „*Teprve až dojde k takovému zvýšení potenciálu světového sebezáchovného hnutí, že dokáže prolomit antiinformační clonu a rozbit epicentrum ultramilitarismu v Bílém domě a znemožnit připravované „jaderné zničení komunistického centra osvobodeneckého hnutí“ a současně s tím i podmínky umožňující existenci Homo sapiens sapiens, teprve až člověk dosáhne předstupně říše svobody, stabilní globální demokratické kooperace, teprve pak mu bude dána nová příležitost k zabezpečení stabilizace fungování této naší společně a křehké planety Země. Teprve pak se nebudeme nuceni pouze utěšovat vědomím, že v případě zániku této civilizace vzniknou podobné systémy na některých jiných tělesech Galaxie a Metagalaxie*“ (s. 360 anot. publ.).⁵⁶

Touto anotací si její autor odškrťává předposlední čárku dávného závazku, kdy vlastně již od dob studií pociťoval myšlenkovou potřebu vypořádat se s několika tuzemskými díly. Jedním ze splacených dluhů byla

⁵³ „*Lidstvo musí vyřešit dosud nejsložitější globální úkol – odvrátit jadernou katastrofu a zachránit před zkázou svůj kosmický dům, protože v dohledné budoucnosti lepší dům ve Sluneční soustavě nebude možno vytvořit*“ (s. 359 anot. publ.).

⁵⁴ Pasáže o biosféře jsou vesměs zpracovány střizlivě a vcelku snad i realisticky. K dystopickému snění Soukup sklouzává až v samém závěru: „*Realizace globálního úkolu stabilizovat fungování biosféry umožní člověku vyřešit i další dnes zdánlivě utopický úkol vytvářet v budoucnosti novou, účinněji fungující biosféru, která bude daleko stabilnější základnou pro uspokojení potřeb budoucích generací zemské civilizace*“ (s. 354 anot. publ.).

⁵⁵ Na prahu kosmické etapy industrializace má být – podle M. Soukupa – dokončen přerod kapitalismu (založeného na maximalizaci zisku) ze systému kdysi pokrokového a později parazitního imperialismu na systém „*antropocidního imperialismu*“. Což vývoj potvrzuje, přičemž parazitismus globálního kapitalismu roste a roste.

⁵⁶ Strategickou podmínkou přežití lidstva a následného přejítí k ucelenému hospodářskému systému „*Země – okolozemní kosmický prostor*“ má být „*včasně dovršení revolučního zformování globálního socialistického systému*“ (s. 360 anot. publ.) s kolektivním vlastnictvím univerzálních výrobních zdrojů.

richtovská *Civilizace na rozcestí*, které věnoval několik let. K Richtovi nemá, co dodat.⁵⁷ Dále B. Bolzano a jeho utopie. Utopii samotnou a Bolzana coby společenského reformátora snad komplexněji uchopil,⁵⁸ ale plně proniknout do Bolzanova odkazu náboženského, matematického, filozofického aj. zůstává otevřenou výzvou, která je ovšem značně nad jeho síly. Dluh k Bolzanovi tak alespoň částečně splácí pokusem o pomoc při udržování Bolzanova hrobu, včetně instalace vysvětlující tabulky. Zatím bez valnějších výsledků. Co zbývá? Poslední starou čárku představuje práce, která také stojí za promyšlení: Purš, J.: *Průmyslová revoluce: Vývoj pojmu a koncepce*. Praha: Academia 1973. 734 s. ISBN nemá. Nově na seznam přibyla kandidátská disertace, která nezestárla – Toms, M.: *Základní problémy komparativní ekonomické teorie*. Praha: EÚ ČSAV 1968. 300 s. ISBN nemá.

P.S. Text *Poslední spočinutí Bernarda Bolzana* byl v září 24 nabídnut *Naší Pravdě*:

Pražský rodák a Čech, který během života Čechy nikdy neopustil, ThDr. Bernard Bolzano (1781 – 1848) nebyl jen matematikem a logikem evropského formátu, teologem, filozofem, učitelem a vychovatelem, nýbrž také kritickým sociálním myslitelem a reformátorem. Bolzano si přál být pochován na Českomoravské vysočině, odpočívá však na Olšanských hřbitovech.

B. Bolzano přichází na svět 5. 10. 1781 v 6:30. V prosinci 1848 se nachladl. Vyčerpaný a nemocný umírá v pondělí 18. 12. 1848 v Praze na ochrnutí plic, v domě svého bratra U čtyř kamenných sloupů v Celetné ulici. Díky přesným záznamům Bolzanova otce, resp. Bolzanova lékaře lze – se zohledněním přestupných roků – spočítat, že jeho plodný život trval přibližně 593 200,58 hodin, resp. 35 592 035 minut. Bolzanova pohřbu ve čtvrtek 21. 12. 1848 se účastnilo mnoho lidí, včetně studentů. Byl považován za ideálního kněze a pedagoga, který byl nespravedlivě pronásledovaný církví a perzekuovaný rakouskými úřady za pokrokové názory. Dodnes si Bolzano udržuje pověst „mučedníka za dobrou věc“.

Bolzanovo jméno figuruje pod okny pražského Národního muzea. Mezi dvaasedmdesáti jmény osobností české historie, která jsou zlatým písmem napsána jeho pod okny. Jedná se nejen o Čechy, nýbrž i o vládce či vědce působící v českých zemích a na území Slovenska. Přičemž však Národní muzeum dlouho do svého Panteonu neumístilo Bolzanovu bystu, odlitou v bronzu pro tuto síň slávy již na přelomu 19. a 20. století. Bolzanova bysta byla do Panteonu Národního muzea umístěna až v rámci reorganizace sochařské výzdoby roku 2018.

Pohřben Bolzano je na pražských Olšanských hřbitovech. Původně do prostého rodinného hrobu, pod jednoduchý železný kříž, doplněný mramorovou deskou s latinskými slovy. V roce 1860 byly ostatky přeneseny do společné hrobky, kterou pro něho a jeho žáka a přítele Františka Schneidra dal zbudovat František Šebek. Schneider byl pohřben roku 1858 napravo od Bolzana. Architekt Šebek vyjádřil vděk svým oblíbeným učitelům Bolzanovi a Schneidrovi. Společná hrobka je umístěna v těsné blízkosti hrobů původních. Kamenný náhrobek ve stylu neogotiky ozdobil sochař Josef Effenberger pískovcovým krucifixem. Do nové hrobky byli později pohřbeni ještě další dva muži, prof. Josef Šauer z Augenburgu (1917), ctitel Bolzanova učení, a Jan Schneider (1939), prasynovec F. Schneidra, vrchní policejní ředitel. Místo se nalézá na III. hřbitově, těsně u zídky mezi II. a III. hřbitovem. V roce 1980 bylo při exhumaci zjištěno, že se zde nacházejí ostatky dalších jedenácti členů rodiny Bolzanů, které byly převezeny ze zrušeného hřbitova u kostela Panny Marie Na Louži. Tento kostel stál na Starém Městě na rohu dnešní Husovy ulice a Mariánského náměstí. V průběhu josefínských reforem byl spolu s přilehlým hřbitovem zrušen a v roce 1791 zbořen.

Ohledně přesné polohy posledního spočinutí Bolzana bývá někdy uváděno oddělení 9, hrob č. 107. Podle aktuálního označení hřbitovních částí se však nejedná o oddělení 9, nýbrž 10. Původní mramorové náhrobní desky Bolzana a Schneidra jsou zasazeny přímo do hřbitovní zídky. Vzájemně se podobají – na černém pozadí stojí zlatými literami životopisné údaje. U Bolzana je latinsky uvedeno: *Dr. BERNARDUS BOLZANO PRESBYTER ECCLES RELIGIONIS DOCTRINAE IN UNIVERSITATE PRAGEN A PROFESSOR C.R: PLURIMIS FLEBILIS OBIIT DIE XVIII. DECEMBRIS ANNO MDCCCXLVIII. AETATIS SVAE LXVII. DILECTUS DEO ET HOMINIBUS CUJUS MEMORIA IN BENEDICTIONE EST. ECCLI. XLV.* Volně přeloženo: „*Dr. Bernardus Bolzano, kněz církve, profesor nauky náboženství na pražské univerzitě. Zemřel s mnoha slzami dne 18. prosince roku 1848. Věk 67, milovaný bohem i lidmi, jeho památka zůstává požehnaná*“. Se závěrečným odkazem na verš knihy Starého zákona Ecclesiasticus 45:1: „*Dilectus Deo et hominibus Moyses, cujus memoria in benedictione est*“ („*Mojžíš, milovaný Bohem i lidmi, jehož památka je požehnaná*“).

Schneidrovy údaje jsou vytesány německy: „*FRANZ SCHNEIDER Weltpriester und Direktor der k. k. deutschen Oberrealschule. 30 Jahre hindurch Religionslehrer zuerst am k. ständ. techn. Institute, dann auch an der k. k. deutschen Oberrealschule. Er starb Vielen zu früh am 16. März im 63 Lebensjahre. Sein Wunsch und eifrig Sterben war auf Erden, dass Alle besser, weißer, lebensfroher werden*“. Volně přeloženo: „*František Schneider. Světský kněz a ředitel německé střední školy. 30 roků učitel náboženství, nejprve na permanentním techn. ústavu, pak také na německé střední škole. Zemřel příliš brzy 16. března ve věku 63 let. Jeho dychtivým přáním na zemi i ve*

57 *Nové čtení Radovana Richty. S předmlouvou R. Valenčíka. 1. elektronické vydání (pdf), resp. 2. doplněné a upravené vydání.* Praha: Institut české levice 2024. 600 s. ISBN 978-80-908974-0-3 (pdf).

58 *Utopický vizionář Bernard Bolzano. S předmlouvou L. Perného. 1. elektronické vydání (pdf), resp. 2. rozšířené a doplněné vydání.* Praha: Institut české levice 2022. 444 s. ISBN 978-80-11-02303-4 (pdf).

smrti bylo, aby se každý stal lepším, čistším a šťastnějším“. Autorem nápisu má být bolzanovec František Náhlovský, posléze také v blízkosti pohřbený.

Procházka Olšanskými hřbitovy zůstává mystickým zážitkem. Pocit zmaru a zkázy díky tisícům mrtvých však převyšuje rozhořčení nad zjevnou neúctou k zesnulým předkům, cynicky demonstrovanou všudepřítomným vandalismem. Mnoho náhrobků je poničeno. Některá místa připomínají kombinaci skládky a džungle a jsou neprůchodná. Bolzanův hrob byl restaurován v roce 2011, k dalším úpravám dochází roku 2019. Dnes působí hrobka relativně udržovaně, přičemž zarostlá břechťanem obvykle zůstává pouze spodní část. Na rozdíl od hrubě zanedbaných, a stěží identifikovatelných, hrobů v sousedství (včetně rodiny Náhlovských), s nečitelnými nápisy a mnohdy zarostlými břechťanem kompletně. Pravý roh mramorové desky F. Schneidra ve zdi zůstává léta odlomený a je položený vedle. Překvapivě před místem posledního spočinutí obou kněží ale stále není umístěna žádná vysvětlující tabulka. Jako je tomu u řady hrobů jiných, a to s osobami mnohem méně významnými. Bolzanův hrob se ani nenalézá v oficiálních seznamech hrobů určených k adopci. Dodnes nedocenenému Bolzanovi zůstáváme dlužni i ohledně důstojnosti místa jeho odpočinku.

Kněz Bolzano si přítom toužebně přál spočinout vedle své „mateřské přítelkyně“ Anny v Těchobuzi. Uzavřel s jejím manželem neobvyklou úmluvu. Ten, kdo zemře dříve, má právo na místo po jejím boku, druhý pak má být pochován na nejbližším volném místě. Bolzano umírá první, avšak jeho bratr a snad i přátelé nevzali na poslední přání ohled. Báli se pomluv. Pokrokový josefinista Josef Hoffmann byl majitelem panství, sklářským podnikatelem a mecenášem. Náležel k nejbližšímu kruhu Bolzana. V období od poloviny 20. let do 40. let 19. století získává Bolzano na velkostatku Hoffmannových, na Pacovsku, ve vesnici Těchobuz, takřka rodinné zázemí. Bolzano přes léto s rodinou Hoffmannových pobýval na venkově, kde těžil ze zdravého životního prostředí. Zimu trávil u bratra, který převzal otcovský obchod, v Praze. Denně přítom docházel k Hoffmannovým, kteří přes zimu také přebývali v Praze.

Bolzano byl povolán ke smrtelné posteli dcery Hoffmannových Karolíny v roce 1823 a stává se utěšitelem její matky. Anna Hoffmannová, rozená Janotíková z Adlersteinu byla až do své smrti roku 1842 Bolzanovou oddanou spolupracovnicí, která žárlivě bděla nad jeho zdravím a měla mu i opakovaně zachránit život. Byla první čtenářkou jeho prací, ošetřovatelkou v nemoci a důvěrníci, ke které Bolzano osudově přilnul. Bolzano na Hoffmannové nesmírně lpěl a následně se všemožně snažil přispět k jejímu léčení, když se u ní objevilo závažné onemocnění. Ze smrti Anny se nikdy nevzpamatoval. V Těchobuzi Bolzano iniciuje vznik české školy, pomáhá zemědělcům, navrhuje zřídit agrární družstvo, družstevní sypky i družstevní svépomocnou záložnu. O Bolzanovi zde koluje i řada pozoruhodných legend.

Díky pojednání *O nejlepším státě*, které odmítá za života zveřejnit, se B. Bolzano stává nejznámějším českým utopistou. Spis zůstává první původní, a dodnes i jedinou, ucelenou a systematickou českou utopií. Která nespočívá na fundamentech pouze naivně fantazijních, nýbrž je vědeckým pojednáním s klíčovou rolí hospodářských aspektů v čele s kategorií vlastnictví. S dílem Bolzana, jeho osudy i s různorodými bolzanisty (v čele s F. M. Klácelem) seznamuje monografie volně dostupná v e-podobě na www stránkách Institutu české levice.

Bonus (1): V rámci průtokové četby, udoláno třetí pokračování klasické edice *10 románů o zločinu*. Sjöwallová, M., Wahlö, P.: *Muž na balkoně*. Praha: KMa 2007. 176 s. ISBN 978-80-7309-514-7. Díl z roku 1967 je nadprůměrný. Nenudí, odsypá. Neobtěžuje ani přemírou liberálně-sluníčkářských sraček. Leč ani tady si autoři neodpustí kritiku, že švédská policie chodí ozbrojena. Kdyby byla neozbrojená, tak by míra násilnosti a kriminality určitě poklesla. Svatá prostoto! Nejnebezpečnější je, že libtardi absurdním hovadinám opravdu skálopevně věří. Příkladem je i současné Německo. Chystá zpřísnění zákazu nožů. Což prý odstraní útoky. Namísto, aby řešili ty, co nejenom noži páchají zlo. Ty, které si sami pozvali. Německo neničí nože, nýbrž zpackaná migrace. Problém migrace přítom „řeší“ ti, co jej způsobili. Zpět k detektivce. Příznačné je, že lapený vrahoun malých děvčátek byl po celý život na štědrých dávkách. Proč? Inu, podle švédských lékařů trpěl chronickým odporem k práci. Nebyl fyzicky nijak postižený ani duševně chorý. Ani intelekt neměl nikterak nízký. Byl jenom líný jako veš. Což není nemoc a v normální společnosti se neléčí štědrymi dávkami. Pokrokáři přítom stále fanatičtěji prosazují „právo“ na základní nepodmíněný příjem. Za nicnedělání. Což by umírající západní společnosti destruovalo ještě fatálněji. Nakonec, o to přece liberálnímu moru jde (Bohužel jsme do tohoto zavlečení až po uši i my). Přelouskáno také pokračování čtvrté. Sjöwallová, M., Wahlö, P.: *Noční autobus*. Praha: KMa 2008. 250 s. ISBN 978-80-7309-542-0. Ještě čtivější. Přežitelné ještě snad i jsou adorace pacifistických demonstrantů proti vietnamské válce (Hipízácká vyfetla & další bytostná netáhla). Originál sepsán LP 1968. Zbylé díly do kompletní desítky ponecháváme na léto příští. Švédsko je pro letošek až dost.

Bonus (2): Koncem vagací, během srpna, sjíždíme druhou rundu fantasy seriálu *Rok draka*. Bez valnějšího nadšení. Spíše z povinnosti nežli z opravdového zájmu. Pořád vadí moc postav s bílými vlasy – hlavně staré báby od sebe nelze rozeznat (Naštěstí jich ubývá). Přibylo však pestrosti ras a všelijakých mišenců. Ještě aby ústřední hrdinky změnilu sexuální orientaci či identitu ... A je to tu! Koncem šesté epizody Rhaenyra Targaryenová v sobě objevuje lesbu. Nechá si Alicent Hightowerová přišít pindíka, aby to bylo výchovně woke pokrokářské? Kritiky na druhou sérii bývají vesměs lepší nežli na úvodní. Těžkopádnost oproti *Hře o trůny* ovšem přetrvává. Druhá série má přinášet více akce (ovšem jak kdy, v některých dílech se toho opravdu moc neděje), více krve (včetně Sofiiiny volby hned na začátku) a draci konečně i zatančili. Dráčků (přesněji dračic – samičky dominují a převládají) je

škoda, zdegenerovaných Targaryenů nikoli. Opět totiž není komu fandit. Všichni se neustále berou smrtelně vážně, Daemon čím dál otravněji halucinuje (příčemž zahlédne i budoucnost, včetně Daenerys a chodců) a nakonec se ubožácky poníží. Hlavní, ale i vedlejší postavy jsou proradní zmr.. a intrikánské zamindrákované čubky. V první sérii tyto byly alespoň mladé. Ve *Hře o trůny* zůstávala fešná záporačka Cersei Lannisterová pořád sexy kočkou, tady Rhaenyra připomíná stoletého Děrsu Uzalu (Knižní přezdívka Magor s ceckama je na místě). Ztahaná Alicent neodkládá trpitelský výraz zneuznané chuděrky-světice, která je v rozkroku přitom veselá až hanba. V knihách je líčena, že čím je starší, tím má být půvabnější – na rozdíl od sokyně-nevlastní sestry Rhaenyry, která má být zapšklou, zlou, nenávislnou a tlustou ropuchou. Daenerys byla divoký psychopat, Rhaenyra je racionální zrůda. Skutečný chlap zoufale chybí i v této sérii. Nicméně Rhaenyru pochvalme za efektní konkurzy na řidiče draků, které patřily k tomu vůbec nejlepšímu. Alicent zase překvapila lesním čundrem s rybníkovým splýváním. Epické dračí finále absentuje. Vlastně finále jakékoli. Závěr není jalový, on se prostě nekoná. O třetí řadě není pochyb. Mohla by už stačit. V roce 2025 k tomu má ještě propuknout premiéra šestidílné série *Rytíř sedmi království*. Dějově po *Rodu draka* a před *Hrou o trůny*.

4. Velké drobnosti

Z hospodské historie ekonomických Pátečníků

Jezevec

Odstartujeme názvem. Není originální a vlastně ani přesný. Coby Pátečníci bývá označována prvorepubliková skupina kolem Karla Čapka. Cca od poloviny 20. let se v pátek odpoledne scházivali u Čapků na Vinohradech osobnosti kulturní, vědecké i politické. Idea pátečních setkání inspiruje mnohé pozdější kluby. Naši Pátečníci ekonomičtí se rekrutují od počátku 90. let minulého století. Spojuje je osoba autora těchto řádků a jeho alma mater na pražském Žižkově. Nicméně nikoli úplně všichni účastníci pravidelných i nepravidelných nesčetných seancí na této instituci studovali nebo působili pedagogicky, vědecky atp. Drtivá většina však ano. A to dlouhá léta, přičemž v řadě případů jde o opravdové legendy, kterými se stávají již za svého života. Nikoli všichni byli či jsou ekonomy v nejšířším smyslu. Vedle politekonomů figurují filozofové, logici, matematici, historici, personalisté, vědečtí komunisté více či méně transformovaní na politology, sociology, technici, chemici, prognostici anebo politikové.

Nesedí úplně ani pátek. Jeden z Velkých učitelů Jezevce VI No obvykle v pátek odjížděl na jihočeskou chalupu v P. Takže se kalilo pondělí až čtvrtek. Častým dnem tahů bylo úterý. Tudiž v 90. letech šlo ponejvíce o Úterníky. Oblíbeným dnem pěších pochodů ze Suchdola do Roztok (hlavně ke Zvířátkům) býval i čtvrtek. Páteční tradice se začíná odvíjet od konce první dekády 21. věku a je spojena se Žižkaperkem – s kultovním undergroundem U Vyndanejch a později s neméně kultovní Pivnicí U Sadu. Kde se scházíváme dodnes. Tedy zbývající torzo.

Na konstituování tvrdého jádra budoucích Pátečníků se těžce podepisuje hospoda U Bulhara, příhodně zvaná pátá fakulta. Ještě před převrácením, v době studií Jezevce, kdy navazoval s učiteli neformální vazby. Bulhar byl legendou a jeho legendami namátkou AT či JIB. Oba poté náleželi k širšímu okruhu Pátečníků. Z Bulhara se rychle po roce 1989 stává bankovní dům. Škoda. Později částečně jeho roli přejímá, téměř ve stejných místech (jen na protější straně ulice) úzký restaurant přilepený na zeď Hlavního nádraží a dále osvěžovny na samotné alma mater. Zejména u zadního-učitelského salónku starého bufetu v NB je opět na místě použít slůvko legendární. Obsluhovala veselá D či méně veselá Mobby Dick, k zastížení tady vždy býval MP a AL, též kovaný Pátečník. Veselé historky jsou spojeny také s barem v RB, ze kterého se stala šatna a především s protějším Akademickým klubem. Taktéž již bývalým. Pamětníci pamatují ... Někteří z Pátečníků byli štamgasty kultovní sauny v SB. Opět sféra legend. Dalším sociálním tmelem a současně i houbou, nasávající Pátečníky, se stal Klub ekonomů.⁵⁹ S diskuzemi, které končily v Bredovském dvoře anebo ve Slovanském domě.

Kdy to začalo? Divoké devadesátky, o kterých platí, že: „*Kdo si je pamatuje, ten je neprožil*“. Jezevec potvrzuje, mlžný opar zahluje úsek jaro 89 – léto 99. Studijní pobyt v SSSR ve stylu carských důstojníků i mužiků (prohibici navzdory), měsíc u prvosledové posádky v Lounech, neklid ve vzduchu, listopad. Jako mezníky počáteční a jindřichohradecká anabáze (trochu tragikomedie jako ze Švejka), včetně několikaměsíčního léčení nohy, coby mezník koncový.

Kde to začalo? Kde jsme se začali scházet pravidelněji? Na Maxe. Maxu znal Jezevec coby suchdolák. Na suchdolskou ZDŠ M. Alše pyšný hrdě zůstává. Maxou je míněn roztocký **Hotel s výletní restaurací Maxmiliánka**. Maxa prožila nejlepší léta ještě před válkou a byla omšelá. Privatizace a konkrétní vlastník ji dorazily docela. Leč pár roků fungovala a sedělo se tam tuze fajn. Na což vzpomíná i pí. R, která nás ráda obsluhovala. Tehdy její úplně první štace (Dnes spolušefuje vyhlášenou restaurací v Úhohlíčkách. Doporučujeme). Noví vlastníci, svěští a Maxa trestuhodně upadá a brzy částečně padá i celá budova. Chvilí zkusíme využívat protějščí Kolibu. Opravdu jen chvíli, neboť ji jakási mafie zapaluje. Shořela docela. S Roztokami máme utrum. Vypadalo to, že definitivně a navždy. O famózním Únětickém pivovaru se nám tehdy ani nesnilo. Leč o pár roků později fyzicky zdatnější a v prostoru orientovaní Pátečníci⁶⁰ se do Roztok, na dohled Maxy, navracejí. Do zahradní provozovny U **Zvířátek**. Připomínající útulnou zastrčenou horskou rodinnou hospůdku. Okolí se ovšem hrůzně rozrůstá, přibývá prudící náplavy a útulnost Zvířátek pozvolna mizí. S pravidelnými návštěvami končíme ještě před kovidem, na čemž se podepisuje i rostoucí věk Pátečníků, postupující lenost a odchod benjamínka PM z Prahy. Samotná Zvířátka končí po prázdninách 2024. Pěší pochody ze Suchdola do Roztok po několika trasách, včetně návratů ale navždy patří do zlatého fondu Pátečníků. Dodejme, že v Roztokách současných vaří Pivovar Perron.

⁵⁹ Na Klub ekonomů (1990-2008) vzpomíná medailonek Ohlédnutí za Klubem ekonomů. *Alternativy (časopis CSTS)*, prosinec 2017, roč. 1, č. 2, s. 95-111. ISSN nemá. Dostupné z <https://www.kscm.cz/ke-stazeni-a-sdileni/>.

⁶⁰ Mnozí z Pátečníků se v devadesátkách účastnili pobytů v Jizerských horách. Organizovaných Jezevcem anebo básníkem slánských dolů JS. Za vzpomínku stojí dávno neexistující útulná hospůdka U Krbu či stále fungující osvěžovna U Tonička v Horním Maxově. Také Chata Bramberk před rekonstrukcí, Penzion Na Vyhlídce atp.

Roztocká Maxa skončila a pravidelní Pátečníci nalézají azyl v restauraci **Pod Loubím**. U dejvického Kulatáku. Leč tamější tzv. plzeň se za nějaký čas stala nepoživatelnou. Obzvláště pro fajnové šmekry, kteří si s gusem vychutnávali malostranskou hospodu **U Hrocha**. Kam ovšem chodilo Pátečníků pouze pár. Z naprosto jednoduchého důvodu. Pořád bylo plno. Co plno, festovně narváno. Rezervačky skoro nemožné a pro více lidí vyloučeny naprosto. Většinou jsme byli se Šedým vlkem moc a moc rádi, když jsme si trpělivým stáním-čekáním vybojovali protekční flek na okně. Ovšem, stálo to za to. Nejlepší Plzeň v Praze. Hroch je malý, takže nutno něco většího. Na několik let se základnou Pátečníků stává dejvická **Originál Budvarka**. Vydřeli jsme tam docela dlouho a přetrpěli třeba i vysloužilého prezidenta, který si z blízké Dělostřelecké odbíhal na tataráček (Dáša nevařila). Jídelní list se v Budvarce ale měnil k horšímu (samé ichtilní saláty, suché panenky, prázdné kuřecí pro dámičky) a především se dramaticky horšilo pivo. Vyhlášený kroužkovaný Budvar (tehdy jediný v Praze) se mnohdy nedal pozít ani s největším sebezapřením. Jiné Budvary také ne – byly to zle nedobré časy gambrinusoidního Pardála. Nutno zvednout kotvy z Prahy 6. Spravedlivé je upřesnit, že v době postkovidové je nově zrekonstruovanou dejvickou Originál Budvarku opět radost navštívit. Září kuchyně i pivko. Kroužek božský, B33 ještě o level výše.

Na Žižkaperk je však cesta dlouhá. Nejzásadnější zastávkou-mezistanicí se počátkem 21. století stává Letná. Restaurace **Svijanský Rytíř**. V té době byly Svijany na vstupu a přitom ještě ne tak velké, aby se to negativně odráželo v kvalitě. K Pátečníkům se přiřazuje čtyřnohý člen Bertík.⁶¹ Nejčastěji ulehával právě tady, též v Bredovském dvoře a poté již v osvěžovných žižkovských. Vedle hlavní základny Pátečníků obvykle existovala místa záložní či pobožní. Kam se, více či méně ilegálně, uchýloval hardcore. Jmenovat nutno restauraci **U Pešků**.

Na Pavláku. Jednou, resp. dvakrát se nuceně stěhovala. Bohatýrsky jsme tam s VINem zvládali celé kachny, zapíjené Plzní a dryjákem fernetového typu jménem Alva. Peškovi skončili na Míraku, v ÚKDŽ. Na chvíli se tehdy dokonce stali naší základnou domovskou, leč brzy i tam opět nastávají komplikace a problémy. Po otevření pobočky alma mater na Jižním Městě jsme po jistý čas opakovaně zasedávali v kunratické restauraci **U Bezuchů**. Občas ve značně pestré sestavě. Dále se nám vybavuje restaurace **U Dragouna**. Na Pohořelci. Kam napochodovala vybraná část Pátečníků a to pouze a jen o vánočních Svátcích. Na svíčkovou. Hezký zvyk. Plánované akce Pátečníků se obvykle uskutečňovaly bez fraucimoru (Což byl oblíbený výraz Pátečníka MH). Výjimku reprezentovala U Dragouna LV. LV se účastnila taktéž utajených rituálů ve **Strahovském pivovaru sv. Norberta**. Dlouholetou čestnou výjimkou disponuje KJ – choť kmenového Pátečníka PJ. KJ je notoricky známá především v lokálech žižkovských.

Souběžně s jinými lokály jsme léta zasedali v **Bredovském dvoře** v centru, vedle „baráku“. Vzpomenout nutno na kmenového Pátečníka-pábitele MK, který mohl být bez přehánění zván polyhistorem a i v Bredáku nás soustavně vzdělával, opravoval a stále poučoval. Bredák míval Plzeň vyhlášenou (a vždy příkladně podchlazenou – což platí pořád) a vytuněné bylo i koleno na malém rožni. Vedle Pátečníků si na něm pochutnával JP ještě dříve nežli se stal ministrem a premiérem. Opomenut nesmí zůstat **Slovanský dům** před svou přestavbou. Po projití průchodem (napravo vchod do Dělohy, vlevo okénko s buřty, báječně připálenými) se ocitáme na rozlehlé zahradě. Vpravo se nacházela poměrně malá pivnice, včetně venkovního atria. Děloha byl maličký noční bar & divoká oáza a základna pro lehčí děvy různých barev pleti. Občas tam silnější jedinci z Pátečníků zapadli po zavření pivnice. Do říše legend vstoupila namátkou příhoda, kdy se VINO úspěšně vydával za ministra PT a Jezevec s MH za jeho ochranku. O ministra se strhla bitka lehkých žen, kterou prohrála hluchoněmá krasavice. Tuto znakovou řeč utěšoval Pátečník ON, což se hrubě nelíbilo starému kamarádovi tatíka Jezevce – malíři ZZ, který byl do hluchoněmé platonicky zamilován. Drama hodné Shakespeara ...

Pátečníci párkrát nakoukli taktéž do restaurace **U Houbaře**, naproti Veletržnímu paláci. Jde o provozovnu dlouhé dekády oblíbenou starou gardou Ekonomů (s velkým E), včetně dalšího z Velkých učitelů Jezevce MM (kterého si považujeme za opravdovou čest řadit k širšímu okruhu Pátečníků). Ke kulatinám MM Pátečníci uspořádali sezení v plzeňce **U Jagušky** Na Palmovce. Jaguška sice obvykle ujde, ale večer tam bývá veliký hluk. Převeliký. Zmínit pro úplnost lze pankráckou hospodu **U Klokočníka**. S pivem kácovským. Jakoby vesnický lokál s duší, přičemž navštěvován byl ale jen malou částí Pátečníků. Ve druhé polovině první dekády 21. věku začíná hledání základny na Praze 3. Chvilí ještě zasedáváme na Praze 2. U Pešků a spíše provizorně v restauraci **Hrom do Police**. S pivkem z Poličky. Řady Pátečníků ovšem řidnou, postupující věk a bujarý život se podepisují na dalších a početnější opulentní seance jako bývaly v Budvarce, Bredáku anebo ve Svijanech na Letné pomalu, leč jistě končí. Oživme vzpomínku na VB, též i tanečnicka-gigola pro starší a pokročilé a placeného šachisty. Bydlel u kasina a měl geniální plán na výhru v ruletě. Pravidelně v den výplaty penze ovšem tuto celou prohrál. Nakonec zastavil i zuby a vstával až večer, aby ušetřil za snídani i oběd.

Zbytky Pátečníků se uchylují na Žižkaperk. Důvod je prozaický. Lokace alma mater a hlavně tu sídlí organizátor Jezevec. Který je čím dál lenivější opouštět noru a její nejbližší okolí. Ještě v devadesátkách jsme pořádali pravidelné oslavy narozenin MK v restauraci-vinárně **Romana** u Riegrových sadů, která se již dávno

⁶¹ Welsh corgi pembroke Albert ze Sokolovce představený blíže in Bertík & Jezevec: *Bertíkova pivní kuchařka aneb recepty s pivkem na každý den Venuše*. Praha: Institut české levice 2024. 200 s. ISBN 978-80-908974-5-8 (pdf). Volně dostupné na <http://library.institutcl.cz/Bertikovapivnikucharka.pdf>.

proměnila. Občas jsme se v různých sestavách scházivali v Restauraci **Sklep** proti Viktorce. V jisté době jsme měli v oblíbené slováckou ambasádu na Žižkaperku. Instrukce původně manželů Králových **Království**. Moravské speciality, excelentní slivovička, pivo z Černé Hory, akce (Vánoce v létě, degustace etc.). Atmosféra rodinná, podnik politicky velmi angažovaný, hojně navštěvovaný tvářemi známými z divadla, filmu i televize. Postupně genius loci mizí, mění se otevřenost i charakter restaurace, dochází ke změnám osobním i personálním. V Království v dobách největší slávy potkáváme majitele nově budované knajpy. Tato se na roky stává základnou Pátečnicků. Naše byla minimálnost s jedním stolem a se sudy, pod úrovní ulice. Krásova 13. Žižkovský underground. Nefalšovaně drsný. Se vším všudy. S bitkami, policií. S pivečkem svijanským. V čele s mocným, leč neprůtočným Knížetem, smyslně nebezpečnou Kněžnou a posléze těžce nevyzpytatelným a bolestně proměnlivým Kvasničákem. Občas sem, obdobně jako do Království, zaskočí ZD jakožto další dámský element Pátečnicků. Nastupuje nadějná posila Pátečnicků – nejmladší člen PM. Inkriminovaný lokál otevírá pod kultovním názvem **U Vyndanejch** a kultovním se brzy stává. V první etapě se vaří teplá kuchyně. Dobře se vaří. Původní majitelé odcházejí a začíná ambivalentní éra **U Bejvalejch Vyndanejch**, resp. **U Bejvalejch Vyndanejch II**. Zažili jsme toho U Vyndanejch opravdu hodně, přičemž věříme, že zde i straší (duch holčičky). S Vyndanejma to však nezadržitelně kráčelo od desítky k pěti (a nule), obdobně jako se zdravotním stavem řady Pátečnicků, včetně Bertíka a nakonec i Jezevce. Agonie Vyndanejch moc veselá vskutku nebyla. Po sebeustrukci Vyndanejch se tu uhníždil prapodivný podnik U Fíčků, vystřídáný ještě specifitějším veganským jakýmsi Shromaždištěm, resp. Shromaždištěm 2.0. Jezevec obřadně uzavřel kapitalistický závazek, že po několika schodech do zdejších sklepních prostor již nikdy nevstoupí. Závazek neporušil. Tudíž musel být vyslán agent PM pro přinesení pamětní desky Bertíka visící nad jeho místem.

Pátečníci více nežli dekádu usedávají **U Sadu** pod vysílačem. K Sadu chodívala řada osobností, sportovců, herců, šíbrů, politiků. V čele s p. Prezidentem, bohužel bývalým. Pátečníci tradičně sídlí nahoře, v levém boxu. Někteří k Sadu chodili či chodí ještě mnohem déle. Pamětní desky by si zasloužil minimálně MK a AL a hlavně MH, který bydlel na dohled. Dneska se relativně pravidelně seancí účastní Jezevec, PJ, JS a snad ještě i PB a výjimečně PA či věčný disident JŠ. Občas si z Kolína odskočí PM. Jezevec vždy býval nejmladší (nejenom u Pátečnicků, ale i v Klubu ekonomů aj.), čestnou výjimkou je pouze právě PM. Další nástupci a pokračovatelé se nekonají. Alma mater ovládají scientometrické mladé pušky, které jsou nám – starým kanónům – vzdálené na světelné roky. Jiná galaxie. Jezevec je již smířen, že bude i posledním mušketýrem a specializuje se čím dál více na psaní paměti⁶² a nekrológů.⁶³ C'est la vie!

⁶² Včetně vzpomínkového mapování míst, kde mazával karty. Mariáš, cvika, gotes, pexeso (s rudými politiky, tedy na obrázcích) či kostky. Neboť: „*Svět nepatřil nikomu kdo nebyl hráč*“. Přičemž někdy někde sekundovali a kibicovali i někteří z Pátečnicků. Na Žižkově U Houdků, Nad Viktorkou. Anebo pod Vyšehradem U Olmerů (dříve Na Bělce), U Suchý dásně aj. Před tím U Kapličky v Lysolajích, v Ráji a Na Chumberku na Suchdole, U Báby (U Mrazíren) v Sedlci, kdesi na Petřínách aj. Za připomínku stojí i místa, kam chodíval lysolajský gang (se svou sekcí Jezevců) po fotbale, burzách nebo stovkách koncertů. Na šestce U Švejka, U Topolů, Na Rozhraní, Pod Juliskou, Internacionál (s hrabičkami a výherními kulifony). Na dvojce-trojce U Bohouše. Anebo Kriváň ...

⁶³ Srov. Pocta Milanu Kohoutkovi. *Marathon*, 104, 2011, roč. 15, č. 5, s. 2-3. ISSN 1211-8591 či Za profesorem Vladimírem Novákem. *Haló noviny*, 26. 11. 2021, s. 11. ISSN 1210-1494 (též *Marathon*, 173, 2022, roč. 26, č. 1, s. 10. ISSN 1211-8591). Kolegovi a kamarádovi MH věnoval Jezevec knihu o Bolzanovi a bolzanistech. Přičemž samotný Jezevec by na svém pohřbu rád slyšel následující skladby: *Smoke on the Water* (Deep Purple), *Montgomery* (Wabi Daněk), *Smutná nevěsta* (Katapult) a *Muchomůrky bílé* (Garáž).